

ERITYISEN ÄITIYDEN TARINAT

**Narratiivinen haastattelututkimus erityistä tukea tarvitsevien äitien
vanhemmuudesta**

Maija-Elina Arvaja

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

**Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos**

Jyväskylän yliopisto

syksy 2019

TIIVISTELMÄ

ERITYISEN ÄITIYDEN TARINAT

Narratiivinen haastattelututkimus erityistä tukea tarvitsevien äitien vanhemmuudesta

Maija-Elina Arvaja

Sosiaalityön maisteriohjelma

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Marjo Kuronen

Syksy 2019

85 sivua + 2 liitettä

Tutkielman aiheena ovat tarinat erityistä tukea tarvitsevien äitien vanhemmuudesta. Erityistä tukea tarvitsevilla äideillä tarkoitan tässä tutkimuksessa äitejä, joilla on kehitysvamma tai oppimisvaikeuksia. Tutkielman tarkoituksena on antaa ääni erityistä tukea tarvitseville äideille itselleen, koska aihetta on tutkittu Suomessa hyvin vähän.

Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostavat äitiys- ja perhetutkimus sekä vammaistutkimus. Talvella 2018-2019 keräämäni haastatteluaineiston analyysin metodiseksi työkaluksi olen valinnut narratiivisen eli tarinallisen analyysin, jota lähestyn sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Tutkielmaan osallistuneet äidit tavoitin Kehitysvammaisten Tukiliiton Vahvistu vanhempana -hankkeen työntekijän välityksellä. Olen tässä tutkielmassa kiinnostunut siitä, millaisia äitiyden tarinoita erityistä tukea tarvitsevat äidit kertovat ja miten ne vertautuvat nyky-yhteiskunnan äitiyden kulttuurisiin mallitarinoin. Lisäksi tarkastelen sitä, millaista toimijuutta äitien kertomiin tarinoin sisältyy ja millaisen merkityksen tarinoissa saa äitien tuen tarve.

Tutkielman keskeiset tulokset ovat kaksi erityisen äitiyden tarinaa, jotka olen nimennyt Tuetun äidin tarinaksi sekä Luopuneen äidin tarinaksi. Tuetun äidin tarinassa äidin oma toimijuus on vahvaa, koska tukea on tarjolla riittävästi sekä omasta lähipiiristä että yhteiskunnan palveluista. Luopuneen äidin tarinassa äidin oma toimijuus on ristiriitaisempaa eikä äiti koe saavansa riittävästi ja oikeanlaista tukea vanhemmuuteensa. Riittämätön apu ja tuki korostaa Luopuneen äidin tarinassa äidin omaa erityisen tuen tarvetta.

Molempia erityisen äitiyden tarinoita yhdistää äitien kokema ilo ja onni omasta vanhemmuudesta sekä äitiyden merkityksellistäminen tavallisen arkielämän sekä riittävän hyvän äitiyden kautta. Erilaiset median välittämät nykyäitiyden kulttuuriset odotukset ja ristipaineet eivät näytä ulottuvan erityisen äitiyden tarinoin.

Avainsanat: äitiys, kehitysvammaisuus, oppimisen vaikeudet, narratiivisuus

Sisältö

1 Johdanto.....	3
2 Vammaistutkimuksen perinne ja aihepiirini aiempi tutkimus.....	5
2.1 Erityisen tuen tarve.....	5
2.2 Sosiaalinen vammaistutkimus.....	6
2.3 Aiempi tutkimus erityistä tukea tarvitsevista äideistä	9
2.3.1 Tutkimuksellisia suuntia.....	9
2.3.2 Erityiset perheet.....	10
2.3.3 Perheiden tuen tarpeet.....	14
3 Äitiyden kulttuuriset odotukset	18
3.1 Modernista postmoderniin äitiyteen.....	18
3.2 Nykyäitiyden kulttuuristen odotusten ristiriidat ja haasteet	21
3.3 Kulttuuriset odotukset – sopeutuminen ja vastustaminen	26
4 Äitien tarinat tutkimuskohteena.....	28
4.1 Sosiaalinen konstruktionismi	28
4.2 Narratiivinen analyysi.....	29
4.3 Kulttuurinen mallitarina.....	31
4.4 Tutkimuskysymykset	35
5 Tutkimuksen toteutus ja eettiset kysymykset	35
5.1 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	35
5.2 Haastatteluiden toteutus.....	36
5.3 Tutkielman eettiset kysymykset	38
5.4 Analyysi	39
6 Tulokset ja niiden tarkastelua	41

6.1 Erityisen äitiyden tarinat	41
6.1.1 Tuetun äidin tarina	41
6.1.2 Luopuneen äidin tarina	45
6.2 Erityisiä ja tavallisia tarinoita	54
6.2.1 Äitiyden alku	54
6.2.2 Äidin toimijuus	56
6.2.3 Äidin lähiverkosto ja sosiaalinen ympäristö	59
6.2.4 Riittävä ja riittämätön apu ja tuki	63
6.2.5 Erityinen äitiys suhteessa äitiyden kulttuurisiin odotuksiin	65
7 Johtopäätökset.....	71
Lähteet	78
Liite 1 Tutkimuslupahakemus	86
Liite 2 Haastattelurunko.....	88

1 Johdanto

Äitiys on monelle naiselle luonnollinen osa elämänsuunnitelmaa. Vaikka jotkut ehkä pohtivat soveltuvuuttaan vanhemmaksi, harva kyseenalaistaa oikeuttaan äitiyteen. Erityistä tukea tarvitsevien naisten äitiys on suomalaisessa yhteiskunnassa vain vähän keskustelua herättänyt aihe, ja tällaiset äidit ovat lähtökohtaisesti äitiyden marginaalissa, ”toisia” äitejä.

Millaista on olla äiti, jolla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia tai kehitysvamma? Nämä äidit eivät välttämättä jaa vanhemmuutensa ongelmia internetin keskustelupalstoilla kuten muut vanhemmat, joiden esittämään kysymykseen sopivista ulkoiluvaatteista tulee tunnin sisällä kymmeniä vastauksia. Saako erityistä tukea tarvitseva äiti olla samalla tavoin tietämätön ja kysyä apua?

Erityistä tukea tarvitseva äiti sen sijaan saattaa pelätä näyttää sitä, ettei osaa tai tiedä. Hänen kohdallaan ongelmat saavat peräänsä huutomerkkin ja usein viranomaisten erityisvalvonnan. Vanhemmat voivat pelätä lastensa huostaanottoa, jos vanhemmuudessa ilmenee vammaisuuteen liittyviä ongelmia ja kansainvälisten tutkimusten mukaan tämä huoli on myös aiheellinen. (ks. esim. McConnell & Sigurjónsdóttir 2010; Kantojärvi 2012.)

Omaa erityisen tuen tarvetta voi olla lisäksi vaikea myöntää. Diagnoosi leimaa ja vammaisten henkilöiden stigmatisoitumisella on vahvat historialliset juuret. Vanhemmuus ja diagnoosi eivät ylipäätään kuulu suomalaisessa kulttuurissa yhteen. Täydellisen äitiyden myytti elää vahvana suomalaisessa kulttuurissa ja täydelliseen äitiyteen on erityistä tukea tarvitsevan naisen vaikea yltää. Tervettä kiintymyssuhdetta pidetään nykypäivänä hyvän vanhemmuuden perustana. Voiko hyvä ja terve kiintymyssuhde syntyä erityistä tukea tarvitsevan vanhemman ja hänen lapsensa välille, vaikka äiti ei täyttäisikään kaikkia yhteiskunnan asettamia hyvän äidin kriteerejä? Voiko riittävän hyvä äiti olla muullakin tavoin? Mitä tarkoittaa riittävän hyvä äitiys? Yhtä kaikki tutkimusten valossa myös erityistä tukea tarvitsevat ihmiset kokevat vanhemmaksi tulemisen tärkeäksi asiaksi elämässä (ks. esim. Shewan, McKenzie, Quayle & Crawley 2014).

YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista (23. artikla) julistetaan, että vanhemmuus ja oikeus perhesuunnitteluun kuuluvat kaikille. Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole kuitenkaan ottaa kantaa siihen, kenellä on oikeus olla vanhempi. Kehitysvammaisten tai muulla

tavoin vammaisten vanhempien kohdalla yhteiskunnallinen puhe usein jämähtää eettisiin kysymyksiin oikeudesta olla vanhempi tai lapsen oikeudesta saada hyvät vanhemmat ja koti (Reinders 2008, 308). Tässä tutkimuksessa olen ensisijaisesti kiinnostunut jo olemassa olevien äitien tavoista olla vanhempi. Olen kiinnostunut siitä, millaisia tarinoita erityiset äidit kertovat, ja millaiset tarinat erityisille äideille ovat kulttuurissamme ylipäättään mahdollisia. Haluan tutkia myös sitä, millaista äitien toimijuutta tarinoihin sisältyy. Nousiaisen (2014, 10) mukaan äitiys on keskeinen ilmiö lastensuojelun lisäksi muillakin sosiaalityön alueilla, ja sen kulttuuristen ja yhteiskunnallisten merkitysten tarkastelu on siksi merkityksellistä sosiaalityön tutkimuksessa.

Arjessa kaikki toimijuus ei välttämättä ole aina riittävää lapsen näkökulmasta, ja siksi perheet tarvitsevat erilaisia tukitoimia. Erilaiset arjen haasteet joutuvat tarkempaan seurantaan erityisvanhempien kohdalla. Pelko jäädä kiinni osaamattomuudestaan voi saada erityisvanhemmat esimerkiksi piilottamaan lukutaidottomuutensa. Erityistä tukea tarvitsevat vanhemmat saattavat tuntea itsensä stigmatisoiduiksi palvelun tarjoajien taholta, ja kokevat viranomaisten suhtautuvan heidän vanhemmuuteensa stereotyyppisen negatiivisesti (ks. esim. McIntyre & Stewart 2012).

Ongelmat kasaantuvat, kun tukea ei uskalleta tai osata pyytää eikä sitä piilottelun vuoksi osata myöskään tarjota esimerkiksi lastenneuvolassa. Perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten intressit saattavat olla ristiriitaisia: toisaalta heidän tulee suojella lasta ja toisaalta vanhempien oikeutta yksityisyyteen ja autonomiaan heitä koskevissa asioissa (Anderson 1992). Vanhemmuuteen vaikuttavat myös yhteiskunnan asenteet sekä vanhemmuuden ihanteet ja normit. Kehitysvammaisen henkilö on jo lähtökohdiltaan yhteiskunnan marginaalissa ja tällaisen henkilön vanhemmuus ylämäkeä jo lähtökuopissaan. (Föräldrar med utvecklingsströrning och deras barn – vad finns det för kunskap? 2005, 31.)

Lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen vastaan äidin ja isän oikeus olla lapselleen vanhempia; Ovatko nämä toisensa poissulkevat asiat, kun kyseessä on erityistä tukea tarvitsevat vanhemmat? Tässä tutkielmassa pohdin, voivatko molemmat oikeudet toteutua, jos perhe saa riittävästi ja oikeanlaista tukea.

Tutkielmani etenee seuraavasti: Luvuissa kaksi ja kolme esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen. Luku kaksi käsittelee vammaistutkimuksen kenttää sekä aiempaa tutkimusta erityistä tukea tarvitsevista äideistä ja heidän perheistään. Luvun alussa määrittelen myös, mitä tarkoitan erityistä tukea tarvitsevalla henkilöllä. Luvussa kolme jatkan teoreettisen viitekehyksen muodostamista äitiys- ja perhetutkimuksen näkökulmasta, mikä on toinen merkittävä tutkimusperinne, johon tutkielmani liittyy.

Luvussa neljä esittelen tutkielmani metodisen viitekehyksen sekä tutkimuskysymykset. Luku kuusi sisältää tutkimuksen toteutuksen esittelyn sekä pohdintaa tutkielman eettisistä kysymyksistä. Luvussa seitsemän käyn läpi tutkielmani tulokset ja luvussa kahdeksan seuraa johtopäätökset.

2 Vammaistutkimuksen perinne ja aihepiirini aiempi tutkimus

Tutkielmani aihepiiri liittyy äitiys- ja perhetutkimukseen sekä vammaistutkimuksen perinteeseen. Näiden tutkimuskenttien yhdistäminen on toistaiseksi ollut Suomessa vähäistä, kuten käy ilmi tässä luvussa käydessäni läpi aiempaa tutkimusta aihepiiristäni. Määrittelen sitä ennen tutkielmani keskeisen käsitteen: *erityisen tuen tarpeen* ja esittelen vammaistutkimuksen perinnettä ja sen kentältä erityisesti sosiaalista vammaistutkimusta, joka hallitsee nykyisin vammaistutkimuksen alaa.

2.1 Erityisen tuen tarve

Erityisen tuen tarpeeseen liittyvien käsitteiden määrittely ja käyttö ei ole selvärajaista ja yhtenäistä (ks. esim. Llewellyn, Traustadóttir, McConnell & Sigurjónsdóttir 2010). *Kehitysvammaisuus* on Suomessa edelleen käytössä oleva käsite, ja sen aste vaihtelee vaikeasta kehitysvammasta lievään oppimisvaikeuteen. Kehitysvammaisuuden asemesta voidaan puhua esimerkiksi *kognitiivisista vaikeuksista* tai *oppimisvaikeuksista*. Kantojärven mukaan käsitettä *kognitiiviset vaikeudet* voidaan käyttää yläkäsitteenä, jonka alle kehitysvammaisuus muun muassa kuuluu. *Oppimisvaikeuden* käsite on ongelmallinen sen vuoksi, että siihen voi sekä liittyä että olla liittymättä kehitysvammaa. (Kantojärvi 2012.)

Myöskään kansainvälisesti käsitteiden käyttö ei ole yhtenäistä. Iso-Britanniassa käytetään sekä termiä *learning difficulty* ja *learning disability*. Pohjois-amerikassa käytössä on termi *intellectual disability*, mikä on tällä hetkellä kansainvälisesti käytetyin eri käsitteistä. (Llewellyn ym. 2010, 7.) Ruotsissa käytetään muun muassa käsitteitä *utvecklingsstörning* (kehitysvammaisuus) ja *kognitiva svårigheter* (kognitiiviset vaikeudet).

Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *erityistä tukea tarvitseva äiti*, johon sisällytän sekä monen asteisen kehitysvammaisuuden että erilaiset oppimisvaikeudet. Haluan käyttää tätä käsitettä, koska pelkkä kehitysvammaisuus saattaa monien mielessä viitata liikaa ainoastaan vaikeaan kehitysvammaan. Käyttämälläni erityistä tukea tarvitsevan äidin käsitteellä jätän tuen tarpeiden vaihtelulle enemmän tilaa ja äideille itselleen mahdollisuuden määritellä oma erityisen tuen tarve. Käsite voi muussa yhteydessä viitata myös muunlaisiin erityisen tuen tarpeisiin, joten ymmärrän sen haasteet. Esimerkiksi Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014 3§) erityistä tukea tarvitsevan henkilön tuen tarpeen peruste voi olla kognitiivisen vamman lisäksi muun muassa psyykinen vamma tai päihteiden ongelmakäyttö. Tämän tiedostaen pidän kuitenkin kiinni valinnastani ja tuon sen ymmärrettäväksi lukijalle edellä mainituin perustein. Muita käsitteitä käytän viitatessani aiempaan tutkimukseen aiheesta. Poissuljen kohderyhmästäni tällä rajauksella äidit, joiden erityisen tuen tarve liittyy pelkästään fyysiseen vammaisuuteen. Ymmärrän samalla, että käsitteet ja määritelmät ovat sosiaalisia konstruktioita, jotka elävät ajassa ja paikassa.

2.2 Sosiaalinen vammaistutkimus

Maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan älyllisellä kehitysvammalla tarkoitetaan tilaa, jossa henkilöllä on puutteita yleiseen henkiseen suorituskykyyn vaikuttavissa kielellisissä, kognitiivisissa, sosiaalisissa ja motorisissa taidoissa. Älyllisen kehitysvamman esiintyminen on otaksuttua yleisempää. Epidemiologisten tutkimusten perusteella jonkinasteisen älyllisen kehitysvamman lasketaan esiintyvän noin prosentilla suomalaisista, mikä tarkoittaa yli 50000 henkilöä. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 21.) Kehitysvammaisuuden käsitteen laajentaminen Ikosen esittämään suuntaan, jolloin kehitysvammaisuus määritellään laaja-alaisena keskushermoston kehityshäiriönä, nostaa arvion kehitysvammaisten määrästä 250000-400000 ihmiseen (Ikonen 2001; ks. myös Kaski, Manninen & Pihko 2012, 21).

Lievä älyllinen kehitysvamma aiheuttaa oppimisvaikeuksia koulussa (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 19). Tällöin oppilaalla on vaikeuksia saavuttaa oppimistavoitteita, ja he opiskelevat peruskoulun joko kokonaan tai laajasti yksilöllistetyn oppimäärän mukaisesti. Tilastokeskuksen mukaan lähes 40 prosentilla kaikista erityisopetukseen siirretyistä oppilaista siirtopäätöksen perusteena on ”kehitysviivästyminen”. Vuonna 2002 tällaisia oppilaita oli Suomen kouluissa noin 13300. (Seppälä, Leskelä-Ranta, Nikkanen & Närhi 2014.)

Yllä mainitun lääketieteeseen perustuvan määrittelyn rinnalla kulkee nykyään *vammaisuuden sosiaalinen malli*, joka laajentaa tarkastelun yksilön henkilökohtaisesta vammasta yhteiskuntaan ja ympäristöön (Ladonlahti 2004, 50–51). Vammaisuuden sosiaalisen mallin on kehittänyt Iso-Britanniassa 1970-luvulla osana sosiaalista vammaistutkimusta (ks. esim. Finkelstein 1981; Barnes 1991; Oliver 1996). Ihmiset, joilla on jokin erityisen tuen tarve kuten kehitysvamma tai merkittäviä kognitiivisia haasteita ovat edelleen jollain tapaa yhteiskunnan marginaalissa. Vammaiselle ihmiselle toimiminen yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä ei ole itsestään selvä asia tai lähtökohtaisesti samalla tavalla mahdollista kuin ei-vammaiselle henkilölle. Sosiaalinen vammaistutkimus käsittää vammaisuuden sosiaalisesti tuotetuksi asiaksi, jolloin *vammasta* tulee *vammaisuutta* siinä hetkessä, kun yhteiskunnan rajoitteet nousevat esteeksi vammaisen henkilön tehdä samoja asioita kuin ei-vammaiset henkilöt. Toisin sanoen vammaisuuden sosiaalinen malli näkee vammaisuudessa lääketieteellisten faktojen lisäksi myös sen sosiaalisen ulottuvuuden. (Oliver 1990, 16.)

Yhteiskunnan tuottama ero ”vammaisiin” ja ”normaaleihin” on edelleen olemassa ja vaikuttaa eri vammaisryhmien arkeen (Teittinen 2008, 130–134). Vammaisuuden sosiaalisen mallin mukaan yhteiskunnan eriarvoistavat rakenteet tuottavat vammaisten heikomman aseman yhteiskunnassa, ja politiikka on se keino, jolla eriarvoistavat rakenteet tulisi korjata (Oliver 1996, 32–34). Vammaisuuden sosiaalinen malli onkin ollut tärkeä työkalu useille vammaisjärjestöille niiden kamppailussa yhteiskunnan eriarvoistavia käytäntöjä vastaan (Vehmas 2005, 204; Finkelstein 2001, 3), ja emansipaatiotyön erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden sosiaalinen asema on kohentunut, kun on alettu ymmärtää vammaisuuden sosiaalista ulottuvuutta (Ville, Ravaud, Diard & Paicheler 1994, 303).

Vammaisuuden sosiaalisen mallin kritiikki kohdentuu jyrkkään *vamman* ja *vammaisuuden* kahtiajakoon. Shakespearen ja Watsonin (2002, 24–26) näkemyksen mukaan vammaisuuteen kuuluu psykologian, biologian, kulttuurin sekä sosiaalipolitiikan jatkuva keskustelu eikä vammaisuutta ja vammaa pysty dikotomisesti erottamaan toisistaan. Vammainen henkilö ei ole lääketieteen taholta determinisoitu uhri, muttei myöskään pelkästään yhteiskunnan rakenteiden rajoittama. Vammaissensitiivinen päätöksenteko ottaa huomioon sekä yksilön psyykkisen ja fyysisen tuen että tasa-arvoa lisäävät yhteiskunnalliset rakenteet, joista kaikki hyötyvät. Shakespeare ja Watson kutsuvat tällaista vammaisuuden määrittelyn mallia ruumiillistetuksi ontologiaksi (engl. *embodied ontology*). Myös Vehmaksen (2005, 208) mukaan sekä vammaisuuden yksilöllistä että sosiaalista tarkastelua tarvitaan, koska vammainen henkilö tarvitsee sekä yksilöllistä tukea ja apua että erityistä toimenpiteitä yhteiskunnan taholta.

Vastauksena kritiikkiin Oliver (1996, 32–33) on todennut, ettei nykyiseen vammaisuuden sosiaaliseen malliin mahtuu ymmärrys olla kiistämättä itse vammaa, jota seuraa myös ymmärrys vammaisten ihmisten tarvitsemasta kuntoutuksesta yhteiskunnallisten toimenpiteiden lisäksi. Shakespeare ja Watson (2002, 26–27) muistuttavat myös, että vammaisuus kuuluu inhimilliseen elämään sen luonnollisena osana; jokaisen ihmisen elämään kuuluu jokin vamma jossain kohtaa eikä kenenkään keho toimi täysin moitteettomasti jatkuvasti tai ikuisesti.

Normalisaation periaatteessa on ensisijaisesti kyse erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tasa-arvosta sekä ihmisoikeuksista; mahdollisuudesta elää yhteiskunnassa samalla tavoin kuin muutkin ihmiset. Vammaisilla ihmisillä on toisin sanoen oikeus normaaleihin elämänkaareen kuuluviin kokemuksiin ja toimintoihin sekä itsemääräämisoikeus omiin asioihinsa. Normalisaation periaatteeseen pohjaa nykyiset vammaispalvelut, joiden avulla pyritään mahdollistamaan vammaisten henkilöiden inklusio yhteiskuntaan. Yhteiskunnan velvollisuudeksi katsotaan järjestää tarvittava tuki, jotta tämä onnistuu. (Nirje 1980.)

Normalisaation periaatteen tulisi nyky-yhteiskunnassa läpäistä erityistä tukea tarvitsevan ihmisen elämä kehdestä hautaan. Tällöin myös parisuhteeseen ja oman perheen perustamiseen liittyvät kysymykset tulisi olla itsestään selvä osa niitä keskusteluja ja suunnitelmia, joita erityistä tukea tarvitseva henkilö lähipiirinsä ja mahdollisesti heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten kanssa käy läpi. Kuitenkaan esimerkiksi kirjassa *Kehitysvammaisuus* (Kaski, Manninen & Pihko 2012),

joka on tarkoitettu muun muassa koulutusmateriaaliksi erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa työskenteleville, ei edes mainita halusta tai mahdollisuudesta tulla vanhemmaksi. Seksuaalisuus-teemaa kirjassa käsitellään muutaman rivin verran.

2.3 Aiempi tutkimus erityistä tukea tarvitsevistä äideistä

Esittelen seuraavaksi erityistä tukea tarvitsevien vanhempien vanhemmuutta aiemman tutkimuksen valossa. Esittelen ensin tutkimuksen historiallisia ja kansainvälisiä juuria todeten Kantojärven (2012) sanoin, että aihepiirin tutkimustyöllä on pitkä, mutta kapea historia. Nykytutkimusta tehdään kansainvälisellä tasolla enenevässä määrin, ja toivon mukaan innostus leviää myös kotimaisen tutkimuksen kentälle.

2.3.1 Tutkimuksellisia suuntia

Erityisesti Australiassa, Kanadassa, Iso-Britanniassa, Ruotsissa, Tanskassa, Islannissa ja Saksassa on tehty tutkimusta erityistä tukea tarvitsevistä äideistä ja viime aikoina yhä enenevässä määrin (Kantojärvi 2009, 13). Tutkimuksessa keskityttiin pitkään tarkastelemaan aihetta ulkopuolisesta perspektiivistä (Llewellyn, Traustadottir, McConnell & Sigurjónsdóttir 2010, 5). Kehitysvammaisten äitien näkökulmasta aihetta on tutkittu Yhdysvalloissa 1930-luvulta lähtien (ks. esim. Skodak 1938 ja Mickelson 1947). Sittemmin näkökulma on laajentunut myös lapsiin (esim. Booth & Booth 1997).

Suomessa erityistä tukea tarvitsevien äitien vanhemmuutta on tutkittu hyvin vähän. Aihepiiri on ylipäättään herättänyt Suomessa vain vähän keskustelua. Kantojärven mukaan etenkin lasten näkökulmasta tehty tutkimus perheistä, joissa vanhemmalla on erityisen tuen tarve, on vähäistä, ja sen vuoksi myöskään tällaisten perheiden tarvitsemat palvelut eivät ole kehittyneet. (Kantojärvi 2012.) Suomessa Kantojärvi on julkaissut aiheesta tutkimuksen ”Ajattelen, että mennään eteenpäin... (Kantojärvi 2009), jossa esitellään Kehitysvammaisten Tukiliiton Enemmän otetta ja osallisuutta –projektiin (RAY 2006–2009) liittyvän tutkimuksen tuloksia. Lisäksi Kantojärvi on kirjoittanut tieteelliset artikkelit Kuka kasvattaisi vanhempia? (Kantojärvi 2011) sekä Kognitiiviset vaikeudet ja vanhemmuus (Kantojärvi 2012).

Perhe instituutiona on kulttuurisidonnainen konstruktio, jolloin aihepiiristä tarvitaan myös kotimaista tutkimusta. Lisäksi yhteisen käsitteistön puuttuminen tai keskeisten käsitteiden, kuten *erityisen tuen tarpeen*, erilaiset määritelmät vaikeuttavat kokemusten ja tiedon siirtämistä maasta toiseen (Sigurjónsdóttir 2005).

Tieteellistä tietoa erityistä tukea tarvitsevista vanhemmista ja heidän perheistään on kuitenkin kansainvälisestikin katsoen edelleen vähän, mutta kiinnostus tieteenalaa kohtaan on kasvanut (Lewellyn ym. 2010, 2; ks. myös *Föräldrar med...* 2005, 60). Tietoa puuttuu muun muassa lasten elinoloista erityisperheissä (*Barn som har...* 2007, 9), perheiden tuen tarpeesta sekä tuloksellisista työskentelytavoista (*Föräldrar med...* 2005, 60). Tutkimusta tarvitaan lisää myös perheiden lasten näkökulmasta tehtynä (*Barn som har...* 2007, 88). Erityistä tukea tarvitsevien isien vanhemmuus on jäänyt tutkimuskentällä äitiyden tutkimuksen jalkoihin, ja ylipäätään sukupuolen merkityksen tutkimus näissä perheissä on puutteellista (Mayes & Sigurjónsdóttir 2010, 17).

Booth & Booth (1998) muistuttavat, että vanhemmuus tapahtuu aina jossakin sosiaalisessa kontekstissa, ja tämä näkökulma usein unohdetaan tutkimuksissa. Termillään ”jaettu kompetenssi” (a shared competence) he tarkoittavat sitä, että vanhemmuus muodostuu vastavuoroisissa riippuvuussuhteissa, jotka ovat perusta vanhemmuudelle ja sen erilaisille velvoitteille. Vanhemmuus jaetaan lisäksi läheisen sosiaalisen verkoston kanssa, joka vahvistaa ja tukee vanhempia heidän tehtävässään. Vanhemmuutta tulisikin tarkastella tässä sosiaalisessa kontekstissaan mieluummin kuin kahden aikuisen muodostamana suhteena. Viime aikoihin asti tällainen tarkastelutapa on kuitenkin ollut harvinainen (Traustadóttir & Sigurjónsdóttir 2004)

2.3.2 Erityiset perheet

On vaikea arvioida niiden Suomessa asuvien perheiden määrää, joissa ainakin toisella vanhemmista on erityisen tuen tarve kuten kehitysvamma tai laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Perheiden tunnistaminen on vaikeaa ja kohderyhmän tarkka määrittely ongelmallista. Luvut vaihtelevat myös sen mukaan, kuuluvatko kohderyhmään vain ne perheet, joissa on erityistä tukea tarvitseva äiti vai myös ne perheet, joissa erityistä tukea tarvitsee isä tai mahdollisesti molemmat vanhemmat. (Björkman, Henttonen & Kantojärvi 2009, 26; ks. myös McConnell, Lewellyn, Traustadóttir & Sigurjónsdóttir 2010.) Kehitysvammaisten Tukiliiton karkea arvio pohjautuu ruotsalaisarvioon ja sen

mukaan Suomessa oletetaan syntyvän noin 700 lasta vuosittain erityistä tukea tarvitseville vanhemmille ja määrän arvellaan olevan kasvussa (Björkman, Henttonen & Kantojärvi 2009, 26).

Myös kansainvälisesti on arvioitu erityistä tukea tarvitsevien vanhempien määrän olevan kasvussa (ks. esim. Shewan ym. 2014; Llewellyn ym. 2010). Määrän kasvuun on syynä muun muassa laitosasumisen vähentyminen, sterilointikielto useissa maissa sekä normalisaatioperiaatteen valtavirtaistuminen (Llewellyn ym. 2010). Aihetta tutkivan kansainvälisen tutkimusryhmän (Special Interest Research Group, SIRG) arvion mukaan suurimmalla osalla erityistä tukea tarvitsevista vanhemmista on lievä kehitysvamma tai kehityksen viivästymä ja kognitiivisia haasteita (McConnell, Llewellyn, Traustadóttir & Sigurjónsdóttir 2010; Parents Labelled with Intellectual Disability 2008).

Vanhemmat voidaan jakaa länsimaissa, jossa lähes kaikki tämän alan tutkimus tehdään, kolmeen alaryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluu aiemmin laitoksissa ja nykyisin yhteisöissä asuvat vammaiset henkilöt, jotka saavat lapsia. Toisen ryhmän muodostavat vanhemmat, jotka ovat saaneet kehitysvammadiagnoosin jo varhain sekä erilaisia yhteiskunnan palveluita sen perusteella, mutta eivät ole koskaan asuneet laitoksissa tai yhteisöissä. (McConnell, Llewellyn, Traustadóttir & Sigurjónsdóttir 2010; Parents Labelled with Intellectual Disability 2008.)

Kolmas ryhmä voi olla näistä suurin, mutta se on piilossa virallisilta toimijoilta. Tähän kolmanteen ryhmään kuuluvat ne vanhemmat, joilla saattaa koulussa olla oppimisen haasteita tai viivettä kehityksessä, mutta itsenäistyttyään he eivät ole välttämättä minkään palveluiden piirissä. Kun heistä tulee joskus vanhempia, kognitiiviset haasteet saattavat tulla uudestaan esille ja aiheuttaa ongelmia vanhemmuudessa. Tutkimuksissa nämä kolme edellä mainittua ryhmää on tähän asti niputettu yhteen eikä niiden välisiä eroja ole tutkittu erikseen. (McConnell, Llewellyn, Traustadóttir & Sigurjónsdóttir 2010; Parents Labelled with Intellectual Disability 2008.)

Nähdäkseni tällainen tarkastelun kohdentaminen voisi olla mielekästä, koska eri ryhmien tunnistamisen haasteet ja tuen tarpeet voivat vaihdella paljonkin. Erityistä tukea tarvitsevien äitien joukko on heterogeeninen, ja kaikkien niputtaminen yhden käsitteen alle saattaa tuntua myös äideistä hämmentävältä. Tässä tutkimuksessa keskittyminen vain yhteen em. ryhmistä ei ollut mahdollinen johtuen sekä aiemman tutkimuksen vähäisestä määrästä erityisesti Suomessa sekä haastateltavien vaikeasta saavutettavuudesta ja pienestä otoksesta.

Oma arvioni on, että erityisesti näitä edellä mainitun ”kolmannen ryhmän” vanhempia voi todellisuudessa olla merkittävä joukko. Kerroin luvussa 2.2., että esimerkiksi vuonna 2002 Suomen peruskouluissa opiskeli 13300 oppilasta, joille oli tehty siirtopäätös erityisopetukseen kehitysviivästymän perusteella. Se on iso määrä henkilöitä, ja oletettavasti osasta on tullut tai tulossa myös vanhempia. He saattavat kuitenkin kuulua tähän kolmanteen ryhmään, jotka eivät aikuistuessaan kuulu minkäänlaisten palveluiden piiriin. Heidän sitten tullessa esimerkiksi lapsiperhepalveluiden asiakkuuteen, tulo-ongelma voi olla vaikkapa vanhemman päihdeongelma, työttömyys tai psyykkiset ongelmat, jotka vaikuttavat tietysti myös vanhemmuuteen. Tosiasiallisesti ongelmien taustalla voi olla kognitiiviset ongelmat, jotka vaikeuttavat elämänhallintaa ja sitä kautta myös vanhemmuutta. Ongelma onkin siinä, mikä on lapsiperhepalveluiden kyky tunnistaa nämä perheet ja tukea heitä oikealla tavalla.

Bergin (2008, 68) tutkimuksessa on pitkä lista termeistä ja määritelmistä, joita tutkimuksen perhetyöntekijät ovat liittäneet äiti-sanan yhteyteen. Lista sisältää muun muassa termit *kasvatuksessa epäonnistuva äiti, masentunut, väsynyt, uupunut äiti, psyykkisesti oireileva, mielenterveysongelmainen äiti, väkivaltainen äiti, alkoholi- tai huumeongelmainen äiti, päihdeäiti, huumeäiti, työtön, kouluttamaton äiti, avuton, epäitsenäinen äiti sekä kodista, sen hoidosta ja järjestyksestä huolehtiva / huolehtimaton äiti*. Joukossa ei ole yhtään termiä, joka suoraan viittaisi äidin kehitysvammaan tai oppimisen vaikeuksiin. On kuitenkin mahdollista, että näiden edellä mainittujen määritelmien takana voi olla juuri tällainen erityisen tuen tarve.

Perheet, joissa ainakin toisella vanhemmista on kehitysvamma tai merkittäviä oppimisvaikeuksia muodostavat heterogeenisen ryhmän. Osa äideistä ja isistä pärjää hyvin vanhempina ja toiset eivät. Vanhemmilla on erilaisia tarpeita, vahvuuksia ja heikkouksia. (Ks. esim. Espe-Sherwindt & Crable, 1993; Ray, Rubenstein & Russo 1994.) Tutkimusten mukaan joitakin erityisiä ongelmia on kuitenkin havaittavissa tässä ryhmässä. (Föräldrar med... 2005, 17; Shewan ym. 2014; McIntyre & Stewart 2011). Toisaalta vanhemmat saattavat kokea, että heidän oma erityisen tuen tarpeensa liittyen esimerkiksi oppimisen haasteisiin, on vanhemmuuteen liittymätön erillinen asia (Shewan ym. 2014). Esittelen seuraavaksi aihepiiriin aiempaa tutkimusta.

Lapsen asuminen biologisten vanhempien kanssa on useimpien kansainvälisten tutkimusten mukaan tullut koko ajan yleisimmäksi käytännöksi, vaikka muutamat tutkimukset osoittavat myös huostaanottojen tavallisuutta näiden perheiden keskuudessa (ks. esim. McConnell & Sigurjónsdóttir 2010; Kantojärvi 2012). Yksinhuoltajaäidit näyttävät usein pärjäävän psyykkisesti paremmin kuin partnerin kanssa asuvat äidit. Kehitysvammaiset naiset joutuvat usein hyväksikäytetyiksi ja heidän partnereillaan voi olla psyykkisiä ongelmia tai he ovat päihteiden väärinkäyttäjiä tai rikollisia. Nämä päätelmät ovat kuitenkin tehty vähäisen tutkimuksen perusteella. (Föräldrar med... 2005, 31.) Sigurjónsdóttir (2005) muistuttaakin, että vaikka vain pieni osa kehitysvammaisista aikuisista elää perinteisissä parisuhteissa, myös vähemmän perinteiset parisuhteet voivat olla vakaita ja merkittäviä.

Kehitysvammaiset äidit voivat tutkimusten mukaan psyykkisesti huonommin kuin muut äidit. He ovat tunne-elämältään rajoittuneempia ja useammin masentuneita. Vaikeuksista huolimatta monet pystyvät hyvään vanhemmuuteen. (Föräldrar med... 2005, 31.) Vanhemmuuden ongelmiin vaikuttavat arkielämän ongelmat, mm. työnsaannin vaikeus, mikä vaikuttaa perheen taloudelliseen asemaan (Booth & Booth, 1993). Myös Suomessa erityistä tukea tarvitsevien ihmisten työnsaanti on ongelmallista. Aron ym. (2018) tutkimus osoittaa, että lapsuudessa todetut oppimisvaikeudet ovat yhteydessä sekä kouluttautumiseen että työttömyyteen aikuisuudessa. Ihmiset, joilla on oppimisvaikeuksia, jäävät ilman toisen asteen koulutusta ja kohtaavat työttömyyttä suuremmalla todennäköisyydellä kuin ne, joilla ei ole oppimisvaikeuksia. Kehitysvammaliiton selvityksen mukaan runsas 2000 kehitysvammaista henkilöä työskentelee palkattomassa avotyötoiminnassa, vaikka motivaatio ja kyky työskennellä palkkatyössä olisivat olemassa. Avoimet työmarkkinat työllistävät Kehitysvammaliiton selvitysten mukaan vain noin 400–500 kehitysvammaista henkilöä. (Vesala, Klem & Ahlsten 2015, 5.)

Aihepiiristä tehdyissä tutkimuksissa on viitteitä siitä, että lapset, jotka kasvavat kodissa, jossa ainakin toinen vanhemmista on kehitysvammaisen, muodostavat riskiryhmän, ja vanhemmat kohtaavat vanhemmuudessaan haasteita. Lasten tilanne ja asema vaihtelevat saadun avun ja tuen mukaan. (Ks. esim. Shewan ym. 2014; Lewellyn ym. 2010; Feldman & Walton-Allen 1997; Keltner et al. 1999; Parents Labelled with.. 2008.)

McIntyre ja Stewartin (2012) tutkimuksessa skotlantilaisista perheistä, joissa vanhemmilla on laajoja oppimisvaikeuksia, perheet kärsivät esimerkiksi köyhyydestä sekä sosiaalisesta syrjinnästä. Tutkijat liittävät ongelmat vammaisuuden sosiaalisen malliin, jossa vammaiset ihmisten kohtaamat haasteet nähdään johtuvan yhteiskunnan rakenteista sekä tietyssä kulttuurissa vallitsevista asenteista. McIntyre ja Stewart eivät kiellä vanhemmuuden haasteita, kun vanhemmat toimintakyky on rajoittunut, mutta korostavat oikeanlaisen ja riittävän yhteiskunnallisen tuen ja avun merkitystä, jotta myös nämä vanhemmat voisivat edistää vanhemmuuden taitojaan ja välttyä lastensuojelun viimesijaisilta toimilta.

Killén (2000) kutsuu kehitysvammaisia vanhempia ”korkean riskin vanhemmiksi”, koska heitä usein yhdistävät kokemukset heitä laiminlyöneistä omista vanhemmista sekä laitos- ja sijaisasumisesta. Vanhempien taustalta löytyy usein omien vanhempien päihdeongelmia, psyykkisiä sairauksia, köyhyyttä, sosiaalisia ongelmia ja jopa fyysisistä ja seksuaalista väkivaltaa (Föräldrar med... 2005, 31).

Kehitysvammaisten vanhempien lapset eivät ole homogeeninen ryhmä. Arvioiden mukaan 15–40 prosentilla lapsista on myös itsellään kehitysvamma (Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning 2007, 28). Joidenkin pohjoismaisten tutkimusten mukaan kehitysvammaisten vanhempien lapsilla on muita enemmän ongelmia terveyden kanssa. Lapsilla on diagnosoitu useammin muun muassa psyykkisiä ongelmia, fyysisistä toimintavajavuutta sekä kroonisia sairauksia. Myös motorinen, kielellinen, psykososiaalinen ja tunne-elämän kehittymisen ongelmat ovat yliedustettuina näiden lapsien joukossa (Mørch, Skår, & Andersgård 1997.)

2.3.3 Perheiden tuen tarpeet

Suomessa toteutettiin Kehitysvammaisten tukiliiton toimesta vuosina 2010–2014 projekti Äiti ei pysy kärryillä, jossa pyrittiin vahvistamaan vanhemmuuden taitoja perheissä, joissa ainakin toisella vanhemmalla on kehitysvamma tai merkittävä oppimisvaikeus. Projektin kokemusten perusteella todettiin, että erityistä tukea tarvitsevat vanhemmat ja heidän tuen tarpeensa ovat hyvin erilaisia. Kaikki perheet eivät välttämättä tarvitse virallisen palvelujärjestelmän kautta tukea ollenkaan ja toiset tarvitsevat sitä hyvinkin paljon. Osa vanhemmista ei selviydy vahvankaan tuen avulla. (Kantojärvi 2015.)

Äiti ei pysy kärryillä -projektin loppuraportissa on koottu yhteen tukimuotoja, joita Suomessa tarjotaan perheille, joissa on erityistä tukea tarvitseva vanhempi. Tukea on tarjolla lähinnä julkisella sektorilla esimerkiksi sosiaali- ja perhetyön, lapsiperheiden kotipalvelun, perhekuntoutuksen sekä perheneuvolan palveluiden muodossa. Tärkeänä tukimuotona toimii myös lapsen päivähoito sekä neuvolapalvelut. Tarvittaessa perheitä tuetaan myös terveydenhuollon sekä päihde- ja mielenterveyspalveluiden avulla. (Mölsä 2015.)

Aila Kantojärven (2012) kirjoittama artikkeli Kognitiiviset vaikeudet ja vanhemmuus käsittelee lapsen kokemuksia palvelujärjestelmästä, kun perheessä vanhemmilla on kognitiivisiin toimintoihin liittyviä vaikeuksia. Tutkimusaineistona Kantojärvellä on yhden 1970-luvulla syntyneen ”Tanjan” syksyllä 2010 laatima omaelämäkerrallinen kertomus. Kertomuksen perusteella Kantojärvi toteaa, että ainakin Tanjan tapauksessa vanhemmat olisivat tarvinneet paljon tukea lapsensa huomioimiseen hoitoon ja huolenpitoon liittyvissä asioissa sekä kasvatuksellisissa kysymyksissä. Kantojärvi toteaa, että Tanjan tapauksessa palvelujärjestelmä ei toiminut parhaalla mahdollisella tavalla.

Boothin ja Boothin (1994) haastattelututkimuksessa selvitettiin sitä, millaisia kokemuksia erityistä tukea tarvitsevilla äideillä ja isillä on vanhemmuudesta. Tutkimuksessa selvisi, että perheiden kanssa työskentelevillä ammattilaisilla oli suuri merkitys perhe-elämään, mutta vanhemmat olivat enemmän kriittisiä kuin myönteisiä sitä tukea kohtaan, jota ammattilaisilta saivat.

Ruotsin sosiaalihuollon raportissa kerrotaan kuuden äidin ja yhden isän kokemuksista siitä, millaista on olla vanhempi, jolla on kehitysvamma. Vanhemmat kertoivat, että heille on tärkeää sosiaalityöntekijöiden tuki heidän vanhemmuudessaan ja hyvä yhteistyö heidän välillään. Vanhemmat ovat mielestään saaneet tuen, jota ovat pyytäneet, mutta ovat myös joskus kieltäytyneet tuesta, jota eivät mielestään ole tarvinneet. Osa vanhemmista koki myös, että joskus sosiaalityöntekijät ovat kyseenalaistaneet heidän vanhemmuutensa. (Det viktiga är hur man är mot sitt barn 2002.)

Erityistä tukea tarvitsevilla vanhemmilla on usein monia kontakteja eri viranomaisiin (Mölsä 2015; Föräldrar med... 2005, 54.), ja perheet ovat brittiläisen tutkimuksen mukaan yliedustettuina lastensuojelun palveluissa (Shewan ym. 2014). Yhteistyö viranomaisten kanssa koetaan tärkeäksi,

mutta samaan aikaan myös arkielämää kuormittavaksi tekijäksi. (Föräldrar med... 2005, 54.) Kehitysvammaisten tukiliiton Enemmän otetta elämään -projektissa tukemisen tavat ja määrä vaihtelivat jyrkästi perheiden välillä: toisissa perheissä kodeissa kävi vain yksi henkilö ja toisissa palvelujärjestelmään kuului 14 eri toimijaa. Osalle vanhemmista oli epäselvää kotona käyvien palveluntarjoajien ammattiryhmä ja käyntien tarkoitus. (Kantojärvi 2009, 49.) Mölsä (2015) muistuttaakin, että perheen tukemisen tulisi olla eri viranomaisten ja palveluntarjoajien välistä yhteistyötä perheen etu kaiken keskiössä.

Yhteistyö vanhempien ja viranomaisten välillä on useiden tutkimusten mukaan ongelmallista ja sen tulkitaan johtuvan viranomaisten tiedonpuutteesta. Tietoa puuttuu sekä kehitysvammaisuudesta ylipäätään että etenkin kehitysvammaisista vanhempien. (Föräldrar med... 2005, 54.) Perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten voi olla ylipäätään vaikea tunnistaa kehitysvammaisen vanhempi ja harva tuo sitä itse ilmi. McIntyren ja Stewartin (2012) tutkimustulokset viittaavat siihen, ettei erityistä tukea tarvitseville vanhemmille usein ole riittävästi ennaltaehkäisevää ja oikeanlaista tukea tarjolla (ks. myös Llewellyn ym. 2010, 12).

McConnellin ja Sigurjónsdóttirin (2010, 181) mukaan erityistä tukea tarvitsevat vanhemmat tyypillisesti kokevat lastensuojelun prosessit sekavina ja epäreiluina. Vanhempien on vaikea ymmärtää lastensuojelun menettelytapoja ja he kokevat jäävänsä yksin ja tuetta. Huostaanottoilanteissa vanhemmat eivät välttämättä saa tarvitsemaansa tukea eivätkä koe tulevansa kuulluiksi.

Kansainvälisten tutkimusten mukaan lasten asuminen muualla kuin biologisten vanhempiensa luona on tyypillisempää perheissä, joissa ainakin toisella vanhemmista on kehitysvamma kuin muissa perheissä. Useiden maiden vertailussa keskimäärin kaksi viidestä lapsesta asuu pysyvästi muualla kuin perheensä kanssa. (Booth, Booth & McConnell 2004, 409.) Kantojärven (2012) mukaan etenkin huostaanottojen tarvetta on alettu yhä enemmän tarkastella kriittisesti ja niiden sijaan on alettu kiinnittämään huomiota perheille annettavan tuen puutteisiin (ks. myös Booth & Booth 1998).

Huostaanottojen määrän tutkijat uskovat johtuvan ensisijaisesti tiedonpuutteesta. Lastensuojeluviranomaiset suhtautuvat epäillen kehitysvammaisten vanhempien kykyihin kehittää omia vanhemmuuden taitojaan, jolloin tukitoimia ei edes suositella näihin perheisiin. (Booth &

Booth 1994; Sigurjónsdóttir 2005.) Ongelmallista voi olla myös se, että perheen kanssa työskentelevä henkilö on sekä se, keneltä pitäisi saada tukea vanhemmuuteen, että se, joka päättää huostaanotoista. Tällöin tuen tarve helposti häivytetään huostaanoton pelossa. (Sigurjónsdóttir 2005.)

Tuen antamisessa on todettu tärkeäksi se, että asiantuntijataho on perillä perheen ja sen eri jäsenten ongelmista ja tarpeista. Tuen on myös tärkeä olla pitkäkestoista ja auttaa vanhempia löytämään omat vahvuutensa vanhempina. (Föräldrar med... 2005, 7–8.) Skotlantilaistutkimuksessa todettiin perheiden hyötyvän mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tarjotusta tuesta ja avusta (McIntyre & Stewart 2012).

Mahdollisuus saada tukea vanhemmuuteen ja verkostoitua muiden vanhempien kanssa on tutkimusten mukaan auttanut erityisvanhempia kasvamaan vanhemmiksi, löytämään roolinsa ja kasvattamaan lapsiaan (Föräldrar med... 2005, 21). Sosiaalinen tukiverkosto korostuukin useissa tutkimuksissa merkityksellisenä tai jopa ensisijaisena apuna perheiden, sekä lasten että vanhempien, ongelmiin (Llewellyn, 1995; Sigurjónsdóttir & Traustadóttir, 2000). Valitettavasti erityistä tukea tarvitsevilla perheillä on usein keskimääräistä pienempi tukiverkosto, ja riski eristäytyä sosiaalisesti (ks. esim. McIntyre & Stewart 2012). Kehitysvammaisuus ei välttämättä olekaan ratkaiseva tekijä vanhemmuudessa onnistumiselle vaan ennemminkin tekijä, joka vaikuttaa siihen, miten hyvin perhe kohtaa eteen tulevat ongelmat, jotka vaikuttavat myös vanhemmuuteen, kuten köyhyys sekä sosiaalisen tukiverkoston puuttuminen. (Booth & Booth, 1994).

McIntyre ja Stewart (2012) huomasivat tutkimuksessaan, että usein perheille annettu tuki kohdistetaan lapsen tarpeisiin ja vanhempien omat avun tarpeet jäävät huomiotta. Perheet kuitenkin tarvitsisivat monitahoisen avuntarpeen huomioimista ja kokonaisvaltaista tukea ja apua. Onnistuneet vanhemmuusohjelmat sisältävät tutkimusten mukaan ohjausta siinä ympäristössä, jossa vanhemmuutta tosiasiallisesti toteutetaan. Ohjauksen tulee olla konkreettista, systemaattista, vanhemmilla tulee olla mahdollisuus harjoitella taitojaan saaden palautetta ja vahvistamista. (Parents labelled with.. 2008.)

Tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että erityistä tukea tarvitsevilla vanhemmilla on haasteita omassa vanhemmuudessaan. Aihepiiristä tehty tutkimus on osoittanut, että oikein tuettuna erityistä tukea tarvitsevat vanhemmat kykenevät kehittämään vanhemmuuden taitojaan (ks. esim. McIntyre & Stewart 2012; Föräldrar med.. 2005; Parents labelled with Intellectual disability 2008). Llewellynin, Traustadottirin McConnellin ja Sigurjónsdóttirin (2010, 12) näkemys on vieläkin myönteisempi: heidän mukaansa tutkimuskirjallisuus tukee väitettä, jonka mukaan erityistä tukea tarvitsevat vanhemmat kykenevät onnistuneesti kasvattamaan lapsensa, jos vain saavat siihen oikeanlaista tukea. Kaikki tutkijat painottavat koulutuksen ja erilaisten ”vanhemmuuden treeniohjelmien” merkitystä, joista on saatu hyviä kokemuksia. Lisäksi tarvitaan enemmän tutkimuksia erityistä tukea tarvitsevistä vanhemmista, jotta tukea voidaan kehittää vanhemmuutta palvelemaan suuntaan. (Föräldrar med... 2005, 55.)

3 Äitiyden kulttuuriset odotukset

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen toisen puolen ja käsittelen äitiyden kulttuurisia odotuksia sekä mallitarinoita suomalaisessa yhteiskunnassa. Millaisia kulttuurisia odotuksia nykyäideille asetetaan ja millainen on *hyvä äiti* nykypäivän Suomessa?

3.1 Modernista postmoderniin äitiyteen

Postmodernia nykyaikaa voidaan kuvailla esimerkiksi sanoilla pirstaleinen, sirpaleinen, individualistinen ja kompleksinen. Sosiologi Zygmunt Bauman (1992) määrittelee postmodernin mielentilaksi, jatkuvaksi itsereflektioksi, voitoksi modernista. Postmoderni ajattelu ei etsi modernin tavoin yhtä totuutta vaan totuus on pirstaloitunut ja sitä rakennetaan ja uudelleen rakennetaan jatkuvasti. Postmoderni ei jaa yhteisiä arvoja, ihanteita ja standardeja; ylipäättään ajatus universaalista, objektiivisesta totuudesta ja tiedosta on hylätty. Tieto on relativistista ja riippuu kontekstista, missä sitä tuotetaan. Kulttuurinen pluralismi on postmoderni piirre. Postmodernille ajalle on tyypillistä myös epävarmuus ja nopeat muutokset.

Stuart Hallin (1999, 22–23) mukaan myös subjekti, joka aiemmin ymmärrettiin eheänä ja vakaana, on pirstaloitunut. Hall kuvailee subjektin koostuvan monista erilaisista identiteeteistä, jotka voivat olla keskenään jopa ristiriitaisia. Postmoderni subjekti ei siten ole yksi yhtenäinen kokonaisuus vaan eri tilanteissa subjekti ottaa erilaisia identiteettejä. Ihminen kuitenkin pyrkii rakentamaan itselleen eheän identiteetin, jota Hall kutsuu lohduttavaksi minäkertomukseksi itsestämme. Postmodernia subjektia Hall kutsuu ”liikkuvaksi juhlaksi”. Hirvosen (2003, 24) mukaan tämä tarkoittaa sitä, että meillä on myös vapaus valita identiteettimme rakennusaineita kulttuurimme tarjoamista lähteistä.

Postmoderni aika ja tapa olla ja ajatella vaikuttaa myös äitiyteen ja sen kulttuurisiin odotuksiin. Iso muutos modernista postmoderniin aikaan on se, ettei naisen enää itsestään selvästi oleteta olevan äiti, joko nykyinen tai tuleva (Vuori 2003). Modernin ajan ihanteiden murennuttua 1960-luvulta alkaen, äitiyttä ja naiseutta ei enää automaattisesti liitetä toisiinsa. Äitiydestä on tullut yksi mahdollinen vaihe muiden joukossa naisen elämässä. (Nätkin 2003, 18–21.)

Postmodernin ajan äitiyttä voidaan tarkastella suhteessa modernin ajan ja ajattelutavan äitikuvaan. Moderni äitiys kiinnittyi vahvasti ydinperheideologiaan ja naisen aseman legitimoimiseen äitiyden ihannoinnin kautta (Nätkin 2003; Vuori 2003). Ydinperheen ihanteiden voi ajatella siten määritelleen myös modernin ajan äitiyden kulttuurisia odotuksia. Nätkinin (2003, 17–18) mukaan ydinperheen ihanteellinen kuva koostui luonnollisina ja oikeina pidetyistä elementeistä kuten heteroseksuaalinen parisuhde, biologinen vanhemmuus, äidin ja isän erilliset roolit, äidin kytkös kotiin ja lapseen sekä äidin antama hoiva.

Nätkin (2003, 16) tekee karkean jaottelun modernin ja postmodernin välille niin, että moderni pyrkii etsimään luonnollisuuden pohjautuvia perusteluita, kun taas postmodernille tyypillistä on tällaisen perustahakuisuuden jatkuva kyseenalaistaminen. Jos siis modernin ajan äitikuva perustui universaaliin, ”luonnolliseen” ja yhteisiä perinteisiä arvoja kunnioittavaan äitiyteen, voi postmodernia äitiyden aikaa Kristiina Bergin (2008, 31) mukaan luonnehtia ”ajattelun suuntauksena, jossa hyvälle äitiydelle ei ole olemassa yksiselitteisiä kriteerejä”.

Nätkin (2003, 16) huomauttaa, että modernia ja postmodernia voidaan tarkastella myös ajattelutapoina, joilla esimerkiksi äitiyttä voidaan kuvailla, vaikka varsinaista modernia tai postmodernia äitiyttä ei sellaisenaan olisikaan olemassa. Moderni ja postmoderni eivät myöskään

välttämättä ole kuvauksia jostakin tietystä ajanjaksosta vaan niitä voidaan tarkastella rinnakkain toistensa kanssa elävinä ajattelutapoina.

Itse ajattelen, että sekä modernit että postmodernit äitiyden ihanteet ovat erilaisina diskursseina ja tarinamalleina olemassa kulttuurissamme, ja niiden välillä käydään jatkuvaa keskustelua ja kamppailua. Äitejä on joka hetki olemassa monessa eri sukupolvessa yhtä aikaa, ja sukupolvien välillä on varmasti eroja. Muutos tapahtuu pikkuhiljaa, ja postmodernin ajan odotukset ovat ehkä tutummat nuorille äideille kuin modernin ajattelutavan mukainen äitiys. Marja-Leena Böökin (2001, 114–115) mukaan nuoremmat äidit haluavat myös tehdä eroa perinteiseen äitikuvaan ja ihanteisiin puhumalla perinteistä äitikuvaan vastaan; ”hyveellinen äiti” –diskurssin mukainen kuva äidistä perheen moraalisena selkärangana ja keskushenkilönä koetaan epämuodikkaana.

Eeva Jokinen (1996, 13) kirjoitti vuonna 1996, että äidin rooli on yksi tiukimpia olemassa olevia sosiaalisia rooleja yhteiskunnassa, ja vaikka erilaisia ja moninaisia, jopa radikaaleja ja ristiriitaisia äitiyden esityksiä on olemassa, niitä on kuitenkin vielä vain vähän. Hieman yli kymmenen vuotta myöhemmin Bergin (2009) näkemys äitiyden esityksistä on, että nykyäitiys on aiempaa vähemmän erilaisten perinteiden ohjaamaa ja hyvän äitiyden kriteerit ovat monimuotoisemmat kuin ennen. Toisin sanoen suomalaisen äitiyteen mahtuu aiempaa enemmän kulttuurisesti hyväksytyjä tapoja olla äiti.

Omasta äitiydestä kertominen on tullut mahdolliseksi erityisesti sosiaalisen median ansioista, jonka kautta kenellä tahansa on mahdollisuus jakaa ajatuksiaan äitiydestään ja kuka tahansa voi olla vastaanottaja. Oman elämänsä jakaminen entistä rohkeammin ja tällaisen jakamisen tavallisuus kulttuurissamme ehkä tuo tilaa entistä monimuotoisemmille äitiyden esityksille. Aiemmin mahdollisuus kertoa laajemmin äitiydestä oli pelkästään tietyillä asiantuntijatahoilla. (ks. myös Lehto & Kaarakainen 2016, 87–88.)

Bergin (2009) mukaan tämä kuitenkin tarkoittaa samalla sitä, että monimuotoisempi äitiys yhdessä kaikkien saatavilla olevan lisääntyneen asiantuntijatiedon kanssa on tehnyt äitiydestä entistä kompleksisempää ja jopa haastavampaa. Bergin (2008, 95) mukaan kulttuurissamme hyvään äitiyteen liitetään vahvasti oman riittämättömyyden tiedostaminen ja paremman vanhemmuuden tavoittelu asiantuntijatiedon avulla. Nykyaika onkin tulvillaan erilaista ja ajoittain keskenään

ristiriitaista asiantuntijatietaoa, median esityksiä, perinteitä sekä ”maalaisjärkisiä” ohjeita ja neuvoja siitä, miten lapset tulisi hoitaa ja kasvattaa, tai millaisena vanhemman ja lapsen suhde tulisi toteuttaa.

Äitiydestä on ehkäisyn myötä tullut yhä enemmän tietoinen valinta monille naisille eikä ”pelkkä” äitiys ole nykynaiselle ainoa elämänvalinta. Toisin sanoen erilaiset naisen roolit eivät ole toisensa poissulkevia. Esimerkiksi kotiäidin ja työssäkäynnin välillä ei tarvitse tehdä joko-tai -valintaa, vaan useimmiten ne löytyvät samasta naisesta tämän eri elämänvaiheissa (Vuori 2003, 40–41). Kotiäitiuraäiti -keskustelu nousee kuitenkin edelleen aika ajoin keskusteluun erityisesti pienten lasten hoidon yhteydessä. Bergin (2009, 170–171) mukaan tämä on yksi nykyäitien kamppailu, mikä johtuu ristiriitaisten odotusten luomasta riittämättömyyden tunteesta.

3.2 Nykyäitiyden kulttuuristen odotusten ristiriidat ja haasteet

Aiempaan äitiystutkimukseen syventyessäni minulle on muodostunut kuva kulttuurisen äitikuvan hienoisesta avautumisesta äitiyden ahtaista rajoista kohti monimuotoisempaa äitikuva. Tämä on mahdollista, koska äitiys on sosiaalinen konstruktio, joka rakentuu ja muuttuu kaiken aikaa. Äitiyttä rakennetaan paitsi suhteessa lapseen myös muissa sosiaalisissa suhteissa, arjen käytännöissä sekä tiloissa, joita rajaavat erilaiset äitiyden kulttuuriset käsitykset sekä äidin omat kokemukset ja vuorovaikutussuhteet (Nousiainen 2004, 77–79). Äitiydestä käytävä julkinen keskustelu ei ole pelkästään ammattilaisten varassa, vaan nykyään äidit voivat aiempaa enemmän myös itse aktiivisesti osallistua äitiyden merkitysten tuottamiseen esimerkiksi erilaisten Internetin keskustelupalstojen ja suosittujen äitiysblogien välityksellä. (Berg 2009, 170; Lehto & Kaarakainen 2016, 88).

Äitiyden kulttuuriset mallitarinat sisältävät ajatuksen oikeasta ja väärästä äitiydestä (ks. esim. Nousiainen 2004, 62–63). Kulmalan ja Vanhalan (2004, 103) mukaan jo se, että vanhemmuudesta puhutaan, on merkki vanhemmuuden kulttuurisen mallitarinan läsnäolosta. Nykyäitiyttä tuotetaan suhteessa vanhoihin käsityksiin hyvästä ja huonosta äitiydestä, joita uudemmat äitiydet mallit haastavat ja muokkaavat (Berg 2009, 170). Suomalainen äitikuva on sidoksissa myös muun maailman kuviin äitiydestä (Vuori 2003, 39).

Äitiyteen liittyy monia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia odotuksia ja malleja, jotka ylläpitävät käsityksiä oikeanlaisesta äitiydestä. Näitä odotuksia tuotetaan poliittisissa, ammatillisissa ja uskonnollisissa diskursseissa sekä erilaisissa kulttuurisissa käytännöissä. (Berg 2009, 170.) Äitiyden moninaiset kulttuuriset odotukset ja mallitarinat elävät yhteiskunnassa rinnakkain. Ne ovat keskenään ristiriitaisia ja kamppailevat valta-asemasta. Odotuksia ja malleja luodaan suhteessa toisiin odotuksiin ja malleihin, ja yhdessä ne muodostavat merkitysten kompleksisen verkoston. (Berg 2008, 24.)

Vanhemmuuden yhteiskunnallisia ja kulttuurisia odotuksia sekä mallitarinoita voidaan tarkastella esimerkiksi vanhemmuuden tueksi tuotetun materiaalin kautta. Sosiaalialalla työntekijät käyttävät hyvän vanhemmuuden kriteeristönä muun muassa vanhemmuuden roolikarttaa, johon on määritelty vanhemmuuden viisi keskeistä osa-aluetta. Roolikartan määrittelemät osa-alueet ovat elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja sekä rakkauden antaja. Kaikki viisi osa-aluetta sisältävät lisäksi useita kohtia, joissa tarkennetaan edellä mainittuja osa-alueita. Elämän opettaja muun muassa sisältää määreet arvojen välittäjä, perinteiden vaalija sekä sosiaalisten taitojen opettaja. Yhteensä vanhemmuuden roolikartta sisältää noin 40 erilaista vanhemmuuden määrettä. Vanhemmuuden roolikartta on Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän vuonna 1999 kehittämä rekisteröity tavaramerkki, joka on laajalti käytössä eri työyksiköissä ympäri Suomen. (ks. Vanhemmuuden roolikartta <http://www.vslk.fi/index.php?id=19.>)

Neuvolan antamat ohjeet ja suositukset hyvään vanhemmuuteen ovat usein hyvin konkreettisia. Lehdon ja Kaarakaisen (2016, 88) mukaan niihin sisältyy myös implisiittisiä lupauksia mahdollisuuksista olla hyvä äiti. Hyvän äitiyden mahdollisia lupauksia ovat nykyohjeiden mukaan lapsentahtisuus, hyvä kiintymyssuhde, vanhemman läsnäolo, oikeat kasvatustimet, mutta myös äidin omien tarpeiden kuunteleminen. Äidiltä odotetaan osaamista valita oikein sekä onnistumista, jotta hyvän äitiys saavutetaan.

Kasvatus liitetään nykyään itsestään selvästi osaksi hyvää vanhemmuutta. Lasta tulee kasvattaa, ja kasvatusvastuuta jaetaan vanhempien välillä, ja toisaalta kasvatuskumppanuudesta puhutaan myös päiväkodin henkilökunnan yhteydessä. Katvalan (2001, 74–75) tutkimuksessa kolmen sukupolven äideistä, vanhin sukupolvi ei tunnustanut varsinaisesti kasvattaneensa lapsiaan, vaan ne ikään kuin kasvoivat huomaamatta siinä vierellä. Toisaalta lapsia ”kasvatti” usein laajempi perheyhteisö kuin

nykyään. Keskimmäisen sukupolven äidit käyttivät kasvattaessaan ”maalaisjärkeä”, minkä Katvala tulkitsee osin äitien selviytymiskeinoksi tilanteessa, jossa maalaisympäristö oli usein vaihtunut suljetummaksi kaupunkiympäristöksi ja tuonut mukanaan uusia elämäntapoja ja -rytmejä. Vanhat lastenkasvatusmallit tuntuivat ehkä huonoilta, ja uudet vielä oudoilta, oli haettava kompromisseja oman ”maalaisjärjen” avulla. Nykyäideillä korostuu kasvatuksen vastavuoroisuus ja yhdessä toimiminen; myös lapsi kasvattaa vanhempansa. Lasten kasvattaminen perustuu asiantuntijatietoon, jota on tarjolla enemmän kuin koskaan.

Hyvän äitiyden tavoittelu on hieno asia, mutta sillä on myös kääntöpuolensa. Nykyäitiyteen liitetään äitiyden suorittaminen, *yhtiöäitiys*, jossa vanhemmuutta suoritetaan täydellisyyttä tavoitellen jopa oman jaksamisen kustannuksella. Suorittamiseen kuuluvat epärealistiset tavoitteet, joiden saavuttamattomuus tuottaa pettymyksen ja riittämättömyyden tunteita. (Cacciatore & Janhunen 2008.)

Nousiaisen (2004, 156–159) mukaan nykyäitien kokema syyllisyys liittyy nimenomaan lasten hyvinvointiin. Äidit kamppailevat rajalla, jossa päätetään lasten sopivista rajoista, itsenäisyydestä, elämyksistä, virikkeistä, ohjeista ja vastuusta – ja kaikissa näissä rajanvedoissa voi tehdä virheitä, antaa liikaa tai liian vähän, ja siitä seuraa syyllisyyttä (Berg 2008, 30). Äidit sekä syyllistävät itse itseään että kokevat muiden syyllistävän heitä. Syyllisyyttä ruokkivat nimenomaan kulttuuriset odotukset siitä, millainen äiti on hyvä. (Nousiainen 2004, 156.)

Nousiaisen (2004, 67) mukaan kulttuurimme äitikuva on valoisa ja lempeä eivätkä äitiyteen kuulu kielteiset tunteet lasta kohtaan tai ainakaan niiden ilmaiseminen. Berg (2009, 171) nimeää negatiiviset tunteet lasta kohtaan äitiyden tabuksi lastenhoitoon kyllästymisen ja henkisen väsymyksen ohella, ja pitää tärkeänä näiden tabujen rikkomista. Äitiyden yhteiskunnalliset ja kulttuuriset odotukset liittyvät äitien kokemaan väsymykseen ja masennukseen. Äidin pettymys siitä, ettei hän sovi kulttuurin mukaiseen kuvaan hyvästä, onnellisesta ja jaksavasta äidistä on usein taustalla synnytyksen jälkeisessä masennuksessa (Sarkkinen 2003).

Väsymys onkin yksi nykyäitiyteen liitetty ilmiö, jota pidetään jopa äitiyteen itsestään selvästi kuuluvana asiana. Jokisen (1996, 184) huomio on, että äitien väsymys on pikemminkin oman tilan kokemus kuin lapsen liittyvää väsymystä. Bergin (2009, 172) mukaan nykyään kaikilla äideillä on

lupa olla väsynyt, tai ehkä jopa kuuluu olla väsynyt. Asiasta voidaan nykyään jopa vitsailla. Asian kääntöpuoli on kuitenkin se, ettei tavallisena tai jopa väistämättömänä pidettyyn väsymykseen osata hakea apua tai toisaalta tarjota sitä.

Bergin (2008, 24) mukaan nykyäitiyden kulttuuriset odotukset ovat keskenään myös ristiriitaisia. Ihanteellinen äiti on esimerkiksi toisaalta melko nuori mutta samaan aikaan äitiydessään varma ja kokenut. Äidillä tulee nykyihanteiden mukaan olla oma lapsista irrallinen elämänsä, mutta samaan aikaan äidin odotetaan olevan ensisijaisesti omistautunut perheelleen. Jaetun vanhemmuuden diskurssissa isällä oletetaan olevan samanlaiset kyvyt vanhemmuuteen kuin äidilläkin sekä velvoite myös osallistua lasten hoitamiseen (Vuori 2003, 53–54), mutta edelleen lapsistaan erillään asuvat äidit saavat kielteistä palautetta siitä, että äiti on jättänyt lapset isän luokse asumaan (Nousiainen 2004, 63).

Kulttuurinen moraalikoodisto onkin yhä edelleen erilainen äitien ja isien kohdalla: isyyden rajat joustavat enemmän ja ovat sallivammat kuin äideillä (Nousiainen 2004, 74–75). Kaiken kaikkiaan ristiriitaisuus korostaa moninaisten, monelta taholta kohdistettujen ja usein artikuloimattomien äitiyden odotusten julmuutta (Lehto & Kaarakainen 2016, 88).

Nousiainen (2004, 58) mukaan osa moraalikoodistosta on pysynyt samankaltaisena jo pitkään. Äitien odotetaan esimerkiksi omistautuvan lapsilleen ja olevan aina läsnä sekä henkisesti että fyysisesti. Myös Katvalan (2001) kolmen sukupolven haastattelututkimuksessa todettiin, että eri sukupolvilla oli jokseenkin samanlainen käsitys hyvästä äitiydestä: hyvä äiti on uhrautuva, huolehtiva, voimakas, täydellinen ja pystyvä. Vihaisuus ja itsekkyyt eivät kuulu hyvään äitiyteen. Nuoremmilla äideillä tämän äitikuva rinnalle tosin asettui myös muita uskomuksia hyvästä äitiydestä.

Sankariäidin kulttuurinen mallitarina on meille kaikille tuttu, ja sitä kerrotaan yhä edelleen. Sankariäidin tarinassa ahkerat äidit synnyttävät keskellä työntekoa ja palaavat heti synnytyksen jälkeen takaisin työn touhuun. Aiemman sankaritarinan päähenkilö oli suoraan lypsyiltä synnyttämään rientänyt riuska maatalon emäntä. Tarinan äiti on samaan aikaan sekä kova tekemään töitä että huolehtivainen ja läsnä oleva vanhempi. Todellisuudessa tämä perinteinen ”sankariäiti” on saattanut kuitenkin ollut poissaoleva, ainakin lapsen näkökulmasta. (Katvala 2001, 100.)

Nykyajan sankariäitiä voisi edustaa vaikkapa Iso-Britannian herttuatar Catherine, jonka pikaista palautumista synnytyksestä ihailtiin ympäri maailman huhtikuussa 2018. Muun muassa Yle uutisoi aiheesta otsikolla: ”Synnytys aamupäivällä, iltapäivällä korkkareissa kameroiden eteen – Herttuatar Catherinen nopea toipuminen hämmästyttää” (Yle uutiset 24.4.2018). Sankariäidin tarinassa toistellaan fraasia ”raskaus ei ole sairaus”, ja äidin nopeaa toipumista synnytyksen jälkeen takaisin ”normaaliin” elämään ihailtaan ja pidetään jopa tavoiteltavana asiana. Äidin pääsemistä takaisin raskautta edeltäviin mittoihin pidetään jopa nopeaa työhön palaamista tärkeämpänä. Jokinen (1996, 190) peräänkuuluttaa vahvan äidin ihanteen sijaan äidille lupaa olla myös heikko ja väsynyt, ja silti samalla hyvä äiti.

Sankariäidin tarinaa sivuaa toinen tuttu mallitarina, joka kertoo selviytyjä-äidistä. Selviytymistarinoissa äiti kamppailee itsensä vaikeuksien kautta voittoon, entistä paremmaksi äidiksi. Selviytymistarinoista on Nousiaisen (2004, 133) mukaan tullut osa kulttuurisia mallitarinoita, ja selviytymistä pidetään yhtenä arvostetuimmista päämääristä etenkin vaikeissa elämäntilanteissa. Usein tarinoissa keskitytään yksilön omiin selviytymiskeinoihin ja voimavaroihin. Myös Nousiaisen omassa tutkimuksessa lapsistaan erillään asuvista äideistä selviytymispuhe kuului jokaisen haastattelun repertuaariin.

Lapsensa edestä kaikkensa antavan äiti-ihanteen rinnalle on vähitellen tullut kuitenkin myös äidin omaa tilaa ja aikaa korostava puhetapa. Uhrautuvan äidin kuvaa rikkoo erityisesti mediapuhe, jossa äidin oma aika ja hoivan jakaminen asetetaan jopa äidin ja lapsen tasapainoisen suhteen edellytykseksi (Berg 2008, 165). Berg (2008, 150–153) nimeää usein ammattilaisten käyttämän lapsen tarpeita korostavan puhetavan lapselle omistautuvaksi ja vastaavasti mediapuheessa korostuvan äidin yksilöllisiä tarpeita korostavan puhetavan itseään toteuttavaksi. Media onkin yksi kulttuurisia odotuksia ja äitiyden kulttuurisia mallitarinoita tuottava instituutio. Median tuottama kuva äitiydestä heijastaa muuttuvia äitiyden ihanteita, mutta median tuottama äitikuva on myös ristiriidassa arkitodellisuuden kanssa.

Yksi median tuottama äitikuva on *superäiti*, joka kaikkivoipaisuudessaan järjestää, organisoii ja saavuttaa epärealistisimmatkin äitiyden tavoitteet. Superäiti on ahkera, aikaansaava ja aikatauluttamisen mestari. Toinen mediassa esiintyvä äitityyppi on *rento äiti*. Rento äiti esiintyy vastapainona suorittavalle *superäidille* ja tuottaa kuvaa äidistä, joka ei luovu lasten takia omasta

ajastaan ja tarpeistaan. Rento äiti viettää lastensa kanssa laatu-aikaa ja korvaa poissaolojaan ostamalla lapsille uusia leluja. Yhteistä molemmille äitikuville on sen perustuminen äidin omiin tarpeisiin ja toiveisiin lapsen sijasta. Lapsen tarpeet voivat jäädä jopa sivuun tai niihin vastaaminen on jollain tapaa puutteellista tai mekaanista. (Berg 2009, 172–173.)

Bergin mukaan edellä mainitut median tuottamat äitikuivat luovat odotuksia äidin ja lapsen erillisistä elämästä ja tarpeista. Odotukset ovat ristiriidassa niiden asioiden kanssa, joista esimerkiksi lastensuojelun ammattilaiset ovat huolissaan. Bergin mukaan lastensuojelussa keskitytään äidin tarpeiden sijasta ensisijaisesti lapsen tarpeisiin, ja hyvään äitiyteen liitetään ehjän kiintymyssuhteen luominen sekä lapsen tarpeiden asettaminen äidin omien tarpeiden ja toiveiden edelle. (Berg 2009, 172–173.)

3.3 Kulttuuriset odotukset – sopeutuminen ja vastustaminen

Äitiys näyttäytyy nykyajassa tasapainoilulta erilaisten odotusten ja ristipaineiden välillä ja äidit jäävät lopulta hyvin yksin näissä erilaisten odotusten ristipaineissa (Berg 2008). Eri suuntiin äitiä vetää erityisesti lapsilähtöisyyden ihanne ja toisaalta vaatimukset täyttää nykynaisen ihanteet. Ristiriitaiset kulttuuriset odotukset saattavat olla äitiyttä haavoittavia (Berg 2009, 174), mutta niitä on myös mahdollista vastustaa (ks. esim. Lehto & Kaarakainen 2016).

Jokisen (1996, 190) mukaan kulttuurisen representaation äidistä eli ”äidin” ja oikeiden äitien välillä on valtasuhde. Äidit voivat sekä omaksua kulttuuriset odotukset ja toimia niiden mukaisesti tai taistella niitä vastaan. Asiantuntijoiden antamia neuvoja voi noudattaa tai kyseenalaistaa tai tietoisesti rikkoa niitä. Kamppailua käydään omien halujen ja ulkoisten normien välillä. Jokainen äiti ottaa jollain tavalla kantaa kulttuurisiin odotuksiin äitiydestä toimimalla äitinä ja tekemällä valintoja erilaisten äitikuvioiden välillä. Äidit voivat esimerkiksi etäännyttää itseään dominoivista kertomuksista ja rakentaa itsestään vaihtoehtoista kertomusta. (Jokinen 2004, 124–125.) Fyysisesti vammaisia äitejä koskevassa tutkimuksessa haastatellut tuottivat vahvaa toimijuutta itsestään äiteitä ohi dominoivan kulttuurisen kertomuksen, jonka mukaan vammaisen naisen elämänsäkuuluun ei kuulu äitiys. (Lappeteläinen, Sevón ja Vehkakoski 2016.)

Vastapuheen käsitteellä kuvataan reagoitua valtakursseja ja hegemonisia mallitarinoita vastaan. Vastapuhe on sekä kielellistä että ei-kielellistä. Vastapuhe voi olla myös vaikenemista. Myös äitiyden kulttuurisia odotuksia ja mallitarinoita voi kyseenalaistaa ja vastustaa. Esimerkiksi valtakurssien marginaaliin asettamat äidit voivat vastustaa paikkaansa puhumalla omasta äitiydestään ihan tavallisena äitiytenä tai toisaalta asettamalla oman tapansa olla äiti samanvertaiseksi muiden äitiekuvien kanssa. Kysymys on valmiiden sosiaalisten identiteettien vastustamisesta, joihin äitejä asetetaan hegemonisissa äitiyden mallitarinoissa ja valtakursseissa. (ks. Juhila 2004.)

Äidit rakentavat omaa henkilökohtaista äitiyden tarinaansa suhteessa äitiyden kulttuuriin mallitarinoin. Kulttuurinen mallitarina toimii äidin vertailukohtana myös silloin, kun oma äidin paikka sijoittuu yhteiskunnallisesti marginaaliin (Kulmala & Vanhala 2004, 103). Parhaimmillaan kulttuuriset mallitarinat ovat emansipatorisia tarjotessaan hyviä toimintamalleja ja vertaistukea (Hänninen 1999, 50). Toisaalta hyvän äitiyden implisiittisiä kulttuurisia odotuksia on myös hyvä purkaa ja sanoittaa, etteivät ne käänny itseään vastaan ja aiheuta äitiydelle enemmän esteitä kuin samastumisen kokemuksia (Berg 2009, 174). Bergin (mt., 170) mukaan näin voi käydä, jos äiti kokee ristiriitaisuutta oman kokemuksen ja kulttuuristen odotusten välillä. Ongelmallisinta on mustavalkoinen käsitys joko hyvästä tai huonosta äitiydestä.

Lehto ja Kaarakainen (2016, 88) huomauttavat, että vaikka mediassa esitetään yhä useammanlaisia äitiyden valintoja, on julkinen puhe yhä sidoksissa hyvän ja huonon äidin dikotomiaan, ja äidit ovat aina vain arvioinnin kohteena. Onnistuminen äitinä liitetään sekä mediassa että ammattilaisten puheessa äidin yksilöllisiin ominaisuuksiin. Etenkin mediassa hyvä äitiys esitetään äidin henkilökohtaisten valintojen tuloksena. (Berg 2009, 173.)

Berg (2009, 171) kiteyttää riittävän äitiyden määritelmän äidin kokemukseen siitä, että on "arvostettu ja hyväksytty ajankohtaisen kulttuurinsa mukaan elävänä naisena". Entäpä ne äidit, jotka ovat jo lähtökohtaisesti yhteiskunnan marginaalissa? Miten näissä nykyäitiyden kulttuuristen odotusten ristipaineissa luovivat erityistä tukea tarvitsevat äidit? Berg (mt., 173) pohtiikin, asettavatko ammattilaiset äitiyden riman jopa liian korkealle, ja venyykö riittävän hyvän äitiyden kriteerit äitien kykyjen mukaan.

Kulttuuriset käsitykset ja odotukset muodostuvat pitkälti keskuksesta käsin, ja marginaalin äänille annetaan vähemmän tilaa ja painoarvoa kuin valtaväestön äänille. Kysymys on vallasta sekä siitä, kenellä on mahdollisuus osallistua kamppailuun esimerkiksi äitiyden merkityksistä. (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 9-19.) Steedmanin (1986, 6) mukaan kulttuurin keskeiset ja viralliset tarinat sopivat huonosti kuvaamaan marginaalin elämää, ja ne voivat olla isossakin ristiriidassa keskenään. Myös Berg (2009, 173) pohtii, ovatko äitiyden kulttuuriset odotukset ja hyvän äitiyden normit erilaisia äidin sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippuen.

Tämä on kiinnostava kysymys myös omassa tutkimuksessani. Kuten aiempi tutkimus osoittaa, erityistä tukea tarvitsevien äitien sosiaalinen ja yhteiskunnallinen asema on keskimääräistä heikompi johtuen esimerkiksi työllistymisen ongelmista. Erityistuen tarpeittensa takia äidit ovat jo lähtökohtaisesti äitiyden marginaalissa. Kiinnostavaa onkin, millaista äitiyttä omassa aineistossani rakennetaan ja miten se suhteutuu tässä luvussa esittelemiini äitiyden kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin odotuksiin. Tunnistavatko haastattelemiini äidit näitä odotuksia ja miten he liittävät näihin odotuksiin ja mallitarinoihin omaan äitiytensä?

4 Äitien tarinat tutkimuskohteena

Tässä luvussa esittelen tutkielmani metodologisen viitekehyksen sekä tutkimuskysymykset. Olen valinnut tutkielmaani laadullisen lähestymistavan aiheen marginaalisuuden ja kohderyhmän pienuuden vuoksi. Laajoja kyselyaineistoja olisi lähestulkoon mahdoton toteuttaa henkilöiden vaikean tunnistettavuuden ja suhteellisen vähäisen määrän vuoksi. Laadullinen lähestymistapa on myös aiheen luonteen takia nähdäkseni määrällistä luontevampi ja syvällisempi tapa käsitellä aihetta.

4.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Tutkielmani epistemologinen viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi, jossa todellisuuden ajatellaan rakentuvan sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Tietoa, todellisuutta, ilmiöitä ja rakenteita ei sellaisenaan ole olemassa vaan asiat merkityksellistyvät meille aina jostakin näkökulmasta (ks. esim. Gergen 1994, 72). Burr (2003, 2-5) määrittelee sosiaalisen

konstruktionismin pääkohdiksi kriittisyyden itsestään selviksi esitettyjä asioita kohtaan sekä tiedon syntymisen sosiaalisissa prosesseissa. Lisäksi sosiaalinen konstruktionisti ymmärtää käsitysten ja tiedon olevan relatiivista, aikaan ja paikkaan sidottua. Ylipäätään tieto liittyy aina sosiaalisen toimintaan.

Ajan kuluessa ihmisen toimintatavat vakiintuvat eli institutionaalistuvat, kun ihmiset merkityksellistävät arkisia asioita. Institutionaalistuminen tapahtuu ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Berger ja Luckmann 1994); tosiasiat tuotetaan ihmisten välisissä sopimuksissa (Searle 1995). Ihmisten asioille antamista merkityksistä neuvotellaan kuitenkin jatkuvasti, joten ne eivät ole pysyviä (Jokinen 1999, 39). Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tuotettuihin merkityksiin liittyy valtaa, ja toiset tavat ja merkitykset saavat vahvemman aseman kuin toiset (Gergen, 1994, 72–76). Foucaultin (1982, 220) mukaan valta voi olla sekä alistavaa että myönteistä, toimintaan houkuttelevaa ja aktiivista valtaa.

Äitiyden kontekstissa on nähdäkseni paljon vakiintuneita, institutionaalistuneita käytänteitä, jotka ovat kuitenkin koko ajan liikkeessä. Äitiyden ihanteet tuotetaan sekä virallisten tahojen kuten äitiys- ja lastenneuvolan kautta ja erilaisten ammattilaisten suulla, mutta myös äitien omien verkostojen ja vertaistuen sekä sosiaalisen median kanavien välityksellä. Äitiys on toisaalta pyhä ja muuttumaton, mutta samaan aikaan sen kentällä käydään jopa taistelua äitiyden ihanteista ja vaatimuksista, kuten olen osoittanut luvussa 4.

4.2 Narratiivinen analyysi

“a man is always a teller of tales, he lives surrounded by his stories and the stories of others, he sees everything that happens to him through them; and he tries to live his own life as if he were telling a story” (Sartre, 1964, 39).

Olen valinnut aineistoanalyysini metodiseksi työkaluksi narratiivisen eli tarinallisen analyysin, jota lähestyn sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta (ks. esim. Bruner 2004, 691). Sosiaalisen konstruktionismin ulottuvuuksista asetun maltillisen konstruktionismin piiriin. Narratiivinen eli tarinallinen tutkimus ei ole selväpiirteinen tai yhtenäinen teoreettis-metodinen rakennelma, vaan Hännisen (1999, 16) mukaan pikemminkin ”avoin keskusteluverkosto, jota yhdistää ‘tarinan’ käsite”. Jokinen ja Juhila (1999, 68) määrittelevät narratiivin merkityssysteemin, diskurssin ja

tulkintarepertuaarin sukulaiskäsitteeksi. Narratiivit merkityksellistävät asioita ja tapahtumia tarinan muodossa. Tarinat kiinnittyvät aina nykyhetkeen ja kertomisen paikkaan ja aikaan, vaikka niillä jäsennetään menneitä tapahtumia.

Ihmisen henkilökohtaiseen elämäntarinaansa sisältyy monia erilaisia tarinoita. Brunerin (2004, 692) mukaan meillä ei lähtökohtaisesti näytä olevan mitään muuta keinoa hahmottaa ja kuvailla elettyä elämää kuin kerrottu tarina, jonka kautta ihminen antaa merkityksiä kokemilleen asioille. Murray (2015, 85) kiteyttää saman asian toteamalla, että me synnymme narratiiviseen maailmaan, elämämme elämäämme tarinoiden kautta ja jälkeinpäin kuvailemme sitä tarinoiden välityksellä. Tarinat ovat vuorovaikutuksen välineitä, koska niiden kautta jaetaan yhteistä tietoa ja olettamuksia maailmasta. Tarinoita halutaan kerätä, koska niiden avulla voidaan ymmärtää menneisyyttä sekä rakentaa omaa identiteettiä. Tarinat jäsentävät omaa paikkaamme yhteiskunnassa ja vastaavat kysymykseen, kuka minä olen. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 157.)

Tarinoilla on aina sosiaalinen ulottuvuus, koska ne eivät synny ”vakuumissa” vaan tietyssä kontekstissa. Kertoja on aktiivinen toimija, joka on osa sosiaalista maailmaa, johon hän tarinan myötä itsensä kiinnittää. Tarinallisen analyysin kautta syntyy ymmärrystä sekä kertojasta että maailmasta, jossa hän elää. Kertojana voi olla yksittäisen henkilön lisäksi myös ryhmä tai yhteisö. (Murray 2015, 90; Bruner 1991.)

Omasta elämästä kertomista muille ihmisille tapahtuu jatkuvasti. Tarinat eivät välttämättä ole elämänmittaisia kertomuksia vaan usein yksittäisiä pienempiä tarinoita tietystä kohden elämää. Tarinoita kerrotaan myös itselle esimerkiksi muistelun kautta. Merkityksellisistä elämäntapahtumista koostuu ihmisen elämäntarina, jonka avulla ihminen muodostaa ja uudelleen muodostaa omaa identiteettiään; sitä, kuka minä olen. (Nousiainen 2004, 31; ks. myös Murray 2015.)

Identiteetti ymmärretään tarinallisessa tutkimuksessa toiminnalliseksi kategoriaksi. Identiteetti ei ole staattinen ja pysyvä ominaisuus vaan ihminen rakentaa sitä kielenkäytön avulla eri tilanteissa, jolloin se myös vaihtelee tilanteittain. (Jokinen & Juhila 1999, 68.) Identiteetti on kulttuurinen prosessi; muuttuva ja moniulotteinen tarinan luomus (Hänninen 1999, 60). Hänninen (mt., 62) huomauttaa, että identiteetin pysyvyys vaihtelee eri ihmisillä. Toisilla elämänvalinnat ja toiminta

lähtee tiukemmin jostakin samasta yleisperiaatteesta, kun taas toisilla elämä on enemmän pirstaloitunutta ja osittunutta. Näitä ihmisiä on Hännisen mukaan enemmän kuin ennen. Kuten äitiyden kulttuurisia odotusta käsittelevässä luvussa todettiin, tämä on näkyvissä myös äiti-identiteetin muutoksessa. Aiemmasta koherentista äiti-identiteetin esityksestä on tultu hajanaisemman äiti-identiteetin maailmaan.

4.3 Kulttuurinen mallitarina

Kun ihminen kertoo elämästään, hän käyttää hyväkseen kulttuurin sisältämiä ja muokkaamia tarinoita. Elämäntarinat rakentuvat aina jossakin kontekstissa, tietyssä ajassa ja paikassa, ja ne ovat tästä syystä riippuvaisia ympäröivän kulttuurin ja kielen konventioista. Elämäntarinat heijastavat aina hallitsevia teorioita ”mahdollisista elämisestä”; tarinoista, joita tietyssä kontekstissa on mahdollista elää ja kertoa. Erilaisten kulttuuristen kanonisten kertomusten ja niiden yhdistelmien avulla ihminen kykenee kertomaan elämästään ymmärrettävästi. (Bruner 2004, 692–694.) Vilma Hänninen (1999, 50) puhuu sosiaalisen tarinavarannon tarjoamista kulttuurisista elämän jäsenyyksien malleista. Narratiivisen tutkimusotteen perusoletus siis on, että tarinat tuottavat ja kantavat kulttuurisia merkityksiä.

Kaikki kulttuurit sisältävät ja vaalivat kulttuurisia kertomuksia, joiden kautta välittyy erilaisia merkityksiä ja jotka toistuvat ihmisten omissa elämäntarinoissa (Nousiainen 2004, 57; Hänninen 1999, 51). Kulttuuriset mallitarinat hahmottelevat rajat, joiden sisällä yksilö tekee omaan toimintaansa liittyviä valintoja. Kulttuuriset mallitarinat myös vaikuttavat yksilön kokemuksiin. (Nousiainen 2004, 57.) Kulttuurisia mallitarinoita tarjoavat esimerkiksi julkaistut omaelämäkerrat, aikakauslehtien henkilöhaastattelut sekä elämäntaidon oppaat (Hänninen 1999, 21).

Jokisen (2004, 133) jaottelun mukaan mallitarinoita tuotetaan ja uusinnetaan instituutioiden (hyvinvointivaltio, uskonto, tiede), välittävän teknologian (media, taide, viihde), vastadiskurssien (anarkismi, feminismi) sekä arkipäivän käytännöissä. Mallitarinat voivat kuulua myös ”huonona omatuntona” tai ”sisäisenä äänenä” tai ilmentyä tietynlaisena ilmapiirinä. Uusia mallitarinoita tuotetaan jatkuvasti (Hänninen 1999, 21).

Kulttuuristen mallitarinoiden avulla ihminen monin tavoin jäsentää omaa elämäänsä ja kokemuksiaan. Oma kertomus itsestä ei ole olemassa valmiina vaan se vaatii työstämistä. Mallitarinoista omaksutaan itselleen soveltuvia osia osaksi omaa tarinaa, minkä kautta oma henkilökohtainen tarina muodostuu. Mallitarinoiden kautta ihminen voi ennakoida toiminnan seuraamuksia, omaksua hyviä roolimalleja, mutta saada myös varoittavia esimerkkejä. (Hänninen 1999, 21, 50.) Murray (1989) esittelee neljä länsimaisessa perinteessä tuttua mallitarinaa, jotka on nimennyt komediaksi, romanssiksi, tragediaksi ja ironiaksi. Hännisen (1999, 96) mukaan todellisessa elämässä toteutuvat mallitarinat eivät kulttuurin kirjallisten vastaavien tarinoiden tavoin ole dramaattisia, hauskoja tai jännittäviä, mutta tapahtumien looginen rakenne ja moraaliset jännitteet seuraavat mallitarinoiden juonta.

Äitiyden kontekstissa mallitarinat määrittelevät hyvää ja huonoa äitiyttä: sitä, mikä kuuluu normaaliin äitiyteen ja mikä on poikkeavaa. Mallitarinoiden kautta myös otetaan joukkoon tai jätetään ulkopuolelle, marginaaliin. Hänninen (1999, 50–52) muistuttaa, että länsimaisen kulttuurisen tavaratalon tarjoamat ehtymättömät tarinat ovat vain periaatteessa kaikkien käytettävissä oman elämän hahmottamisen apuvälineenä. ”Tarinatavaratalossa” on eri ihmisryhmille, kuten äideille ja isille, omat erilliset osastonsa, joiden tarinat määrittelevät niitä rooliodotuksia, joita tiettyyn kategoriaan kuuluviin ihmisiin kohdistetaan. Saman kokemuksen omaavien ihmisryhmien keskuudessa toisaalta muodostetaan uusia, oman elämän tulkintaan opastavia tarinamalleja.

Kun ihmiset kertovat elämästään, tarinan päähenkilö ja kertoja on sama ihminen. Itsestään kerrotut tarinat ovat tästä syystä ”epävakaita”, jos niitä tarkastellaan pelkkien faktuaalisten tosiasioiden kautta; ihminen saattaa muistaa väärin esimerkiksi ajankohdan, kun on vierailut tietyssä paikassa, josta kertoo. Tarina imitoi elämää ja elämä imitoi tarinaa samalla tavoin kuin taide imitoi elämää ja päinvastoin. Niin *elämä* kuin *tarinakin* ovat konstruktioita, joita ihmiset järkeilemällä tuottavat. Ihmisten elämäntarinat ovat aina valikoivan muistin saavutus. (Bruner 2004, 692–694.) Kerrotut tarinat sisältävät usein sekä positiivisia että negatiivisia ulottuvuuksia eivätkä esimerkiksi kaoottisessa elämäntilanteessa kerrotut tarinat muodostu kokonaisuksi. Elämäntarinasta ei aina saa koherenttia kertomusta. (Romakkaniemi 2011, 26.)

Narratiivisen tutkimuksen näkökulmasta onkin kiinnostavaa, miten ihminen itsestään kertoo, mitä asioita hän kertoo ja toisaalta, mistä hän vaikenee (Bruner 2004, 692–694). Epäolennaista on se, onko kaikki kerrottu totta, koska tutkijan näkökulmasta kiinnostavaa on se, millaisia merkityksiä kertojat antavat omille elämäntapahtumilleen ja kokemuksilleen siinä tilanteessa, jossa tarinaa kerrotaan (Nousiainen 2004, 36).

Tarinoissa käsitellään usein moraalisia kysymyksiä. Erosen (2012, 51) mukaan ”hyvyyden standardit – ketä syytetään, ketä ylistetään ja kuka on moraalisesti vastuussa teoistaan” – ovat keskeisiä erityisesti perheistä ja perhesuhteista kerrotuissa tarinoissa. Tarinoiden moraaliset standardit ja Erosen ajatus siitä, että nämä liittyvät erityisesti perhesuhteista kertoviin tarinoihin on oman tutkielmani näkökulmasta erityisen mielenkiintoinen. Äitiyden kulttuurisiin tarinoihin liittyy vahvoja moraalisia hyvyyden standardeja ja hyvän äitiyden kriteerit ovat korkealla, kuten äitiyden kulttuurisia odotuksia käsittelevässä luvussa olen esittänyt.

Kulttuuriset mallitarinat uusiutuvat sitä mukaa kun niitä eletään todeksi. Tarinoiden sisäistämisessä piilee myös niiden valta. Mallitarinat eivät aina tarjoa juonta, johon nojautua tai johon sovittaa itsensä. Hegemoniset mallitarinat tarjoavat samaistumisen kohteita normaaleina pidetyille kokemuksille ja identiteeteille, ja kertoessamme näitä valtakertomuksia me samalla uusinnamme ”normaalia” ja sysäämme marginaaliin poikkeavat tarinat ja identiteetit. (Andrews 2004, 1-2.)

Ihmisillä on kuitenkin mahdollisuus kertoa tarinaa myös valtakertomusten ulkopuolella. Andrews (2004, 1-2) mukaan ihmiset, jotka näin tekevät, rakentavat persoonallista tarinaansa usein tiedostaen ja ymmärtävät asemansa valtakulttuurin ulkopuolella osana vaikkapa jotakin ryhmää. Andrews nimittää näitä tarinoita vasta-narratiiviksi, joiden on tarkoitus haastaa hegemonisia mallitarinoita.

Kirsi Juhilan (2004) käsite vastapuhe niin ikään sisältää ajatuksen siitä, että valtakertomuksista, hegemonisista mallitarinoista ja identiteeteistä voi neuvotella. Vastapuhe on Juhilan mukaan aina reagointia johonkin, ja sen sisältö vastustaa jotakin. Marginaaliin asetetut ihmiset voivat esimerkiksi vastustaa valmiita sosiaalisia identiteettejä, joihin institutionaaliset mallitarinat heidät asettavat. Vaarana on, että nämä mallitarinat vaikkapa sosiaalityön asiakkaista sisältävät etukäteistä ”tietoa” siitä, mistä asiakkuus rakentuu, miten se jatkuu ja mitkä mahdollisuudet asiakkaalla on muutokseen.

Mallitarinat ovat lisäksi laajasti tunnistettavissa ja jaettuja: kaikki ”tietävät”, millaisia vaikkapa vangit ovat.

On ymmärrettävää, etteivät näiden edellä mainittujen tarinoiden päähenkilöt halua asettua heille tarjottuihin tarinoihin ja identiteetteihin vaan pyrkivät vastustamaan niitä. Vastapuhe kohdistuu aina kulttuurisesti vakiintuneisiin kategorioihin. Juhila (2004, 29) määrittelee vastapuheen ”sellaisiksi leimattua identiteettiä kommentoiviksi ja vastustaviksi teoiksi, joiden tarkoituksena on esittää tämän identiteetin erilaisuus suhteessa kulttuurisesti vallitsevaan kategorisoinnin tapaan”.

Juhilan (mt., 29–31) mukaan vakavimpia neuvotteluja käydään niissä kategorioissa, jotka ovat vahvimmin leimaantuneet. Vastapuhetta voi tuottaa esimerkiksi korostamalla omaa tavallisuuttaan tai asettumalla etuoikeutettujen kategorioiden rinnalle. Oman tutkielmani kannalta on kiinnostavaa, tuottavatko haastatteleman äidit vastapuhetta marginaalista käsin vai asettavatko he itseään marginaaliin ylipäätään.

Vastapuhe vaatii *toimijuutta*, mikä on tutkielmani kannalta yksi kiinnostava ja merkityksellinen tarkastelun kohde. Toimijuudella tarkoitetaan ihmisen aktiivista toimintaa kohti omia tavoitteita sekä itseä koskeviin päätöksiin osallistumista (Giele & Elder 1998, 10, 17). Toimijuuden kautta ihminen saa tai ottaa paikkansa maailmassa. Tuula Gordonin (2005, 114) mukaan toimijuus ”valottaa ihmisten taloudellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia paikkoja sekä oman elämän rakentamiseen liittyviä käsityksiä, kokemuksia ja tunteita”. Toimijuus tarkoittaa tekemistä, valintoja ja päätöksiä, joita kulttuuriset säännöt, sopimukset ja velvoitteet joko mahdollistavat tai rajoittavat.

Toimijuus rakentuu aina tietyssä tilanteessa, ajassa ja paikassa. Ihmisten rajat ja mahdollisuudet toimia ovat toisistaan poikkeavia, ja yksilön henkilökohtaiset resurssit kuten sosiaalinen pääoma asettaa toimijoita toisistaan poikkeaviin asemiin. Myös saman henkilön toimijuus saattaa eri tilanteissa olla erilaista. Toisten parempi asema rakentaa omaa toimijuuttaan verrattuna joihinkin liittyy toimijuuteen myös kysymyksen vallasta ja valta- asemasta. *Toimijuuden tunnolla* viitataan ihmisen ymmärrykseen siitä, millaisia mahdollisuuksia ja rajoitteita hänellä itsellään on toteuttaa omaa toimijuuttaan. (Gordon 2005, 114–118.)

Käytän omassa tutkielmassani tarinan, tarinallisuuden ja mallitarinan käsitteitä. Käsitteelen tarinaa juonellisena kokonaisuutena, joka sisältää kokemuksen äitiydestä, monia äitiydelle annettuja merkityksiä sekä toimijuutta. Tarinallista tutkimusotetta hyödyntäen kokoan haastateltujen tarinoista erityistä tukea tarvitsevien äitien tarinoita, peilaan niitä äitiyden kulttuuriin mallitarinoiniin sekä äitiyden kulttuuriin odotuksiin ja analysoin niiden mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroja.

4.4 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni ovat

- millaisia äitiyden tarinoita erityistä tukea tarvitsevat äidit kertovat ja miten ne vertautuvat nyky-yhteiskunnan äitiyden kulttuuriin mallitarinoiniin.
- Lisäksi olen kiinnostunut siitä, millaista toimijuutta äitien kertomiin tarinoiniin sisältyy ja millaisen merkityksen tarinoissa saa äitien tuen tarve.

5 Tutkimuksen toteutus ja eettiset kysymykset

Tässä luvussa esittelen tutkielmani toteutusta. Kerron ensin aineistonkeruumenetelmästäni haastattelusta ja esittelen sen jälkeen omien haastattelujeni toteutusta. Lopuksi pohdin eettisiä kysymyksiä, joita tutkielmani aihepiiri ja toteutus nostivat esiin.

5.1 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Valitsin tämän tutkielman aineistonkeruumenetelmäksi haastattelun. Lähtökohtani haastatteluissa oli Anni Vilkon (1997, 75) ajatus siitä, että ”jokaisella on elämäntarina ja jokainen *osaa* kertoa elämästään tavalla tai toisella”. Haastattelu tarjoaa tutkijalle pääsyn suoraan vuorovaikutukseen haastateltavan kanssa, mikä edesauttaa aineiston keruun joustavuutta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 200–208). Oman kohderyhmäni kanssa arvelin haastattelun olevan tuloksellisempi menetelmä kuin esimerkiksi kirjalliset menetelmät, koska se tarjoaa tutkijalle mahdollisuuden kysyä samaa asiaa monella eri tavalla, jos kysymys on haastateltavalle vaikea ymmärtää. Virokannaksen

(2004, 7) mukaan haastattelu on vuorovaikutustilanne, jota haastattelija yhdessä haastateltavan kanssa rakentaa ja merkityksellistää samalla haastattelun teemoja.

Narratiivinen eli kerronnallinen haastattelumenetelmä tarkoittaa haastatteluaineiston kokoamista tarinoiksi. Kerronnallisessa haastattelussa tutkijan kannattaa esittää kerronnallisia kysymyksiä ja niille sopivia jatkokysymyksiä. Tärkeintä kuitenkin on olla luonteva ja kuulla, mitä haastateltava kertoo. Tutkija voi toteuttaa kerronnallista haastattelua monin eri tavoin haastattelun tekniikan, kysymysten ja vuorovaikutuksen määrän tai aihepiirin mukaan. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005.) Lopputuloksena yksittäiset elämäntapahtumat jäsentyvät haastatellut yksilölliseksi tarinaksi; fragmentoituneet elämän palaset pyritään kokoamaan koherentiksi kokonaisuudeksi.

Äitiys on jo itsessään kronologinen tarina, joka etenee lapsen kasvaessa. Sillä on selvä alku, ja nykyhetki kertoo, missä tarinassa ollaan tällä hetkellä menossa, ja millaisia vaiheita osuu näiden pisteiden väliin. Äitien tarinoissa on päähenkilöt ja sivuosan esittäjät, dramaattisia juonenkäänteitä ja toisaalta suvantovaiheita, ala- ja ylämäkiä. Yhtä kaikki: jokaisessa haastattelussa piirtyi kaari omalle äitiyden tarinalle.

Narratiivisessa tutkimuksessa ja haastattelussa ei haeta *totuutta* siitä, miten esimerkiksi äitiyden kaari on *todellisuudessa* toteutunut. Todellisuus rakentuu haastattelun aikana sosiaalisessa vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa, kun haastateltava äiti kertoo ja tulkitsee tarinaansa. (Ks. esim. Suoranta & Eskola 2014, 142; Vilkkonen 1997, 91.)

5.2 Haastatteluiden toteutus

En olisi onnistunut toteuttamaan haastatteluja ilman Kehitysvammaisten tukiliiton Vahvistu vanhempana -hankkeen Taina Humiston apua, joka yhdisti minut ja haastatellut äidit. Olen iloinen ja kiitollinen tästä avusta. Itse nautin haastattelujen tekemisestä ja olen kiitollinen jokaiselle äidille, joka haastateltavakseni suostui.

Vaikka haastateltavien määrä jäi vähäiseksi, uskon, että haastattelujen sisältö riittää tuomaan tähän vähän tutkittuun aihepiiriin kiinnostavaa tietoa. Haastateltavien vähäisen määrän vuoksi olen kuitenkin pohtinut erityisen paljon sitä, miten säilytän anonymiteetin kunkin haastateltavan

kohdalla. Olen pyrkinyt valitsemaan aineisto-otteet niin, ettei lukija pysty päättelemään niistä henkilön asuinpaikkaa tai muita tunnistettavia piirteitä.

Haastattelin tähän tutkimukseen neljää äitiä, joilla oli jokaisella yksi tai kaksi lasta. Yksi äideistä oli saanut lapsensa 1980-luvulla, ja hänestä oli ehtinyt tulla jo isoäitikin. Muilla äideillä lapset olivat tällä hetkellä taapero-, leikki- ja murrosikäisiä. Haastattelin äideistä kolmea heidän kotonaan ja yhtä Kehitysvammaisten tukiliiton tiloissa. Kutsun haastateltavia äitejä tässä tutkimuksessa nimillä Riitta, Kaisa, Henna ja Mira. Haastateltavien äitien erityisen tuen tarve liittyi heidän kertomansa mukaan oppimisen haasteisiin ja se ilmeni muun muassa erityisopetuksen saamisena kouluiässä. Haastattelutilanteessa äitien erityisen tuen tarve ei ollut keskustelun keskiössä vaan ennemminkin pohja, jolle kysymykset äitiydestä asettelin.

Itse haastattelut kestivät 45 minuutista reiluun tuntiin. Koin olleeni tervetullut haastateltavien kotiin ja Kehitysvammaisten tukiliiton tiloihin toteuttamaan yhteistä keskustelua. Haastateltavat äidit vaikuttivat kaikki innokkailta vastaamaan kysymyksiini, jotka olin koonnut jo etukäteen haastattelurungoksi (ks. liite 2). Haastattelurungon olin muodostanut kerronnallisen haastattelumenetelmän mukaisesti kronologiseen järjestykseen alkaen äitiyden alun kysymyksistä päätyen nykyhetken äitiyteen.

Koin haastatteluhetket tiukan haastattelihaastateltava -asetelman sijaan pikemminkin yhteiseksi keskusteluksi äitiydestä, olenhan itsekin kahden lapsen äiti. Olin vaikuttunut haastateltavien äitien avoimuudesta ja kyvystä kertoa vaikeistakin äitiyden kokemuksista. Haastatteluissa koettiin koko äitiyden kirjo: ilo, onni, kiintymys, suru, pettymys, syllisyys, kaipaus. Koin kohtaamiset äitien kanssa äärimmäisen luonteviksi. Oma kokemus sosiaalityöstä ja erilaisten ihmisten kohtaamisesta haastavienkin aiheiden äärellä toi itselle varmuutta kohdata myös nämä äidit ja ylittää se jännitys, jota ennen haastatteluja koin. Haastateltavat äidit eivät näyttäneet jännittävän -tai sitten peittivät sen taitavasti. Tunnelma keskusteluissa oli välitön, ja minulle jäi tunne, että aihe oli haastateltaville äideille henkilökohtaisesti tärkeä ja ajatuksia herättävä.

Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005) huomauttavat, että haastattelutilanteet ovat käytännössä kaikille aikuisille tuttu asia. Myös tämän tutkimuksen äitien mielestä haastattelukysymyksiini oli helppo vastata. Osa kertoi olleensa samantyyppisissä haastatteluissa aiemminkin ja arvelivat siksi olevansa

tottuneita pohtimaan vastaavia äitiyden kysymyksiä. Koin, että haastattelut etenivät luontevasti ja niistä tuli sisällöllisesti rikkaita. Haastateltavilla oli paljon kerrottavaa äitiydestään, ja kerronnasta huomasin, ettei aihepiiriä käsitelty ensimmäistä kertaa. Pyrin seuraamaan haastattelurunkoa, mutta elin haastattelun mukana niin, että annoin haastateltavalle tilaa ja mahdollisuuden kuljettaa haastattelua myös hänelle sopivaan tahtiin ja mielekkäisiin teemoihin.

Koin omaksi tehtäväkseni tutkijana olla luomassa haastateltaville äideille mahdollisuutta kertoa haastattelun avulla oma äitiyden tarinansa. Minun tehtäväni oli antaa äidille tilaisuus kertoa ja tarinalle tilaa syntyä. Leskelän (2006, 60-64) mukaan erityistä tukea tarvitsevan henkilön haastattelutilanteessa haasteita voi syntyä vuorovaikutuksessa ja ymmärtämättömyydessä. Omissa haastatteluissani en kokenut ongelmia itseni ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa. Ymmärtämättömyysongelmia en havainnut ja haastateltavat olivat hyvin läsnä koko haastattelun ajan. Läsnäolon merkki oli esimerkiksi yhden haastateltavan huomautus minulle siitä, että esitin epähuomiossa yhden kysymyksen kahdessa eri kohtaa, jolloin haastateltavani huomautti minulle, että: ”Sä kysyt jo tota!”. En myöskään huomannut tilanteita, joissa ymmärtämisvaikeuksia ei olisi miellyttämisen tai kasvojen säilyttämisen vuoksi tuotu esille, mikä voi olla vaarana erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden haastatteluissa (vrt. Leskelä 2006, 60-64).

Hintsala (1994, 37) huomasi omassa tutkimuksessaan, jossa haastatteli henkilöitä, joilla on erityisen tuen tarve, että nämä kokivat vaikeiksi kysymykset, joihin liittyi ajallinen perspektiivi. Myös tässä tutkimuksessa asioiden ajallinen hahmottaminen oli osalle haastateltavista vaikeaa. Lasten ikiä saattoi olla vaikea muistaa tai asioiden ajallinen hahmottaminen oli haastavaa. Kauan aikaa sitten tapahtuneet asiat oli vaikea sijoittaa ajalliseen järjestykseen ja tapahtumapaikkoja haettiin muistista. Yksi haastateltavista liitti ajallisen hahmottamisen haasteet omaan erityisen tuen tarpeeseensa. Toki vanhojen asioiden muistaminen ja asettaminen aikajanelle voi olla kenelle tahansa haastavaa.

5.3 Tutkielman eettiset kysymykset

Erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä haastateltaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota haastattelun eettisyyteen. Haastattelun lähtökohta on, että haastateltava ymmärtää, mihin hän on osallistumassa ja mihin tarkoitukseen häntä haastatellaan. Tässä tutkielmassa pohdin eettisiä

kysymyksiä erityisen paljon, sillä haastateltavien määrä oli pieni. Tehtäväni oli varmistaa, ettei kenenkään henkilöllisyys paljastu ulkopuolisille tutkielman tekemisen aikana eikä valmiissa tutkielmassa. Kirjoitin tämän auki jo tutkimuslupahakemukseen.

Kerroin tutkielmani aihepiiristä, tarkoituksesta ja tavoitteista ensimmäiseksi Kehitysvammaisten tukiliiton Vahvistu vanhempana -projektin työntekijä Taija Humistolle (ks. tutkimuslupahakemus, liite 1), joka välitti pyyntöni haastateltaville äideille. Myönteisen vastauksen saatuaan Humisto välitti minulle äitien yhteystiedot, jolloin sain mahdollisuuden kertoa itsestäni ja tutkimuksesta jo ennen varsinaista haastattelua puhelimitse. Koin, että puhelinkontakti ennen kasvokkaista tapaamista edesauttoi hyvän vuorovaikutuksen syntyä, kun lopulta tapasimme.

Jokaisen haastattelun alussa kerroin haastateltavalle äidille, että opiskelen sosiaalityöntekijäksi Jyväskylän yliopistossa ja teen tutkielmaa erityistä tukea tarvitsevien äitien vanhemmuudesta. Kertasin heille, miten olin heidät tavoittanut ja kiitin osallistumisesta tutkielmaani. Kerroin, että olen kiinnostunut siitä, miten äidit, joilla on esimerkiksi oppimisen haasteita tai kehitysvamma, kokevat oman äitiytensä, ja että aion nyt kysellä kysymyksiä heidän vanhemmuudestaan.

Kerroin myös, että haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja sen voi lopettaa kesken milloin tahansa. Esitin myös toiveen, että jos kysymys on vaikea, siitä kerrotaisiin minulle niin voin esittää sen toisin sanoin. Lopuksi kerroin, että säilytän haastattelumateriaalia niin, ettei kukaan muu pääse siihen käsiksi ja tutkielman valmistuttua hävitän haastattelumateriaalin. Painotin jokaiselle haastateltavalle, ettei heitä voi ulkopuolinen henkilö valmiista tutkielmasta tunnistaa, ja että tämä haastattelu on täysin luottamuksellinen. Motiiviksi tehdä tämä tutkielma, kerroin, että haluan antaa haastateltavalle mahdollisuuden kertoa oman äitiytensä tarina. Lopuksi kerroin, että tallennan haastattelun nauhurille, jotta muistan jälkepäin, mistä kohta puhutaan. Kiitokseksi haastatteluista annoin jokaiselle haastateltavalle pienen lahjakortin.

5.4 Analyysi

Laadullisen aineiston analyysi ei ole koskaan suoraviivaista yhden ja ainoan oikean tulkinnan etsimistä. Alasuutari (2011, 38-48) puhuu laadullisen analyysin yhteydessä havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Suoranta ja Eskola (2014) toteavat laadullisen

aineiston analyysin vaativan tutkijalta suuressa määrin tutkimuksellista mielikuvitusta. Myös tässä tutkimuksessa ymmärrän, että laadullisen aineiston tulkitseminen on aina tutkijalähtöistä eikä kukaan toinen tutkija olisi päätenyt aivan samanlaiseen tulkintaan aineistostani. Tulkintani auki kirjoittamisella sekä aineistonäytteillä pyrin perustelevaan lukijalle, miksi olen päätenyt esittelemiini päätelmiin ja tuloksiin.

Tarina syntyy, kun ihminen merkityksellistää ja juonellistaa elämäntapahtumiaan. Tarinan kokonaisuuden muodostaa lopulta elämäntapahtumien peräkkäinen järjestys. (Ks. esim. Bruner 1996.) Minulle narratiivinen eli tarinallinen analyysi on tässä tutkielmassa tarkoittanut aineiston käsittelyä ensisijaisesti tarinoina äitiydestä. Hahmotan haastattelut yksilötarinoina, joista koostan yleisempiä *erityisen äitiyden tarinoita*, joissa on tarinan kaari. Esitän analyysini tulokset toisin sanoen tarinoiden muodossa.

Aineiston esittäminen tarinoina korostaa äitien jakamien kokemusten yhtäläisyyttä tietyssä tarinatyyppissä. Yksittäistä tarinatyyppiä voi verrata kulttuurisiin mallitarinoin, ja nähdä miten omat analysoimani tarinat asettuvat laajemmin äitiyden kulttuuristen mallitarinoiden joukkoon. Tarinoiden etu aineiston esittelyn muotona on lisäksi se, että tarinallisuuden avulla voidaan varmistaa tutkittavien henkilöiden anonymiteetti häivyttämällä tarinasta seikkoja, jotka voivat paljastaa tutkittavan identiteetin (Lappeteläinen, Sevón & Vehkakoski 2017).

Lähdin aineiston analyysissa liikkeelle litteroitujen haastatteluiden läpikäymisellä. Jo haastattelut tehtyinä minulle oli muodostunut alustava hahmotelma siitä, että haastattelut jakautuvat kahteen eri tarinaan. Useiden lukukertojen jälkeen nämä kaksi tarinaa edelleen nousivat aineistosta. Karkeasti jaotellen suurin eroavaisuus tarinoissa oli se, asuiko äiti lasten kanssa vai päätyivätkö lapset asumaan sijaisvanhempien luokse. Tästä lähtökohdasta tarinat alkoivat muodostua ja niiden juoni avautua. Molempiin tarinoin sisältyy äidin omaa toimijuutta, mutta myös vahvaa muiden henkilöiden toimijuutta, joka osoittautuu jopa ratkaisevaksi tekijäksi tarinan luokittelussa. Ensimmäisen tarinan olen nimennyt Tuetun äidin tarinaksi ja toisen Luopuneen äidin tarinaksi.

Muodostin aineistosta kaksi erityisen äitiyden tarinaa, jotka molemmat on koottu kahden äidin haastattelusta. Kumpikin koottu tarina on yhdistelmä samantyyppisiä juonenkäänteitä ja tarinankulkua, jotka kahden haastateltavan kerronnasta havaitsin. Kummassakin kootussa

yksittäisessä erityisen äitiyden tarinassa samantyyppisen juonikuvion lisäksi annetaan samankaltaisia merkityksiä äitiyteen kuuluville elämäntapahtumille. Olen nostanut haastattelukysymyksilläni elämäntarinoista äitiyden merkittäviä tapahtumia tarinoiden keskiöön, ja koostamissani kahdessa erityisen äitiyden tarinassa nämä keskeiset tapahtumat ja äitien kokema äitiys ja äidin oma toimijuus muistuttavat toisiaan. Toisin sanoen kaksi äitiä jakavat yhdessä tarinassa samantyyppisiä kokemuksia äitiydestään, omasta toimijuudestaan, lähipiiristään ja saamastaan tuesta ja avusta

6 Tulokset ja niiden tarkastelua

Tämä luku sisältää aineiston analyysin tulokset sekä tulosten peilaamisen tutkielmani teoreettiseen viitekehykseen, jonka olen esitellyt luvuissa 2 ja 3. Luvussa 7 seuraa vielä tutkielman johtopäätökset.

6.1 Erityisen äitiyden tarinat

Tässä luvussa esittelen haastatteluista kokoamani kaksi erityisen äitiyden tarinaa, jotka olen nimennyt Tuetun äidin tarinaksi ja Luopuneen äidin tarinaksi.

6.1.1 Tuetun äidin tarina

Tuetun äidin tarinan olen koontanut kahden haastatteleman äidin, Riitan ja Hennan tarinoista. Tarinan äideillä on molemmilla kaksi lasta. Riitan lapset ovat jo aikuistuneet ja Hennan lapset ovat leikki-ikäisiä.

Tarinan alku eroaa äitien välillä, sillä Riitta päättänyt etsiä itselleen miehen ”vaikka kiven kolosta” ja tulla äidiksi. Hennan äitiys taas tuli yllätyksenä ja hänellä oli vain muutama viikko aikaa valmistautua ajatukseen äidiksi tulemisesta. Molemmilla äitiyden alkua varjosti pelko siitä, ettei äitinä oleminen tulisi onnistumaan. Erityisesti äitejä huolestutti taloudelliset asiat; miten rahat saa riittämään. Äidit saivat kokea epäilyksiä myös lähipiirin taholta. Esimerkiksi omien vanhempien suhtautuminen äidin pärjäämiseen oli epäilevää, ja se myös sanottiin ääneen tulevalle äidille. Vanhemmat epäilivät

esimerkiksi oman lapsensa kykyjä kasvattaa lastaan. Hyväksyminen tuli ehkä myöhemmin, muutaman vuoden päästä.

Tuetun tarinan äidit jäivät yksinhuoltajiksi heti äitiyden alkumetreillä tai lasten ollessa pieniä, kun lasten isät eivät halunneet tai kyenneet osallistumaan vanhemmuuteen. Riitta kertoi, ettei lopulta kelpuuttanut miestä lapsen isäksi tämän elämäntapojen vuoksi. Isästä ei ollut isäksi, koska tämä joi liikaa.

Äitiyden alussa oli kuitenkin tukea tarjolla joko omilta vanhemmilta tai yhteiskunnan taholta. Tuetun äidin tarinassa molempien äitien vanhemmuuden alkua tuettiin sosiaalitoimesta, mikä koettiin hyväksi asiaksi. Sosiaalitoimen tuki oli toisaalta rinnalla kulkemista ja seurantaa, mutta myös taloudellista tukea ja mahdollisuus päästä vauvan kanssa kuntoutukseen heti tämän synnyttyä.

Vauvan synnyttyä äitiys tuntui mukavalta, hienoltakin. Äitiydestä osattiin nauttia eikä vauvan kanssa pärjäämistä tai omaa äitiyttä jännitetty. Äitiys otettiin vastaan sellaisena kuin se tuli. Äidit eivät tehneet tarkkoja etukäteissuunnitelmia siitä, millaisia äitejä aikovat lapselleen olla. Vauvan synnyttyä huolta aiheutti eniten taloudellinen pärjääminen. Riitta kertoi, että äitiys erosi omista kuvitelmista vain siinä, että hänestä tuli yksinhuoltaja eikä vauvaa ollut hoitamassa toinen vanhempi. Riitan mukaan hänen yksinhuoltajuuttaan ihmeteltiin neuvolassa, ja hän koki vaikeana vastata ihmettelyyn.

Apua ja tukea oli tarjolla myös lapsen kasvettua, mutta oli myös halu näyttää, että pärjää ilman arjen tukeakin:

Maija: No miltä susta tuntu silloin alussa olla yksin vastuussa siitä ensimmäisestä lapsesta?

Henna: No kylhän se aika vaikeeta oli. No sossustahan mä oisin saanu siivousapua ja tämmöistä mutta emmää.. Mä siivosin ja tein ruuan itte, että emmää sillai apua vastaanottanu, mikskä sitä sanotaan... (naurua)

Maija: Etkö niinku tarvinnu vai etkö halunnu?

Henna: En halunnu.

Maija: Halusit pärjätä.

Henna: Nii. En halunnu niinku näyttää, että en pärjää (naurua).

Maija: Nii just.

Henna: Ettei vaan saa väärää kuvaa, et toi ei tee mitään (nauria).

Yhteistyö neuvolan ja sosiaalitoimen kanssa koettiin hyväksi, ja äidit kokivat, että heidän äitiyteensä suhtauduttiin hyvin. Henna, jolla on edelleen pienet lapset kotona, kertoi, että soittaa kyllä apua sosiaalitoimesta, jos sellaista tarvitsee. Yhteistyö ja sosiaalitoimen tuki eivät näyttäyty siis kielteisenä asiana tai ”kyttäämisenä”. Yhteistyöhön suhtauduttiin pikemminkin mutkattomasti. Henna totesikin, että sosiaalitoimen käynnit kotona loppuivat, koska ”ne on huomannu, et ei oo mitään hätää”. Yhteistyö lasten päiväkotien ja koulujen kanssa on koettu niin ikään sujuvaksi ja hyväksi.

Molemmat äidit kokivat pärjäävänsä lapsen kanssa hyvin, ja asiat menivät niin kuin oli odotettukin. Pärjäämistä edisti esimerkiksi tyytyväinen ja hyvin nukkuva lapsi ja se, että äidillä oli jo aiemmin kokemusta lastenhoidosta.

Molemmille haastateltaville syntyi myöhemmin toinenkin lapsi. Arki kahden lapsen kanssa oli toisen haasteltavan mielestä ”aika sotaa”. Riitta koki hankalaksi kahden vilkkaan lapsen vahtimisen, ja etenkin ulkoileminen oli haastavaa. Arki oli ”joskus hyvää ja joskus vaikeeta”.

”Sodan” vastapainoksi Riitta muistelee hetkiä, kun hän ja lapset leipoivat yhdessä:

Maija: Onks sulla joku lapsiin liittyvä kiva muisto?

Riitta: Joo. Se on kiva muisto kun, tota noin, lasten kanssa tehtiin piparkakkutalo. (nauria)

Maija: Joo, jouluna.

Riitta: Nii.

Maija: Nii teitte piparkakkutaloa. Se on jäänyt mieleen.

Riitta: Se on jääny mieleen -- Se oli kiva kun (lapsi) leipo, tota noin, se nuorempi leipo, se oli yltä päältä sotkussa. (nauria) Voi ei..se oli kiva katella.

Maija: Nii lapset nautti.

Riitta: Lapset nautti. Kyllä.

Hennan kuvailema lapsiperhearkki on täyttä, mutta yhtä aikaa nautittavaa. Lapset tuovat elämään sisältöä, ja vaikka lapsen uhmaikä aiheuttaa arkeen haastetta, täydestä arjesta saa olla kiitollinen:

Henna: että ei niinku paljon jää aikaa. Tällai nyt tietenkkin ku ne on tarhassa ni on aikaa, mutta sitten on ulkona ollaan ja syödään ja sitten (lapsi) kattoo DVD:tä ja sitten vähän ennen hampaittenpesua ni mää luen kirjaa..pari kirjaa ja sit hampipesulle ja nukkuu ja sit on taas aamu.

Maija: Nautiksä siitä arjesta?

Henna: Joo.

Äitiyden haasteet liittyvät esimerkiksi lasten kasvattamiseen. Riitta kertoi, miten lapsia oli vaikea saada tottelemaan. Hän epäilee, että lapset olisivat totelleet paremmin isäänsä, jos tämä olisi ollut heitä komentamassa. Itse hän kokee olleensa enemmän rento kuin tiukka äiti.

Hennan mielestä kasvattamisessa ei ole tullut vastaan mitään haastavaa. Hän kertoi lapsensa uhmaiästä, mutta kokee pärjäävänsä asian kanssa *kieltämällä nätisti ja komentamalla*. Lapsen kasvattamiseen hän ei ole kokenut tarvitsevänsä apua. Toisaalta kodin arjen pyörittämisessä äidillä on tukenaan nuoremman lapsen isä, jonka kanssa äiti muodostaa nykyisen perheen. Henna kertoi saavansa puolisoltaan tukea monissa asioissa. Hän arveli, että hänellä olisi haastavampaa, jos hän pyörittäisi arkea yksin. Työnjaon puolison kanssa Henna kokee toimivaksi.

Tuetun tarinan äitien tukiverkosto on pieni, mutta toimiva ja riittävä. Riitan tukena ovat olleet hänen omat vanhempansa. Hennalla tukena ovat oma puoliso ja lapsen kummi, ja tämä verkosto tuntuu hänestä riittävältä. Riitta on jäänyt kaipaamaan omaksi tuekseen lapsille isää ja toisia isovanhempia.

Varsinaisia äitikavereita, vertaistukeakin on molemmilla vain vähän eikä sellaisia myöskään kaivata. Henna, joka elää lasten pikkulapsivaihetta nyt 2010-luvulla, on mahdollisuus vertaistukeen internetin keskustelupalstojen kautta. Hän kertoikin joskus käyvänsä lukemassa palstoja ja saaneensa sieltä vinkin lapsen yskänlääkkeeseen. Henna totesi, että käy lukemassa palstoja aikansa kuluksi, muttei itse osallistu keskusteluun. Palstat ovat Hennan mielestä kuitenkin hyödyllisiä, koska ”kylhän siel jokku ihan asiaa kirjottaa”. Toisaalta palstoilla myös moititaan muita äitejä.

Äitien oma erityisen tuen tarve on tarinassa läsnä oman avun tarpeen myöntämisenä. Riitta totesi, että hänen kohdallaan avun tarve on huomattu ja huomioitu, ja sen jälkeen häntä on tuettu äitinä hyvin. Henna kertoi pohtivansa esimerkiksi rahojen riittämistä ja arveli, että hänen omat haasteensa matematiikassa tulisivat esille enemmän vanhemmuuden arjessa, jos puoliso ei olisi hänen tukenaan.

Oman koulu- ja oppimispolun haasteita pohditaan myös, kun oma lapsi on aloittamassa koulua; havaitaanko oman lapsen oppimisessa pulmia ja onko tämän tulevaisuus yleis- vai erityisopetuksessa? Omat oppimisen haasteet eivät tässä tarinassa nouse millään tavalla äitiyden keskiöön vaan ne jäävät tarinan yhdeksi sivujuonteeksi; äidin yhdeksi piirteeksi muiden joukossa, jonka aiheuttamiin haasteisiin voi saada halutessaan tukea. Ja näillä äideillä tukea on ollut tarjolla äidiksi tuleminen alusta asti.

Tuetun äidin tarinassa äitiys on merkittävä osa haastateltavan elämää, ja äitiys koetaan myös oppimisena lasten kautta. Tarinassa ei korostu itsekritiikki tai syyllisyys. Riitta, jonka lapset ovat jo aikuisia toteaa: *”Joo, olen yrittänyt parhaani.”*

6.1.2 Luopuneen äidin tarina

Olen nimennyt toisen erityisen äidin tarinan luopuneen äidin tarinaksi. Se sisältää suuren pettymyksen siitä, että on joutunut luopumaan oman lapsen kanssa asumisesta ja luovuttamaan lapsen sijaisvanhempien kasvatettavaksi. Haastattelemistani äideistä Kaisa ja Mira kertoivat minulle tätä tarinaa. Tässäkin tarinassa on pettymysten lisäksi paljon onnea ja iloa. Sekä Kaisa että Mira kykenivät analysoimaan omaa äitiyttään monipuolisesti ja olivat tietoisia siitä, miksi lapset asuvat sijaisvanhempien luona. Minulle jäi tunne, että molemmat uskalsivat kertoa kokemuksistaan avoimesti ja peittelemättä.

Tässä tarinassa äitiys on toivottu asia, jotain, joka kuuluu normaaliin elämään. Mallia katsotaan kavereista ja sisaruksista, joille syntyy lapsia. Kaisa pohti oman erityisen tuen tarpeensa liittymistä äitiyden haaveisiin seuraavasti:

Kaisa: Kyllähän se varmaan jokaisen mielessä niinku jonkin näkösenä asiana pyörii mielessä ja tota noin ni tietysti siinä on sit mun kohalla vähän semmonen juttu, että mä oon nyt vasta täs aikuisiällä niinku saanu tän mun diagnoosin, et enhän mä niinkun aikasemmin edes tienny että en ole niinku aivan tav..toimi aivan tavallisesti tietyissä asioissa tai niinku näin niin tota..Kaikki tavallaan tuli niinkun sillein yhtäkkiä et tota noin ni se tavallaan ehkä tuntu siltä, ettei..et ei niinku kerenny sillai varsinaisesti haaveilla että se sit vaan niinku tapahtu.

Raskaus oli sekä Kaisalle että Miralle lopulta jonkinlainen yllätys; toinen huomasi olevansa raskaana vasta raskauden loppuvaiheessa, kun taas toinen yllättyi siitä, miten nopeasti raskaus sai lopulta alkunsa. Raskausuutinen nostatti monenlaisia tuntemuksia hämmennyksestä onnentunteisiin. Omaa pärjäämistä ei tässä vaiheessa epäilty vaan keskityttiin valmistautumaan vauvan tulemiseen tekemällä tarvittavia hankintoja ja muuttamalla omia elämäntapoja.

Mira: No alko kauhee makeitten syönti siinä ja sitte mä aloin kattoo et jaa, mitäs vauvanvaatteita ja mitä kaikkee pitää ostaa kotio ja. Kävin joka kaupan lävitte ja millä rahalla mä ostan tota, tota ja tota ja. Kyllä sitä kuule tuli ostettuakin tavaraa. --- Äiti yllätty, sano et sitte lopetat sen juomisen ja tupakanpolton. Mä sanoin, että joo joo totta kait mä lopetan.

Tarinan alussa tuleva äiti joutuu kohtaamaan keskenään ristiriitaisiakin tuntemuksia liittyen vauvan tulemiseen valmistautuen samalla muuttuvaan elämäntilanteeseen tekemällä konkreettisia toimia kuten hankkimalla vauvalle vaatteita ja muita tarvikkeita. Äidit ovat tietoisia siitä, ettei raskausaikana saa käyttää esimerkiksi alkoholia ja omat elämäntavat pyritään muuttamaan niin, ettei tulevalle vauvalle koidu niistä vahinkoa. Raskausajan vaivat on kestettävä oman lapsen vuoksi.

Lähipiirin suhtautumiseen raskaudesta liittyä yllättyneisyyttä, huolta äidin pärjäämisestä sekä suoria neuvoja siitä, miten äidin tulee toimia. Lähipiiriltä sai myös konkreettista apua, kun äiti oli väsynyt. Kaisa itsekin havahtui pohtimaan omaa pärjäämistään siinä vaiheessa, kun ensimmäinen onnenhuuma raskausuutisesta hieman laantui:

Kaisa: Tosin siinä vaiheessa mä en missään vaiheessa aatellu..aatellu niinku ehkä sitä et mä en pärjäis tai muuta että tavallaan se onnentunne vei siinä..siinä vaiheessa kaiken tavallaan siltä, että ois niinku miettinyt sitä pärjäämistä. Se oli kyllä heti se seuraava askel kun rupesi se onnentunne

siitä, ei nyt siis poistumaan, mutta siis niinku asettumaan niinku sillee uomiinsa et se ei ollu täysin ylitsevuot...tai semmosta että..et ku piti niinku alkaa mieltii sitä, et mitä sen kaa niinku tehdään.

Kaisa kertoi, että hän itse ei vielä tuolloin ollut tietoinen erityisen tuen tarpeestaan, mutta arveli, että hänen lähipiirinsä osasi jo silloin ”paremmin ajatella” myös sitä puolta äidiksi tulemisessa kuin hän itse:

Kaisa: Et toki vaikken mä itse oo tota mun rajoittuneisuutta koskaan oikein osannu niinku aatella ja..niin kuin näin niin..niin kun ei hekään niin kun ihan mutta täs silloin ku mä oon saanut tän diagnoosin ni must tuntuu et he on osannut sen..sitten siitä asti paremmin ajatella..öö..kun minä itse...sen asian. Ja toki heillä sitten, varsinkin mun äidillä ehkä sitä myöten tuli sitten semmonen et pärjääkö mä. Pärjääkö mä sitten.

Odotukset omasta äitiydestä kiteytyvät haastateltavan sanoihin:

Mira:” Mä sanoin vaan, et mä haluan olla paras mahdollinen äiti lapselleni ja rakastaa häntä.”

Tässä tarinassa äideillä ei ole valmiina äitiyden mallia tai hyvän äidin mittaristoa, jota he päämäärätietoisesti alkavat toteuttaa. Äiti luottaa siihen, että äitiydessä pärjää perusasioiden hoitamisella ja ”perusvaistoilla”. Lapselle ei suunnitella tietynlaista tulevaisuutta eikä itselle aseteta paineita olla esimerkiksi trendikäs kiintymysvanhempi.

Molempien äitien yksinhuoltajuus toisaalta vaikutti siihen, että lapsen perustarpeet olivat yhden ihmisen päävastuulla. Äidit kuitenkin saivat apua heti äitiyden alussa. Molemmilla oli tukenaan oma äiti ja Miralla kävi auttamassa aluksi myös ystävä sekä sosiaalitoimen kautta saatu kodinhoitaja. Apu otettiin vastaan ristiriitaisin tuntein. Toisaalta tunnustettiin oma avun tarve, mutta toisaalta saatu apu ei ollut aina sitä, mitä itse toivottiin. Toisaalta apua saatettiin antaa liikaa, jolloin äiti koki jäävänsä itse sivurooliin.

Miralla ei ollut sosiaalitoimen kodinhoitajan kanssa yhteneväiset ajatukset siitä, millaista apua hän olisi omasta mielestään tarvinnut:

Mira: Sitte tuli se saakelin kodinhoitaja tuli siihen, mikä ei ollu mitenkään täydellinen. Et niittenhän pitäis periaatteessa niinkun auttaa. Ni tää vaan tiiäkö tiskas, teki ruuan ja eikä... Mä yritän hoitaa niinku lasta... Mä olin väsyneenä siinä. Senhän pitäisi niinku auttaa lasta ku mä oon väsyny sektion jälkeen.

Kaisa koki neuvolan ohjeet vaikeiksi ymmärtää ja turvautui mieluummin oman äitinsä tukeen:

Kaisa: No sielläkin on ehkä vähän ohjeistettu niinku... Sillee niinku, että miten oletetaan että normi..normi vanhemmat... Et sielläkään ei ehkä oo osattu niinku sillä lailla sitten antaa niitä neuvoja, että olis niin kun välttämättä niistä kaikesta ite niinkun suoraan ymmärtänyt.

--- Ja siis tokikin mulle oli sillee sit just tärkeetä se, että mä pystyin niin kun..mun äitille sit just soittaa ja kysyy, et miten pitäis toimia.

Tukea ja apua kaivattiin oman jaksamisen tukemiseksi sekä konkreettisiin tilanteisiin, joissa äiti ei ollut varma, miten piti toimia. Äitiyden alun epävarmuus ei varmasti ole tuttua vain erityistä tukea tarvitseville äideille. Useat esikoisten äidit pohtivat samoja asioita kuin haastattelemani äidit: Mistä erottaa, itkeekö lapsi nälkää vai väsymystä? Mitä pitää pukea päälle milläkin säällä? Toisen vanhemman tuki voi helpottaa äidin omaa epävarmuutta. Tämän tarinan äidit huolehtivat esikoisestaan ilman toisen vanhemman tai puolison tukea. Kaisa pohtikin, olisiko hänen tarvinnut tukeutua omaan äitiinsä, jos lapsen isä olisi ollut heidän elämässään läsnä. Miralla perhe-elämä esikoisen isän kanssa päättyi pian lapsen synnyttyä, ja hän koki, että asiat alkoivat sen jälkeen mennä huonoon suuntaan myös hänen omassa elämässään. Toisen lapsen syntyessä vauvasta oli huolehtimassa myös puoliso, ja asiat sujuivatkin hyvin siihen asti, kunnes tuli ero:

Maija: Minkälaista silloin oli se arki?

Mira: (Puoliso) teki ruokaa. Mä olin vauvan kaa. (Puoliso) pesi pyykit, minä sain siivota. Minä sain nukkua kun (puoliso) leikki (lapsen) kanssa. Se oli ihanaa elämää senki kaa.

Haasteiden lomassa arjesta lasten kanssa olikin myös paljon hyvää kerrottavaa. Arki rakentui tavallisille arjen asioille, joita tehdään yhdessä lasten kanssa. Kaisa muistelee kävelyretkeä neuvolaan:

Kaisa: Tai se että ku meilkää ei sit tota ollu..et mä jouduin sen kaa sit kävelee joka paikkaan et ku mulla ei ollu autoo eikä mitää ni sit se että ykski kerta ku..se tais olla just yks semmonen neuvolareissu ni jouduttiin mennä sinne kävellen ni kesken sitä matkaa ku me siinä käveltiin ni hän niinku pysähty poimii kukkasii ja toi sen mulle tai kyseli..kyseli niinku siinä jotai, että siinä juteltii siin matkan varrel ni ihan vaan semmonen niinku..

Miran hyvään arkeen lapsen kanssa liittyi nauru; hauskanpito yhdessä ja nauraminen lapsen hassuille jutuille. Hauskanpidon lisäksi arki kuvautui myös raskaaksi. Mira kokikin, että arjesta on hyvä saada myös välillä taukoa ja hän kiittelikin entistä puolisoaan siitä, että he vuorottelivat lapsenhoidossa niin, että molemmat pääsivät vuorotellen myös ”tuulettumaan”.

Äidit kertoivat toistavansa osin sitä kaavaa, jonka he olivat saaneet omasta lapsuudenkodistaan. Esimerkiksi se, etteivät tarinan äitien lasten isät olleet alussa mukana arjessa oli tuttu asia molempien lapsuudenkodeista. Mira kertoi lisäksi omaksuneensa lapsuudenkodistaan mallin alkoholinkäytöstä.

Luopuneen äidin tarinoissa lapset lopulta huostaanotettiin. Molemmat äidit kertoivat ymmärtävänsä, miksi näin tapahtui ja syyttivät siitä itseään. Miran mukaan hänen kohdallaan syy oli hänen alkoholinkäyttönsä. Mira kertoi myös oppimisen haasteistaan, jotka toivat omat haasteensa äitiyteen:

Maija: Miten sä koet, että nää oppimisen haasteet on taas vaikuttanut tähän äitiyteen, äitinä olemiseen?

Mira: Se on varmaan..aikalailakin. Vähän silloin nuorempana vinkshti päässä, että ei jaks, ei jaks enää, ei. Ei tätä jaks.

Maija: Mitä ei jaks?

Mira: Se ku ekana meet kauppaan, teet ruuat, siivoat, ei tätä voi joka päivä jaksaa tehdä tätä samaa rumbaa. Olis ees joku puoliso tässä illalla, mutta ku ei silloin ollu ketään ku (lapsi) lähti pois.

Kaisan mukaan hänen lapsensa huostaanottoon johtaneet haasteet liittyivät lapsen kasvattamiseen ja erityisesti rajojen asettamiseen. Kaisa koki, että lapsi osasi käyttää niitä tilanteita hyväkseen, kun hänellä oli vaikeaa pitää päätöksistä kiinni ja toimia johdonmukaisesti. Kaisan mukaan tämä kykenemättömyys rajojen asettamiseen liittyy hänen erityisen tuen tarpeeseensa. Hän kertoi, että hän on kyllä saanut neuvoja yleisellä tasolla, mutta näiden ohjeiden ”jalostaminen” omaan arkeen on ollut hänelle vaikeaa, koska kyky soveltamiseen puuttuu.

Kaisa: No sitte ehkä justiinsa mun vaikeudet oli ehkä sit just ne rajojen... Että se minkä takia sitten meillä ne roolitkin käänty niin just se, että mä en niinku osannu pysyä siinä..tai hän huomasi sen, että jos mä yritinkään edes olla jotenkuten muka asiallinen tai tiukka ni hän huomasi sen mun epävarmuuden siinä takana ja hän osasi niinku sit sen kääntää..sen asian.

Kaisa: Et hän otti hyvin... Hän otti hyvin aikasessa vaiheessa... Hän oppi niinku huomaamaan, et mä en niinku osannu toimia... Hän osasi ot..ot...huomasi niinku sen mun epävarmuuden ja.. Ja ja sen semmosen niinkun..sen semmosen toiminnan. Ni hän otti jo pienestä ennemmin sen roolin, et hän oli niinkun huolissaan musta.

Maija: Okei. Niin just, joo.

Kaisa: Ja se niinku jatku et hän otti... Tavallaan otti sen aikuisen roolin... Ja tota noin niin... Ja se tietysti johti sit siihen, et ku eihän se niinpäin voi olla, niin se niinkun tavallaan johti siihen..tohon (huostaanottoon).

Rajojen asettamisen lisäksi Kaisa liittyy oman erityisen tuen tarpeensa jaksamattomuuteen hoitaa arjen lukuisia askareita. Puolison tuki olisi Kaisan mukaan helpottanut omaa jaksamista lapsen kanssa. Äitiys on rooli, jossa pitää hallita monta osa-aluetta yhtä aikaa. Sekä Kaisa että Mira kokivat vaikeana huolehtia yhtä aikaa ruoanlaitosta, kodista ja lapsesta. Kaisa muistaa pohtineensa, kykeneekö hän hallitsemaan kokonaisuutta, koska ”on kyseessä sentään sitten myös se lapsi”. Hän kertoi, että ”kun keskittyi yhteen asiaan, muut jäi puolitiehen”.

Kaikki äitiyden haasteet eivät tässä tarinassa liity kuitenkaan äidin omaan toimintaan. Kaisa ja Mira nostavat esiin myös murrosiän ja siihen liittyvät haasteet. Molemmilla äideillä oli tilanne, jossa omaa murrosikäistä lasta näkee vain harvoin. Kaisa ja Mira selittivät harvoin näkemistä nimenomaan murrosiällä, jolloin lasta ei kiinnosta äidin seura muutenkaan. Äidit saattoivat kokea toisaalta

mustasukkaisuutta niitä ihmisiä kohtaan, jotka oman lapsen elämässä ovat läsnä. He osasivat kuitenkin olla myös iloisia lapsen puolesta, jos tällä oli hyvät sijaisvanhemmat tai uusi kontakti biologiseen isään. Kontakti isään nähtiin erityisen tärkeänä poikalapsen kohdalla. Lapsen ilo suhteesta isään oli ilo myös äidille. Erossa oleminen oman lapsen arjesta tekee kuitenkin kipeää, ja kontaktin puuttuminen lisää syyllisyyttä siitä, ettei pärjännyt äitinä. Sekä Kaisa että Mira kaipaavat lapsen läsnäoloa ja läheisyyttä:

Mira: Ohan se nytkin vaikeeta ku ei nää muksua joka päivä. Mut sit ku mä nään ni mä taas tiedän, että mulla menee taas hyvin tääkin päivä.

Vaikka lapsen kanssa nähdään vain harvoin, on lapsi jatkuvasti äidin mielessä. Äiti haluaa viestittää lapselle, että tämä on äidille tärkeä ja äidille voi puhua asiasta kuin asiasta. Lapsen sijoittamisen vaikutus äidin ja lapsen suhteeseen näkyi esimerkiksi niin, että oma lapsi tuntuu edelleen pieneltä, vaikka on jo teini-ikäinen:

Kaisa: No siis ensimmäisenä tulee tietysti mieleen se, et se on vaan äidin pien (naurua), mikä tietysti sitä täs..tällä hetkellä suututtaa...tietysti tavattomasti, että sanoo pieneks, mutta totta kai koska sen on niinku tavallaan..silloin niinku menettänyt sillein..sillei pienenä niin tota tavallaan se ajatus on tavallaan niinku lukkiutunut niin ku jääny sitte siihen, et se on... Se on se pieni. Et vaik hän niinku kasvaa ja menee eteenpäin, ja vaikka ittersäkin pitäis mennä eteenpäin ni se on kuitenkin niinku jämähtäny sillei siihen ajatukseen, et se on pieni..et se on se (naurua).

Vastoinkäymisistä huolimatta luopuneen äidin tarinassa äitiys koetaan tärkeäksi osaksi elämää. Toiselle haastateltavista se on ”täydet 100 prosenttia”, vaikkei hän tällä hetkellä asu lastensa kanssa. Tunteet omaa lasta kohtaan ovat lämpimät. Lapsesta kannetaan huolta ja halutaan tälle paras mahdollinen elämä. Lapsen tulee kokea olevansa äidin elämän keskipiste. Parasta äitiydessä on olla lapsen kanssa ja äidit nauttivat lapsen spontaaneista rakkaudentunnustuksista:

Mira: Se on kyllä kova halaa, aina viiden minuutin välein tulee mua halaa: ”Äiti mä rakastan sua!”
”Niin määki sua!”

Äidit haluavat olla perillä lastensa tekemisistä ja ovat myös huolissaan lapsistaan. Mira kertoi pelkäävänsä, ettei hänelle kerrota sijaisvanhempien taholta kaikkea lasten elämästä. Joitakin asioita on tullut hänen tietoonsa vain sosiaalityöntekijän välityksellä, ja tämä saa Miran tuntemaan epävarmuutta. Mira on kertomansa mukaan pitänyt palavereissa ”saarvoja” kuultuaan tapauksesta, jossa lasta oli hänen mukaansa kohdeltu sijaisperheessä lapsen ikä huomioon ottaen väärällä tavalla. Miran mukaan sosiaalityöntekijän vastuulla on huolehtia siitä, että lapsella on sijaisvanhempien luona kaikki hyvin. Mira on ollut tietämätön myös lapsensa harrastuksista ja oli pahoillaan kuullessaan lapsensa uudesta harrastuksesta, joka hänen mielestään on lapselle liian vaarallinen. Miran mukaan muut olivat siinä uskossa, että hän olisi tiennyt siitä.

Oma äitiys voi olla myös kipeä asia. Rakkauden tunteiden ohessa äidit kokevat syyllisyyttä siitä, etteivät osanneet toimia niin, että lasta ei olisi otettu heiltä pois. Kaisa kuvailee itseään äitinä epäonnistuneeksi lapsen huostaanoton vuoksi, ja tämän kokemuksen kanssa äiti kamppailee edelleen, vaikka huostaanotosta on jo vuosia. Syyllisyys on päällimmäinen tunne omassa äitiydessä, mikä tekee äitiydestä nauttimisen vaikeaksi:

Kaisa: Mut et ku mun katsomus on nyt sit tällä hetkellä, et ois niin ku totaalisesti niinku siinä epäonnistunu, koska ei ole tähän ky..niinku kyennyt, et on sen lapsen kaa sen kasvun ajan...niinkun sen lapsuuden ajan. Ni tota... Sit tavallaan pyyhkiytyy..tai tulee se semmonen et olis niinku kokonaan tavallaan..

Mira kertoi saaneensa vertaistukea lapsensa huoltajuuden menettämiseen omalta ystäväpiiriltään:

Mira: Kyllä mä kavereitten kanssa puhun hirveesti asioista, että mitä on tapahtunu ja minkä takia näin on käyny. Ja kyllä ne ymmärtää, ku monella muullakin kaverilla on lapset huostassa ni kyllä me niinku keskustellaan asioista keskenämme. Et miks näin on käyny. Että ollaankohan me oltu tyhmiä tai tuhmia äitejä.

Mira toi esille, että toivoo lapsensa muuttavan takaisin hänen luokseen pysyvästi. Miran toiveena olisi myös tulla vielä uudemman kerran äidiksi. Hän toivoo, että äitiys sujuisi seuraavan lapsen kanssa paremmin ja puoliso pysyisi rinnalla:

Mira: Haaveita olis pitää sit siitä lapsesta kii.

Tässä tarinassa hyvän äidin määritelmä kiteytyy vahvasti rajojen asettamiseen. Hyvä äiti rajoittaa lasta, jottei tämä esimerkiksi vahingoita itseään. Hyvä äiti myös rakastaa ja kunnioittaa lasta ja auttaa esimerkiksi läksyjen tekemisessä. Rakkauden osoittamisesta lapselle tulee itsellekin hyvä mieli. Saati jos lapsi osoittaa itse rakkautta äitiään kohtaan:

Mira: Aina tulee sellanen ihana mieli, kun se sanoo, et mä rakastan sua. Niin mäkin rakastan sua.

Molemmat äidit kertovat kokevansa, että yhteiskunta odottaa äideiltä paljon. Mira mainitsee sosiaalitoimen vaatimuksen äidin juomattomuudesta sekä siististä asunnosta. Hänelle itselleen on ollut kunnia-asia pitää oma asunto siistinä. Oma ammatillinen tausta on äidin mukaan syy siihen, että hän huolehtii asunnon siisteydestä, vaikka se joskus ottaakin koville.

Yhteiskunnan odotukset liittyvät tämän tarinan äitien mukaan myös siihen, että pitäisi selvittää liian monesta asiasta yhtä aikaa ”– ja mielellään vielä ylikin”. Äidiltä odotetaan paljon, mutta niitä, jotka eivät näihin odotuksiin yllä, ei kuitenkaan tueta ja auteta. Kukaan ei kerro, miten pitäisi toimia, jotta asiat saisi korjattua ja osaisi toimia edes vähän paremmin:

Kaisa: Et jos et sää nyt yllä tähän niin sitte pudotetaan niin kun kokonaan --- Et sit siin ei oo sitä semmosta välimaastoa sitten sillä lailla, et vähän tavallaan autettais, jotta sitten pääsis sitä haluttua tasoa kohden. Et se on niin kun semmonen, mikä niin kun on..on väärin.

Kaisan mukaan odotuksia asettaa sekä yhteiskunta että ihminen itse. Oma syyllisyys äitiyden epäonnistumisesta johtuu siitä, ettei ole pärjännyt niille odotuksille, joita yhteiskunta on asettanut. Toisaalta on ihmisestä itsestään kiinni, miten näihin odotuksiin suhtautuu ja ”miten ottaa sen äitiyden”. On äidin oma valinta, lähtekö hän tavoittelemaan annettua pistettä vai toteuttaako omaa linjaansa. Kaisa kokee itsensä herkäksi muiden odotuksille, ja kertoi ajattelevansa helposti epäonnistuneensa, jos ei muiden mielestä täytä äitiyden vaatimuksia.

Tässä tarinassa äitien lähiverkosto on pieni, ja äidit tapaavat vain lähimpiä ihmisiään. Toisaalta sekä Kaisa että Mira kokevat, että ovat tulleet hyväksytyiksi äiteinä eikä kumpikaan tuonut esille ikäviä kokemuksia liittyen muiden kommentointiin heidän äitiydestään. Päiväkodista ja sosiaalitoimesta

osoitettiin huolta liittyen lapsen hoitoon ja huolenpitoon: kodinhoitaja oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen, kun äiti nukkui hänen mielestään liikaa ja päiväkodista oli kysely liittyen lapsen ravitsemukseen ja hygieniaan. Toisaalta yhteistyö myös koettiin hyväksi. Internetin keskustelupalstoilta ei haettu ohjeita tai vertaistukea. Vanhemmuudesta on parempi keskustella kasvokkain.

6.2 Erityisiä ja tavallisia tarinoita

Tässä luvussa tarkastelen edellisessä luvussa esittelemiäni erityisen äitiyden tarinoita suhteessa aiempaan tutkimukseen. Tarkasteltavat kysymykset ja teemat olen valinnut sen perusteella, mikä on noussut keskeiseksi tai ratkaisevaksi tekijäksi tarinan juonen kannalta. Lisäksi peilaan erityisen äitiyden tarinoita nykyäitiyden kulttuurisiin odotuksiin. Analyysia seuraa johtopäätökset luvussa 7.

6.2.1 Äitiyden alku

Erityisen äitiyden tarina voi alkaa sekä tarkkaan harkitusti että täytenä yllätyksenä. Osa äideistä oli ottanut asiakseen etsiä itselleen puolison, jonka kanssa saa perustettua perheen. Toiset eivät olleet suunnitelleet raskautta, mutta lopulta se oli ollut iloinen yllätys. Lappeteläisen, Sevónin ja Vehkakosken (2017) tutkimuksessa fyysisesti vammaisista äideistä yksi vanhemmuuden tarina kertoi äidin halusta tehdä omassa elämässä jotakin tärkeää hankkimalla lapsi. Tarinan päähenkilö on haavoittuvassa asemassa oleva nainen, joka etsii elämälleen tarkoitusta. Erityisen äitiyden tarinoista en löytänyt vastaavanlaista motiivia omalle äitiydelle, vaan se kuvastui enemmän luonnollisena osana aikuisen elämää.

Kiinnostavaa on se, ettei oma erityisen tuen tarve ollut asia, jonka kautta mahdollista vanhemmuutta olisi pohdittu. Vain yksi äiti mainitsi, ettei hänellä raskauden alussa ollut vielä diagnoosia, ja epäili, että tämä vaikutti siihen, ettei omaa äitiyttä edes kyseenalaista. Jälkeenpäin äiti pohti, että hänen lähipiirinsä oli diagnoosista huolimatta tietoinen äidin erityisen tuen tarpeesta ja oli huolissaan äidin pärjäämisestä vanhempana.

Molemmat erityisen äitiyden tarinat toistivat normalisaation periaatteita (ks. luku 2.2) oikeudesta äitiyteen omasta erityisen tuen tarpeesta huolimatta. Omaa oikeutta vanhemmuuteen ei kyseenalaistanut yksikään äiti. Oma erityisen tuen tarve näyttäytyi tarinoissa piirteenä, joka aiheutti tuen ja avun tarvetta. Se on kuitenkin vain yksi oman äitiyden ulottuvuus. Äitiys on niin paljon muutakin.

Normalisaation periaate ei kuitenkaan ulotu aina äidin omaan lähipiiriin. Mayesin ja Sigurjónsdóttirin (2010, 18) mukaan erityistä tukea tarvitsevat äidit saattavat kokea lapsihaaveissaan vastustusta. Äidit ovat usein tietoisia siitä, ettei heidän raskautensa ole toivottu ja että heidän kykyjään äitinä saatetaan epäillä. Joskus tämä johtaa siihen, ettei äiti kerro raskaudestaan ennen kuin mahdollisuus aborttiin on ohitettu, ettei joutuisi painostetuksi raskaudenkeskeytykseen. (Traustadóttir & Sigurjónsdóttir 2010, 110-111.) Oman tutkimukseni äidit eivät kertoneet haastatteluissa tämän kaltaisesta painostuksesta lähipiirin taholta.

Traustadóttirin ja Sigurjónsdóttirin (2010) tutkimuksessa erityistä tukea tarvitsevistä äideistä useimmat äidit kuitenkin itse ovat ilahuneita raskaudestaan, silloinkin, kun sitä ei oltu suunniteltu. Sen sijaan muut ihmiset äitien lähipiirissä eivät olleet ilahuneet uutisista vaan epäilivät äitien kykyä olla vanhempi. Oman tutkimukseni äidit kertoivat kaikki oman lähipiirinsä yllättyneen raskausuutisesta. Yllätys ei aina ollut myönteinen vaan äidit kertoivat, etteivät vanhemmat hyväksyneet raskautta ja epäilivät äidin pärjäämistä vanhempana:

Maija: No miten sun mielestä muut ihmiset ympärillä suhtautu siihen raskausuutiseen?

Henna: No äiti oli vähän eri mieltä, mutta kaikki muut oli ihan ok.

Maija: Joo. Mitä äiti oli mieltä?

Henna: Sano vaan, että emmää os..että emmää osaa kasvattaa.

Maija: Okei.

Henna: Että emmää saa niinku tyttöä kasvatettua.

Maija: No milt se sust tuntui, et äiti sano sillä tavalla?

Henna: Aika pahalta.

Maija: Nii. Yritiksä äitille sit jotain muuta kertoa, että..

Henna: E. Kyllä se sitte otti ku aikaa kulu ni vastaan.

Kaisa: No tota..en mä nyt muista mitä se sano mutta..sanotaanko et olihan ne vähän ehkä yllättyneitä.

Maija: Oliko semmonen niinku positiivisesti yllättyneitä vai oliko siinä myös sit semmost jotain huolta tai muuta?

Kaisa: No siin oli ehkä just sitten he niinku sitä ehkä osas jo enempi aatella et miten mä tuun pärjäämään.

Samantyyppistä vastustusta koki myös osa Lappeletäisen, Sevónin ja Vehkakosken (2017) tutkimuksen fyysisesti vammaisista äideistä, joiden lähipiiri suhtautui kielteisesti ja epäillen äidin raskauteen. Äidit kokivat, että esimerkiksi terveydenhuollon puolelta äitien kyky tehdä päätöksiä raskautensa suhteen kyseenalaistettiin, ja lähipiiri epäili heidän mahdollisuuksiaan pystyä huolehtimaan lapsistaan. Ympäristö luokitteli äidit ”riskiäideiksi” fyysisen vamman takia.

6.2.2 Äidin toimijuus

Tässä luvussa käsittelen äidin paikkaa erityisen äitiyden tarinoissa. Tarkastelun kohteena on erityisesti äidille tarinoissa avautuva toimijuus, josta olen kirjoittanut luvussa 4.2. Tiivistettynä toimijuus tarinassa on ihmisen kykenevyyttä toimia omien päämääriensä saavuttamiseksi; olla toimiva, ajatteleva ja aktiivinen subjekti, oman tarinansa päähenkilö (ks. esim. Giele & Elder 1998). Toimijuus on aina relationaalista ja sitä mahdollistavat ja rajoittavat erilaiset yhteiskunnalliset säännöt ja sopimukset, mutta myös ihmisen omat yksilölliset resurssit, perhe, sukupuoli, ikä ja sosiaalinen ympäristö. On kyse myös vallasta; toisilla on paremmat mahdollisuudet rakentaa omaa toimijuuttaan kuin toisilla. (Gordon 2005, 116-120.)

Tuetun äidin tarinan päähenkilö on äiti, joka keskittyy äitiyteen. Hänellä on vahva näkemys siitä, millainen on hyvä äiti ja hän pyrkii itse toimimaan sen mukaisesti. Toisaalta äiti myös tunnustaa, jos ei yllä omiin tavoitteisiinsa äitinä. Äidin toimijuus näyttäytyy kykynä tehdä päätöksiä lapsen parhaaksi. Riitta kertoi näyttäneensä lasten isälle ovea, kun tämä joi liikaa:

Riitta: Sen jälkeen mä sanoin, et tos on ovi, voit häipyä jos.. Mä annoin vaihtoehtoo et viinaa tai minut. Sen näköjään viina otti ku se lähti saman tien pois kotoo.

Tuetun äidin toimijuus on myös sitä, että osaa ottaa apua vastaan silloin kun sitä tarvitsee, mutta kieltäytyä tuesta silloin, kun sitä ei koe tarvitsevana:

Henna: Sosiaali-ihmiset on sanonu että saa ottaa yhteyttä jos.

Maija: Nii just. Onks sul sellanen olo, et voisit hyvin soittaa ja kysyy?

Henna: Joo on. Kyl mä soitan, jos mä tarviin, mut emmää sit soita, jos mä en tarvii.

Tuetun äidin tarinassa äiti on oman vanhemmuutensa päähenkilö, joka tekee päätöksiä sekä yksin että muiden tuella. Odotukset omasta äitiydestä ovat kohtuulliset ja parasta on elää tavallista arkea. Sekä Riitta että Henna kokevat, että ovat yrittäneet parhaansa äitinä ja se on riittänyt. Oma erityisen tuen tarve liittyy toimijuuteen tarpeellisen avun vastaanottamisena. Äidin omaa toimijuutta tukee vastaanotettu apu ja tuki. Henna kertoi, että hänen haasteensa matematiikassa eivät aiheuta arjessa ongelmia, koska apuna on puoliso. Myös Riitta kertoi saaneensa riittävästi tukea:

Maija: No miten sä koet, että se sinun erityisen tuen tarve on vaikuttanut sinun äitinä olemiseen?

Riitta: Ihan hyvin, ku on tuettu ja on huomattu, että on ollu tarpeellista.

Äideille myös annetaan tässä tarinassa tilaa toimijuuteen. Äideille tarjotaan tukea, mutta he kokevat olevansa itse valtuutettuja päättämään avun vastaanottamisesta. Sosiaalitoimen tarjoama apu näyttäytyy yhteistyössä neuvoteltuna tarvittavana tukena kontrollin ja velvoituksen sijaan. Sekä Hennalla että Riitalla onkin myönteinen ja arkinen suhtautuminen sosiaalitoimeen ja sieltä saatavaan apuun. Tuetun äidin tarinan sivuroolit kuuluvat lähipiirille ja sosiaalitoimelle. Sivuroolit ovat merkittäviä, mutta jäävät kuitenkin sivuosiksi äidin itsensä paistatellessa pääosassa.

Luopuneen äidin tarinan nimi kuvastaa äidin suhdetta omaan toimijuuteensa tässä tarinassa. Luopuneen äidin tarinassa äidin oma toimijuus on hajanaisempaa ja heikompaa. Äidin toimijuutta kaventaa äidin oma erityisen tuen tarve sekä muut henkilökohtaiset haasteet, mitkä aiheuttavat ongelmia elämänhallinnassa sekä lasten kasvatuksessa. Äiti kohtaa pettymyksiä ihmissuhteissa ja ratkoo niitä tavalla, joka ei ole lapsen edun mukainen. Tässä kohtaa äiti ei kykene, halua tai osaa ottaa tarjottua apua vastaan ja joutuu luopumaan lapsestaan. Äitinä jaksamiseen vaikuttaa myös omat oppimisen haasteet:

Maija: Miten sä koet, että nää oppimisen haasteet on taas vaikuttanut tähän äitiyteen, äitinä olemiseen?

Mira: Se on varmaan..aikalailakin. Vähän silloin nuorempana vinksahiti päässä, että ei jaksa, ei jaksa enää, ei. Ei tätä jaksa.

Maija: Mitä ei jaksa?

Mira: Se ku ekana meet kauppaan, teet ruuat, siivoat, ei tätä voi joka päivä jaksaa tehdä tätä samaa rumbaa. Olis ees joku puoliso tässä illalla, mutta ku ei silloin ollu ketään ku (lapsi) lähti pois.

Kaisa kohtaa omat rajoitteensa, kun lapsi kasvaa ja alkaa ottaa perheessä vanhemman roolia. Äiti kokee, ettei saa tarvitsemaansa tukea tilanteessa, jossa oma erityisen tuen tarve kohtaa lapsen kasvatukselliset haasteet. Äidin oma toimijuus jää muiden toimijoiden varjoon ja äiti joutuu luopumaan lapsensa pääkasvatusvastuusta. Äidin rooliin tulee syyllisen piirteitä, joista on vaikea päästä eroon, vaikka huostaanotosta on kulunut aikaa. Olisiko äidin toimijuutta voitu vahvistaa niin, ettei huostaanottoon olisi tarvittu päätyä? Miten tarina olisi voinut saada tuetun äidin tarinan kaltaisen onnellisen lopun? Kaisa tuntuu jääneen sivurooliin omassa äitiydessään ja näkee lastaan vain harvoin. Syyllisyys siitä, miten asiat menivät, dominoi myös omaa äiti-identiteettiä:

Maija: Mitä sä aattelet itsestäsi, et millanen äiti sä olet?

Kaisa: No ainoo mikä tulee mieleen..siis kun on vaan se, että epäonnistunu. Tavallaan ton huostaanoton takii, koska mä tavallaan tunnen koko ajan, et on epäonnistunu siinä, kun ei kyenny itse kasvattamaan lastaan ni se on mulle niinkun semmonen mikä on niinkun edelleenkin semmonen että mistä mä en oo päässy siitä ajattelusta eroon niinku vielääkään. Että siitähän mä kannan niinku kok ajan sitä syyllisyyttä. Että nytkin mun kaikkiin toimiin tota noin ni on niinku sit se kuitenkin koko ajan tavallaan taustana et se syyllisyudentunto.

Luopuneen äidin tarinassa äidit kokevat yhteiskunnan taholta odotuksia ja paineita:

Kaisa: No just se, että pitäis liian monesta asiasta selvitä. Ja vähän ehkä mielellään ylikin. --- Että tota noin niin..tavallaan niin kun..on niin kun toisaalta niin korkeella ne..ne tavoitteet, ja sitte tota noin ni justiinsa se, että jos ei sul oo kykyä niin sit ei kuitenkaan osata tavallaan sanoa, että miten sun pitäis..mitä sun pitäis tehdä, jotta..jotta sä saisit sitten niin kun korjattua sen asian ja sitten taas toimia ehkä nii..sen puitteissa edes niin kun jonkun verran sitte pa.. paremmin tai näin. Et sit se

niinku vaa pudotetaan, et jos et sää nyt yllä tähän niin sitte pudotetaan niin kun kokonaan, et okei sit sä et pää..osaa niin kun koko juttua ollenkaan.

Maija: Vaaditaanks sun mielestä äideiltä paljon?

Mira: Joo kyllä. Ainakin sosiaalitoimet.

Maija: Minkälaisia asioita?

Mira: Ne vaatii, että pitää olla juomatta. --- Ja kämppä pitää olla siisti. Se on asia ensimmäinen. Jos on eläimiä. Tottakai mä tykkään siivoamisesta, mä oon kova siivoon. On kyllä kehuu monta kertaa, ku on käyny sossut, että sulla on siisti kämppä, vaikka on eläimiä. Mä sanoin, et mä oon siivooja, et totta kai mä pidän kämpän siistinä.

Etenkin Kaisa koki epäonnistuneensa äitinä, koska ei saavuttanut sitä äitiyden mittaa, minkä koki yhteiskunnan hänelle asettaneen. Toisaalta Kaisa kertoi, että myös äiti itse asettaa itselleen odotuksia, ei pelkästään yhteiskunta. Tuetun äidin tarinassa äitiyteen ei liitetä yhteiskunnan asettamia paineita. Äitiydelle kuitenkin asetetaan ihanteita, joihin joko ylletään tai ei ylletä. Myös luopuneen äidin tarinassa tuotetaan kuvaa hyvästä äidistä. Ihanneäidin kuva on molemmissa tarinoissa samankaltainen ja mukailee luvussa 4 esittelemääni perinteisen äitikuvan mallia.

6.2.3 Äidin lähiverkosto ja sosiaalinen ympäristö

Molempien tarinoiden äitien sosiaaliset verkostot olivat pienet. Lähiverkosto koostui muutamasta ihmisestä, pienimmällään vain kahdesta läheisestä ihmisestä. Lähiverkostossa saattoi olla oma äiti ja ehkä myös isä, omia sisaruksia, muutama ystävä ja lapsen kummi. Yhdelläkään äidillä ei kuitenkaan ollut näitä kaikkia tukenaan. Kuitenkin sekä *Tuetun äidin tarinassa* että *Luopuneen äidin tarinassa* nämä sivuroolit nousevat merkittävään asemaan.

Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on viittauksia siihen, että erityistä tukea tarvitsevat äidit tukeutuvat eniten lähimpiin ihmisiinsä, usein omaan äitiinsä. Äidinäidin rooli saattaa nousta keskeisemmäksi kuin lapsen isän. (Ks. esim. Mayes & Sigurjónsdóttir 2010; Sigurjónsdóttir & Traustadóttir 2010.) Islantilaisen tutkimuksen vanhemmat uskoivat, että oman lähipiirin tuki on jopa elintärkeää, jotta he voivat itse pitää lapsen huoltajuuden. Toisaalta äideille oli tärkeää, että

heidät tunnustettiin lapsen pääasialliseksi huoltajaksi ja keskeisimmäksi ihmiseksi lapsen elämässä (Sigurjónsdóttir & Traustadóttir 2010, 60.)

Tässä tutkimuksessa löysin samanlaisia viitteitä äidinäidin merkittävään rooliin. Vain yksi haastattelemistani äideistä ei ollut saanut tukea lastenhoitoon omalta äidiltään. Riitta totesi, että äiti auttaa ja passaa liikaakin. Erimielisyydet kasvatuksessa Riitta toisaalta hyväksyi osana isovanhemman roolia:

Maija: No oleksä tarvinnut apua lasten kasvatuksessa?

Riitta: Liika paljo autetaan muutenkin, äiti on semmonen. Mum..mun äiti. Kyllä joskus se vähä liika paljon passaa.

Maija: Minkälaisissa asioissa hän sinua auttoi?

Riitta: Se anto karkkia vaikken mä antaiskaan mitään karkkeja ja tollai..vaihtoi vaippoja vaikkei tarvis ja tollai..

Maija: Nii sä sanoit et vähän liikaakin autettiin, et oisko ollu kivempi..

Riitta: Eihän ne usko ne mummut ja vaarit, mummot ainakii.

Myös Kaisa koki oman äitinsä jopa liian hallitsevaksi ja kuvaili heidän suhdettaan viha-rakkaus -suhteeksi. Äiti koki toisaalta suurta kiitollisuutta omaa äitiään kohtaan, joka oli tärkeä tuki ja turva, mutta kipuili samalla kokiessaan jäävänsä itse sivurooliin lapsen elämässä:

Kaisa: Että tota..vaikkakin mä välillä tunnen... Mul on vähän tavallaan semmonen viha-rakkaussuhde sit sen takia sillee... Mut hänhän on oikeesti tehny..on hirveesti tukenu mua.

Oman äidin vanhemmuuteen peilattiin myös omaa äitiyttä. Osa äideistä koki saaneensa huonon mallin vanhemmuudesta omasta lapsuudenkodista liittyen esimerkiksi elämänhallintaan. Yksi äideistä olikin päättänyt tietoisesti olla parempi äiti kuin hänen oma äitinsä oli ollut. Llewellynin ja McConnellin (2010, 44-45) mukaan erityistä tukea tarvitsevien vanhempien vanhemmuutta usein tarkastellaan vain älyllisen kehitysvamman tai oppimisvaikeuksien kautta. Sen sijaan heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten olisi hyvä ottaa huomioon vanhemmuuden konteksti, johon kuuluu esimerkiksi vanhemman omat lapsuudenkokemukset ja malli vanhemmuudesta.

Lapsuudenkodin uskomukset, arvot ja asenteet ovat tärkeä näkökulma äidin omaan vanhemmuuteen.

Llewellynin ja McConnellin (2010, 43-45) omassa tutkimuksessa erityistä tukea tarvitsevien vanhempien omasta lapsuudesta noin puolet äideistä oli kokenut oman hoivansa lapsuudessaan huonoksi. Äideiksi tullessaan he toivoivat sopivan tuen avulla tulevansa niin hyväksi äideiksi kuin vain kykenisivät: *"to the best parent I can possibly be"*. Omassa tutkimuksessani Mira totesi melkein samoin sanoin: "Mä haluan olla paras mahdollinen äiti lapselleni."

Kaikkia oman tutkimukseni äitejä yhdisti se, ettei esikoislapsen toinen vanhempi ollut auttamassa arjessa, kun vauva syntyi. Osalla uusi puoliso oli tukena toisen lapsen kanssa, ja arki lapsen kanssa olikin heti helpompaa, kun arkea oli jakamassa toinen aikuinen. Kumppania kaivattiin, kun sitä ei ollut, mutta toisaalta ilman kumppania oli parempi kuin huonon ja isäksi soveltumattoman kumppanin kanssa.

Luopuneen äidin tarinassa tärkeässä sivuroolissa ovat äitien huostaanotettujen lasten sijaisvanhemmat. Miran lapsilla on eri sijaisvanhemmat, joista toisten kanssa yhteistyö on sujuvaa, kun taas toisten kanssa kuulumisia vaihdetaan vain palaverissa:

Mira: Tän toisen lapsen sijaisvanhemmat on aivan mahtavia. Soitellaan kerran-kaks kertaa viikossa. Mä tuun niitten kaa hyvin toimeen, et ne ilmoittaa koska on ollu lääkärikäynti ja koska on ollu tollanen käynti. Mut nää (toisen lapsen) sijaisvanhemmat kertoo aina palaverissa mitä on tapahtunu.

Mutta vaikka yhteistyö toisen lapsen sijaisvanhempien kanssa on sujuvaa, Mira on tarkka siitä, että sijaisvanhemmille on varattu tässä tarinassa vain sivurooli:

Mira: Mulla olis ihan tärkeätä olla enemmän sen kans. Et oppis niinku tuntee, et olla enemmän aikaa mun kanssa kuin sijaisvanhempien kanssa. Vaikka (lapsi) sano, että haluan kaks äitiä. Mä sanoin, että sullahan ei oo ku yks äiti! Se olen minä!

Kaisalla on ristiriitaisempi kokemus omasta roolistaan suhteessa lapsensa sijaisvanhempaan. Oma rooli lapsen arjessa tuntuu liian vähäiseltä eikä yhteistyö Kaisan puheessa rakentunut ainakaan hänen omaa äitiyttään ja toimijuuttaan tukevaksi:

Kaisa: Joo et tota noin ni omat haasteensa siinä on, et kun ite tietysti toivois että mutta kun hänkin on sit luonteeltaan semmonen et jos hän on ottanu niin kun jonkun..jonkun mistä vastaa ni sit hän ei oikein osaa jakaa sitä, että... Että sitten tietysti siinä on, et mun täytyy hyväksyä, et halua hoitaa omalla lailla..omalla lailla sen asian ja se tekee välillä..välillä sitte tiukkaa, et ku haluais olla..haluais toisaalta omalta osaltaan auttaa siinä ja sitten tota noin ni just sit sen takii, et sais kuitenkin olla siinä arjessa edes sillä lailla, mut että se tuo niin ku niitä..vähän sitten niitä..niitä erimielisyyksii ja tämmössii..

Hiltusen (2016) tutkimuksessa huostaanotettujen lasten äideillä on samantyyppisiä kokemuksia sijaisvanhempien roolista kuin Miralla ja Kaisalla. Hiltusen tutkimuksen äidit kokivat menettäneensä asemaansa omien lastensa äiteinä, kun nämä huostaanotettiin. Äideillä oli Miran kertoman kaltaisia kokemuksia siitä, etteivät he saaneet tarpeeksi tietoa lapsistaan ja heihin liittyvistä asioista. Kaisan kokemus siitä, ettei biologisen äidin mielipiteellä ollut merkitystä lasten asioista päätettäessä toistui niin ikään Hiltusen tutkimuksen äideillä. Yhteistä molempien tutkimusten äideille oli myös se, että mitä pitempään lapset ovat sijoitettuina, sitä ulkopuolisemmaksi biologinen äiti lapsensa elämästä kokee. Miran ja Kaisan tilanteessa molempien yhteydenpito murrosikäiseen esikoiseen oli heidän mielestään liian vähäistä.

Suhde lapsen sijaisvanhempaan voi Hiltusen (2016) mukaan olla ristiriitainen etenkin huostaanoton alkuvaiheessa. Suhteen kehittyminen myönteisemmäksi riippuu paljon siitä, miten biologisen äidin oma elämä pääsee jatkumaan huostaanoton jälkeen. Hiltusen mukaan sijaisvanhempien myönteinen suhtautuminen biologiseen äitiin ja yhteistyö heidän välillään ovat merkittävä tuki biologisen äidin vanhemmuudelle.

6.2.4 Riittävä ja riittämätön apu ja tuki

Tuen tarve ja avun saaminen nousivat tarinoissa keskeiseksi tekijäksi, joka myös jakoi tarinat *Tuetun äidin tarinaksi* ja *Luopuneen äidin tarinaksi*. Tuki ja apu liittyvät olennaisesti myös äidin omaan toimijuuteen, jota olen avannut alaluvussa Äidin toimijuus (6.2.2). Tuetun äidin tarinassa tarvittavaa ja oikeanlaista tukea saaneiden äitien oma toimijuus näyttäytyi vahvempana kuin luopuneen äidin tarinassa, jossa sivuosien henkilöiden toimijuus jopa ylitti äidin oman toimijuuden.

Traustadóttirin ja Sigurjónsdóttirin (2010) tutkimuksessa erityistä tukea tarvitsevat äidit ovat tietoisia siitä, että viranomaiset valvovat heidän äitiytään, ja äidit pelkäävät lastensa huostaanottoa. Samanlainen äitien epäluulo viranomaisia ja äitien kanssa työskenteleviä ammattilaisia kohtaan ei korostunut omassa tutkimuksessani.

Vauvan synnyttyä apua ja tukea oli tarjolla kaikille äideille. Suurin apu tuli omalta lähipiiriltä, erityisesti äidin omalta äidiltä. Myös sosiaalitoimen apua otettiin vastaan sekä perhekuntoutuksen että kodinhoitajan avun muodossa. Avun vastaanottaminen oli ristiriitaista. Toisaalta kaikki ymmärsivät sitä tarvitsevansa, mutta toisaalta etenkin oman äidin apu koettiin toisinaan liiallisena puuttumisena omaan äitiyteen.

Sosiaalitoimen tarjoama avun ja tuen vastaanottaminen oli muille paitsi Miralle myönteinen kokemus tai siitä puhuttiin neutraaliin sävyyn. Sosiaalityöntekijän koettiin seuraavan äidin pärjäämistä vanhempana, mutta yksikään äiti ei kokenut sitä ikävänä. Henna arveli, että sosiaalityöntekijän käynnit ovat kaiketi normaali käytäntö kaikissa juuri vauvan saaneissa perheissä. Perhekuntoutuksessa esikoisen kanssa ollut Henna koki, että sieltä sai hyvää konkreettista opastusta siihen, miten vauvan kanssa toimitaan.

Miran tarinassa sosiaalitoimen rooli oli vaihteleva. Mira mainitsee useassa kohdassa mahdollisuuden saada apua ”sossusta”. Apuun Mira suhtautuu tilanteen mukaan myönteisesti tai kieltäytyy vastaanottamasta sitä. Mira ei esimerkiksi halunnut ottaa vastaan sosiaalitoimen tarjoamaa kuntoutusta, koska arveli, että siellä puututtaisiin hänen alkoholinkäyttöönsä. Kotipalvelun apuun Mira oli aluksi tyytyväinen, mutta sitten ajatukset palvelun sisällöstä menivät kodinhoitajan kanssa ristiin. Mira kertoi, että kotipalvelun työntekijä hoiti kotitöitä, vaikka äiti itse

olisi kaivannut apua lapsen hoitamiseen, jotta olisi voinut itse levätä ja toipua sektioista. Luotto työntekijään meni siinä vaiheessa, kun tämä teki lastensuojeluilmoituksen sen perusteella, että äiti vain nukkuu eikä jaksa hoitaa lastaan. Mira olisikin kaivannut enemmän apua nimenomaan lapsen hoitamiseen:

Mira: Neuvola oli ihan mukava kans, vaik olikin vähän vanhempi nainen, mut hän ymmärsi ja kuunteli mun juttuja mitä mä puhuin hälle. Vaikka olikin siis vanhempi, mutta kummiski. Hyvä ihminen, ja kuunteli mua. Sano että pyydät vaan apua sossulta, jos tarvit jotain. Mä sanoin että joo, kyllä mä oon pyytäny, mutta ku ei oo aina aikaa sossulla tulla käymäänkään.

Maija: Mm. Minkälaista apua sä olisit kaivannut tai toivonut?

Mira: No enemmän sitä kodinhoitopalvelua. Mutta kun ei niin ei väkisin. Mä olisi tarvinnu joskus vaikka illallaki jos mä lähen käymään kaupassa ja lapsi nukkuu. Emmä viitti kovilla pakkasilla.

Äitien kanssa työskentelevien perhetyön ammattilaisten mukaan äitien huolet liittyvät usein juuri väsymykseen, jaksamattomuuteen ja haluttomuuteen hoitaa lasta. Äideillä on toive konkreettisesta koti- ja lastenhoitoavusta. Toisaalta perhetyön ammattilaiset odottavat äideiltä lapsen asettamista ensisijalle, ja hyvän äitiyden edellytykseksi ajatellaan hyvän kiintymyssuhteen luomista lapseen. Äidin toiveet ja väsymys herättävät huolta perhetyöntekijässä, mutta kuten Berg kysyy: ”Voidaanko väsynyt äiti vapauttaa arjen askareista ja lasten hoidosta, joiden pohjalta hänen riittävyttään arvioidaan?” (Berg 2009, 173.)

Miran tarinassa on kuitenkin myös paljon viitteitä yhteistyöhön sosiaalityöntekijän kanssa. Miran puheessa sosiaalityöntekijä *ehdottaa, kysyy ja neuvottelee*. Myös Mira itse kertoo olevansa yhteydessä sosiaalityöntekijään omasta tilanteestaan, mitä vasten sosiaalityöntekijä voi tehdä tarvittavia päätöksiä. Toisaalta Miran tarinassa sosiaalityöntekijä myös *tulee ja tekee*, vaikka Mira itse on eri mieltä ja vastustaa. Lopulta Mira kuitenkin myöntää, että sosiaalityöntekijän päätökset ovat olleet lapsen edun mukaisia ja hän itse toteaa tehneensä virheitä.

Miran mukaan yhteistyön sujumisessa viranomaisten kanssa on usein kysymys siitä, miten hyvin sosiaalityöntekijän kanssa pystyy keskustelemaan ja miten paljon sosiaalityöntekijältä saa tietoa omasta lapsesta. Toisaalta Mira toivoisi, että tieto liikkuisi muutenkin kuin sosiaalityöntekijän välityksellä. Tämän väylän Mira kokee olevan viimesijainen. Mira puhuu viranomaisvalvonnasta

neutraaliin, itsestään selvään sävyyn. *Sossun* kuuluukin *tarkistaa*, se on viranomaisen tehtävä. Mira kertoo, että sosiaalityöntekijä on esimerkiksi kehunut hänen asuntoaan siistiksi. Mira kokee myös, että hänen pitää *näyttää sossulle* kykenevänsä elämään ilman alkoholia.

Näyttäminen sossulle kuului myös Hennan puheessa. Henna kertoi, ettei halunnut ottaa kodinhoitajan apua vastaan lainkaan, sillä hän halusi näyttää kaikille pärjäävänsä ilman apua:

Henna: No kylhän se aika vaikeeta oli. No sossustahan mä oisin saanu siivousapua ja tämmöstä mutta emmää.. Mä siivosin ja tein ruuan itte että emmää sillai apua vastaanottanu, mikskä sitä sanotaan.. (naurua)

Maija: Etkö niinku tarvinnu vai etkö halunnu?

Henna: En halunnu.

Maija: Halusti pärjätä.

Henna: Nii. En halunnu niinku näyttää että en pärjää (naurua).

Maija: Nii just.

Henna: Ettei vaan saa väärää kuvaa et toi ei tee mitään (naurua).

Tuki ja apu, jota erityistä tukea tarvitsevat vanhemmat saavat sosiaalipalveluista, ei aina toteudu ongelmattomasti. Traustadóttirin ja Sigurjónsdóttirin (2010, 111-112) mukaan sosiaalipalveluiden tuki on perheille tärkeää, mutta vanhemmat eivät välttämättä ole samaa mieltä tuen tavoista tai neuvoista. Erityisen ongelmallista on, jos eri asiantuntijoiden antamat neuvot ovat vanhemmille vaikeita ymmärtää tai ne ovat keskenään erilaisia tai jopa ristiriitaisia. Vanhemmat voivat kokea ahdistusta kokiessaan, että ovat viranomaisten taholta kuitenkin pakotettuja noudattamaan annettuja ohjeita.

6.2.5 Erityinen äitiys suhteessa äitiyden kulttuurisiin odotuksiin

Erityisen äitiyden tarinoiden ihanneäiti on lastaan rakastava ja kunnioittava. Äiti auttaa esimerkiksi koululäksyissä ja antaa viikkorahaa. Hyvä äiti saa lapset tottelemaan ja uskomaan. Hyvään kasvatukseen kuuluu rajojen asettaminen, mikä luo lapselle turvallisen kasvu ympäristön. Hyvä äiti on myös topakka ja viitseliäs. Hyvä äiti haluaa, että oma lapsi olisi onnellinen.

Hyvä äiti kuvautui Hennan ja Riitan puheissa myös paheksuntana niitä äitejä kohtaan, jotka eivät toimi hyvän äidin mallin mukaisesti. Henna kuvaili naapurissaan asuvaa äitiä:

Maija: Minkälainen on huono äiti? Onks sellasta?

Henna: On. Viereisessä talossa on huono äiti.

Maija: Miksi hän on huono äiti?

Henna: Se vie kaksvuotiaan lapsensa tämän tästä Hesburgeriin syömään ja sitten se ei ole lapsen kanssa ulkona ja... Ja sanoo sitten, että mä en viitti hoitaa tai mä en jaksa hoitaa. Että sillä on ylipainoo ja sitte se ei ota mitään vastaan työvoimatoimistosta koulupaikkoja eikä työpaikkoja. Että se on ihan niinku ranttalielämää elää. Sil on kaksvuotias tyttö. Se ei viitti laittaa ruokaa, että sillai niinku käy sääliks sitä tyttöä.

Henna arvosteli naapurin äitiä myös siitä, että tämä vie lasta päivähoidon vain silloin kun itse haluaa. Riitan mukaan äidit eivät nykyään opeta lapsilleen käytöstapoja. Riitan mukaan komentaminen on nyky-yhteiskunnassa kiellettyä ja lapsille annetaan helposti periksi.

Henna totesi, että hyvää äitiyttä voi kuitenkin olla monenlaista. Hän itse arveli olevansa hyvä äiti, koska lapsilta tai muualtakaan ei ole tullut huonoa palautetta. Henna kertoi lapsensa sanoneen häntä *kiltiksi* ja *parhaaksi* äidiksi. Mira kertoi omasta äitiydestään näin:

Maija: No minkälainen äiti sä itse mielestäsi olet?

Mira: Hyvä. Pystyn rakastaa ja kunnioittaa, mitä (lapsi) haluaa taikka mitä hän--et mennäänkö pihalle, mennäänkö tonne, mennäänkö pulkkamäkeen. Mut välillä on haastavaa ku on paha murrosikä, että enpäs, en varmaan lähe pulkkamäkeen. Se oikeen kattoo mua, et en!

Riitta kuvailee itseään helläksi ja rauhalliseksi äidiksi. Hyväksi äidiksi Riitta ei aivan varauksetta tunnustaudu, koska ei ole saanut lapsia tottelemaan. Myös Kaisan kuva omasta äitiydestä saa säröjä rajojen asettamisen vaikeudesta. Kaisa toteaa, että häneltä puuttuu kyky asettaa lapsella rajoja eikä hän tiedä, mistä sitä voisi enää oppia.

Eriytyisen äitiyden tarinat maalaavat hyvän äidin kuvasta perinteisen mallin mukaisen. Olen luvussa 4 kirjoittanut modernista ja postmodernista äitiydestä ja tuonut esiin nykyäitiyden kulttuurisia odotuksia ja haasteita. Nähdäkseni erityisen äitiyden tarinat poikkeavat jossain määrin nykyäitiyden postmoderneista mallitarinoista.

Eriytyisen äitiyden tarinoissa äiti on hoivaava, rakastava ja rajoittava vanhempi. Isän rooli on tarinoissa poissaoleva, koska ainakin esikoisen ollessa pieniä äidit olivat pääsääntöisesti yksinhuoltajia. Toisaalta lapsen isää kaivattiin rinnalle jakamaan vastuuta ja helpottamaan arkea. Äidit myös pohtivat, olisivatko lapset totelleet paremmin isää. Isän ja äidin roolit muistuttavat nähdäkseni enemmän modernin ajan vanhempien työnjakoa kuin nykyajan superäiti-ihannetta, jossa äidin tulee kyetä kaikkeen eikä jaetun vanhemmuuden diskurssissa erillisiä isä- ja äitirooleja enää tulisi olla (ks. luku 4).

Eriytyisen äitiyden tarinoiden ihanneäiti mukailee Katvalan (2001, 100) tutkimuksen mukaista jokseenkin muuttumatonta äiti-ihannetta: huolehtiva, pystyvä, uhrautuva. Siitä kuitenkin puuttuu nykyajan sankariäidin tarinan äiti, joka hyppää synnytyksen jälkeen takaisin työn ääreen ja raskauskiloista ei saa jäädä jälkeäkään (ks. luku 4).

Bergin (2009) mediapuheesta erittelemät *superäiti* ja *rento äiti* eivät myöskään esiinny erityisen äitiyden tarinoissa. Eriytyisen äitiyden tarinat eivät kerro kaikkivoipaisesta superäidistä, joka aikatauluttaa oman ja lasten elämän ja saavuttaa epärealistisimmatkin äitiyden tavoitteet. Toisaalta myöskään rennon äidin lasten kanssa viettämä laatu-aika tai oman poissaolon korvaaminen uusilla leluilla eivät kuuluneet erityisen äidin tarinoissa. Superäitiä ja rentoa äitiä yhdistää äidin tavoite pitää kiinni omasta ajasta ja harrastuksista, mitä nykyäideiltä Bergin mukaan usein myös odotetaan. Toisaalta esimerkiksi lastensuojelussa on edelleen vahva puhetapa lapsen tarpeiden ensisijaisuudesta verrattuna äidin omiin tarpeisiin.

Eriytyisen äidin tarinoissa äidit asettuvat enemmän modernin äitiyden uhrautuvaan ja huolehtivaan äitiyteen kuin postmoderniin äitiyteen, jossa äiti elää monelta taholta tulevien ristipaineiden keskellä. Eriytyisen äidin tarinoissa keskipisteessä on lapsi, jonka onnellisuus on äidille pääasia. Lapselle aiheutettu harmi on tarinoissa johtunut äidin omasta haastavasta elämäntilanteesta, jolloin äiti ei ole kyennyt parempaan. Äidin toiveet ja tarpeet ovat eivät kuvaudu ”itsekkäiksi” oman tilan

ja ajan ottamiseksi, itsensä toteuttamiseksi, vaan pikemminkin avuntarpeeksi haastavassa tilanteessa. Joskus tilanne menee niin haastavaksi, ettei äiti enää halua ottaa vastaan apua, vaikka edessä olisi luopuminen oman lapsen kanssa asumisesta.

Bergin (2009, 170-171) mukaan hyvään äitiyteen liittyy nykyaikana ”aktiivinen naiskansalaisuus”, jossa hyvään äitiyteen liittyy myös odotus ansiotyöstä äitiyden rinnalla. Kotiäidit voivat kokea yhteiskunnallisen arvostuksen puutetta, vaikka toisaalta ansiotyöhön panostavia äitejä voidaan syyttää itsekkäiksi. Samaan keskusteluun liittyy tasaisesti kuumana käyvä keskustelu siitä, onko pienen lapsen paikka kotona äidin kanssa vai päivähoitossa. Erityisen äidin tarinoissa ei kuulu kaikuja kummastakaan keskustelusta. Esimerkiksi päivähoiton osuus tarinoissa jää usein maininnan tasolle. Vain Henna perusteli osallistumista päivähoitoon lapsen edulla:

Henna: No ne saa sieltä sitä sosiaalista kykyä niinku käyttäytymiseen ja arjen niinkun siihen rytmiin niinku päivärytmiin, ja sitten kaikki taidot kehittyi, käden..kädentaidot.

Erityisen äitiyden tarinoissa myöskään äidin oma työura ei nouse keskiöön. Tarinoiden äidit eivät kipuile sitä, miten heiltä onnistuu oman työuran ja perheen yhteensovittaminen enkä kuullut paineita urakehityksen tyssämisestä lastensaantiin. Työntekemistä arvostettiin ja omasta työstä oltiin ylpeitä, mutta itsensä toteuttaminen työelämässä ei noussut äitiyden kilpailijaksi vaan rakentui yhdeksi osaksi äitien elämää. Kaikki haastateltavat eivät maininneet työelämää lainkaan äitiyskeskustelun yhteydessä.

Lasten kasvatusta muodostuu erityisten äitien tarinoissa pikemminkin lasten kasvun seuraamiseksi, jota ohjataan ”maalaisjärjellä” kuin tiettyjen kasvatusteorioiden noudattamiseksi. Erityisten äitien tarinoissa ei kuulu ammattilaiskasvattajien ääni äitien välityksellä. Tarinoissa ei saa tilaa uusimmat kasvatustrendit, kiintymyssuhdeteoria, lapsentahtinen kasvatusta, sukupuolineutraali kasvatusta tai kiintymysvanhemmuus (vrt. esim. Lehto & Kaarakainen 2016, 88). Äidit puhuvat kyllä kasvatuksesta, mutta se kiteytyy perinteisempään rajat ja rakkautta -tyyppiseen kasvatustalliin.

Äidit korostavat hyviä käytöstapoja, rajojen asettamista, rakkauden osoittamista, huolenpitoa ja perustarpeiden tyydyttämistä säännöllisen arjen keskellä. Erityisen äitiyden tarinoiden äidit toistavat Katvalan (2001, 74–75; ks. luku 4) jaottelun mukaan enemmän edellisen sukupolven äitien

”maalaisjärkistä” kasvatustilaa kuin nykytieteen asiantuntijatietaon perustavaa mallia. Riitta, jonka omat lapset ovat jo aikuisia, ihmetteli nykypäivän tapaa kasvatella lapset ”pumpulissa”:

Riitta: Ne kouluhämöt tuolla linja-autossa menee istumaan eikä anneta vanhemmille ihmisille mitään paikkoja. Se on kanssa semmonen huono kasvatustilaa. Niinku pumpulissa kasvatettu.

Riitan mielestä lasten kasvatustilaa oli ennen parempaa, kun lapsilta vaadittiin enemmän. Toisaalta äitiys itsessään on helpompaa, koska nykyään lapsia ei saa komentaa. Nykyaikojen äidit antavat periksi kaupassa ja lapset saavat kiukuttelemalla äidin ostamaan esimerkiksi karkkia.

Erikoisen äitiyden tarinoiden äidit eivät kamppaile vanhemmuuden suorittamisen lajissa, jossa alituisesti pohditaan ja seurataan lapsen kasvua ja kehitystä ja ohjataan sitä vanhemman päättämään suuntaan. Virikkeiden, itsenäisyyden, elämysten ja vastuun sopiva kokonaisuus vaatii vanhemmuutta suorittavalta äidiltä jatkuvaa rajanvetoa ja aktiivista suunnittelua. (Ks. Berg 2008, 30.)

Nykyäitiyteen liittyy vahvasti sekä lapsilähtöisyyden ihanne, mutta myös odotukset täyttää ihanteet, joita nykyaikaiseuteen liitetään. Kun kasvatustilaa lasta kulloinkin trendikkään kasvatusteorian mukaan pitäen huolta samalla omasta urakehityksestä, ulkonäöstä, parisuhteesta, harrastuksista ja ystävistä, voi nämä kulttuuriset odotukset olla äidille haavoittavia sekä uuvuttavia ja johtaa äidin itsesyytöksiin, jos kaikessa ei onnistukaan täydellisesti. (Ks. esim. Berg 2009, 174.) Erikoisen äitiyden tarinoiden äidit eivät kertoneet tällaisista ristipaineista ja äitiyden suorittamisesta. Äitiydessä parasta on arki: lasten kanssa oleminen. Aika kulkee nopeammin kuin yksin ollessa ja lapset tuovat elämään vaihtelua.

Henna kiteytti asian näin: Mä oon saanu kaks tervettä lasta. Ja se riittää.

Nousiaisen (2004, 156-170) mukaan yksi äitiyteen liittyvistä tunteista on syyllisyys, ja sitä ruokkivat erityisesti äitiyden kulttuuriset odotukset. Jos äidin oma toiminta ei koidu hänen itsensä mielestä lapsen parhaaksi, äiti kokee syyllisyyttä. Lapsistaan erillään asuvat äidit voivat kokea ristiriitaa siitä, että äidin tulisi kulttuuristen odotusten mukaan olla huolehtimassa lapsestaan, mutta se on

käytännössä vaikeaa, jos asuu eri osoitteessa. Itsesyytösten lisäksi äiti voi kokea syyllistämistä myös muiden äitien taholta.

Syyllisyyden tunteet kuuluivat tässä tutkimuksessa Luopuneen äidin tarinassa. Kaisa kokee edelleen syyllisyyttä siitä, ettei pärjännyt mielestään yhteiskunnan odotuksille ja lapsi huostaanotettiin:

Kaisa: Et kyl se niin kun, et niin ku mä sanoin, et mulla se syyllisyys... Niin se johtuu oikeesti vaan siitä, ku kokee ettei oo pärjänny sille odotukselle, minkä yhteiskunta on asettanu. Niin tota samoin mun mielestä se on myös sit se äitiyski sitä, et yhteiskunta on asettanu semmosen tietyn pisteen, mut et tietysti sitte ihmisestä riippuen et miten se ihminen itse kokee sen äitiyden, ni on sit myös se toinen, että tota miten se ottaa sen äitiyden. Että onko se sit just niin, että se lähtee tavoittelee sitä..sitä annettua pistettä vai ottaako se suoraan vaan sit semmosen et hänen..semmosen ihan oman linjansa. Että minähän toimin nyt näin eikä kellään oo niinku mitään sanomista. Et sehän on niin kun sit se yks mikä on niin kun linjaus, että sit vaan on niinku että tekee niinku sen oman hommansa ja ei välitä siitä, et vaikka muut niinku sanois, et se ei oo niin kun... Ja sit tietysti et mäkin oon luonteeltani sitte vähän semmonen, et sit jos tulee sitä naputusta ni sitä on heti et voi ei. Niin ku et tulee se epäonnistumisen tunne ja se semmonen et no no niin, en yltäny sinne, nyt olen huono, koska en saavuttanut sitä. Et sit niin kun ei osaa ite asettaa tavallaan sitä...

Cacciatoren ja Janhusen (2008) mukaan Suomessa äitien kanssa työskentelevät asiantuntijat ovat havainneet äitien itsesyytösten liittyvän ylitiöäitiyden ilmiöön. Ylitiöäitiys on täydellisen vanhemmuuden suorittamista oman jaksamisen kustannuksella. Äidin itselleen asettamiin epärealistisiin tavoitteisiin on vaikea yltää, jolloin äiti kokee pettymystä ja syyllisyyttä.

Eriyisen äitiyden tarinoissa en tällaista äitiyden suorittamiseen liittyvää itsesyyttelyä havainnut. Moni äiti totesi, että yrittää äitinä parhaansa ja se riittää. Vaikeuksia on tullut ja tulee vastaan, mutta niistä mennään eteenpäin. Vain Kaisa on jäänyt kiinni epäonnistumisen ja syyllisyyden tunteisiin eikä tilanne on helpottanut ajankaan kanssa. Kaisankaan itsesyytökset eivät nähdäkseni kuitenkaan liity ylitiöäitiyden diskurssiin vaan kumpuaa tilanteesta, jossa Kaisa ei kertomansa mukaan enää pärjännyt lapsen kanssa. Nousiaisen (2004, 156-159) mukaan äitien syyllisyys liittyy nimenomaan lasten hyvinvointiin. Kaisa ei kuitenkaan osaa unohtaa tapahtunutta, vaikka lähipiiristä on

muistutettu, että lapsella on kaikki hyvin ja Kaisa voisi nyt keskittyä itsestään huolehtimiseen. Lapsistaan erillään asuva Mira sen sijaan totesi:

Mira: Tyhmyys tuli tehtyä, mutta ei sille periaatteessa enää mitään voi. Mennyt aika on mennyttä.

Mira on pystynyt hyväksymään tapahtuneen eikä syytä siitä enää itseään, vaikka kertoikin katuvaansa menneitä tapahtumia, jotka johtivat lapsen sijoittamiseen. Mira pystyy myös suhtautumaan tulevaisuuteen toiveikkaasti ja suunnitelmiin kuuluu jopa lisää lapsia. Miran toive on, että tulevista lapsista hän myös pystyisi *"pitämään kiinni"*. Miran tarina muistuttaakin Kaisan tarinaa enemmän selviytymistarinaa, joka on yksi suomalaisen kulttuurin suosituimmista mallitarinoista. Nousiaisen (2004, 133) mukaan selviytyminen on yksi aikamme tarinoiden arvostetuimmista päämääristä.

7 Johtopäätökset

Olen tässä tutkielmassa paneutunut tarinoihin, joita kutsun erityisen äitiyden tarinoiksi. Olen haastatellut neljää erityistä tukea tarvitsevaa äitiä, joiden haastatteluista olen koonnut kaksi erityisen äitiyden tarinaa: Tuetun äidin tarina ja Luopuneen äidin tarina. Näitä tarinoita olen peilannut tutkielmani teoreettiseen viitekehykseen, jonka muodostavat äitiys- ja perhetutkimus sekä vammaistutkimus. Tutkielmani metodologiseksi työkaluksi valitsin narratiivisen analyysin, koska minua kiinnostaa tarinat, joita ihmiset kertovat elämästään.

Tutkielmani tutkimuskysymykset olivat, millaisia äitiyden tarinoita erityistä tukea tarvitsevat äidit kertovat ja miten ne vertautuvat nyky-yhteiskunnan äitiyden kulttuurisiin mallitarinoihin. Lisäksi olin kiinnostunut siitä, millaista toimijuutta äitien kertomiin tarinoihin sisältyy ja millaisen merkityksen tarinoissa saa äitien tuen tarve. Näihin kysymyksiin olen pyrkinyt vastaamaan analysoimieni tarinoiden kautta, ja tässä luvussa teen johtopäätöksiä esittelemistäni tutkimustuloksista.

Haastattelin neljää erityistä tukea tarvitsevaa äitiä, jotka tavoitin Kehitysvammaisten tukiliiton Vahvistu vanhempana -hankkeen työntekijän avustuksella. Haastatteluiden määrä oli vähäinen, mutta haastatteluiden rikas sisältö tuki päätöstäni toteuttaa tutkimus tällä aineistomäärällä. Haastattelemiani äitejä yhdisti jokin erityisen tuen tarve, joka liittyi oppimisen haasteisiin.

Analysoimani tarinoiden muotoutuminen Tuetun äidin tarinaksi sekä Luopuneen äidin tarinaksi perustui äidin toimijuuteen, saatuun ja vastaanotettuun tukeen sekä mahdollisuuteen asua oman lapsensa kanssa. Tuetun äidin tarinaa kertoivat haastattelemistani äideistä Riitta sekä Henna ja Luopuneen äidin tarinaa Kaisa sekä Mira. Tiedostan sen, että tarinoiden muodostaminen näiksi kahdeksi juonelliseksi kokonaisuudeksi on analyysina jokseenkin ilmeinen valinta. Juonellistamiselle olisi tietenkin ollut muitakin vaihtoehtoja. Perustelen valintaani sillä, että tämä on sosiaalityön pro gradu -tutkielma, ja vanhemmuuden tuki sekä apu ovat sosiaalityön kentällä keskeisiä kysymyksiä. Koen tämän kysymyksen keskeiseksi myös tässä tutkielmassa, ja siksi halusin tuoda tuen ja avun teeman vahvasti esille omassa tuloksissani. Tukeen ja apuun liittyy olennaisesti myös kysymys omasta toimijuudesta. Sosiaalityön näkökulmasta on kysymys myös vallasta. Kuten Gordon (2005, 117) toteaa, valta rakentaa toimijuutta ja toisilla siihen on paremmat mahdollisuudet kuin toisilla. Tässä tutkielmassa olikin kiinnostavaa se, tukiko äitien saama apu heidän omaa toimijuuttaan vai heikensikö se sitä.

Tuetun äidin tarinassa äideille on tarjolla tukea, joka tukee heidän omaa toimijuuttaan. Äidit suhtautuvat tukeen myönteisesti, mutta se ei hukuta äidin omaa toimijuutta. Tukea vastaanotetaan silloin kun sitä tarvitaan, mutta siitä myös kieltäydytään, jos tuen tarvetta ei ole; äidillä herää halu myös näyttää pärjäävänsä ilman apua.

Luopuneen äidin tarinassa äidin oma toimijuus on ristiriitaisempi kysymys. Mira kamppailee oman toimijuutensa kanssa, josta haluaa pitää viimeiseen asti kiinni. Toisaalta Miran henkilökohtaiset haasteet pakottavat luopumaan lapsen huoltajuudesta, ja samalla toimijuus vanhempana heikentyy. Mira pitää kuitenkin kiinni kaikista toimijuuden rippeistä, jotka hänelle mahdollistuvat kipeässä tilanteessa. Sen sijaan Kaisa kokee luopuneensa huoltajuuden myötä myös omasta toimijuudestaan lapsen vanhempana. Kaisa analysoi tilannettaan ansiokkaasti, muttei tunne pääsevänsä yli syyllisyydestä. Kaisan tilanne jäi mietityttämään minua haastattelun jälkeen. Millaista oli tuki, joka tuntui ylittäneen Kaisan oman toimijuuden? Olisiko asiat voineet mennä toisin? Pohdittavaksi jää lopulta se, kenellä on tarpeeksi valtaa oman toimijuuden ylläpitämiseksi ja keneltä se uupuu ja miksi. Kuka antaa mahdollisuuden omaan toimijuuteen vai pitääkö se ottaa ja ansaita?

Sosiaalityön kentällä puhutaan nykyään hyvin paljon osallisuudesta ja asiakkaan ottamisesta mukaan häntä koskevaan päätöksentekoon. Mira kertoi monessa kohtaa siitä, miten hän kipuili oman tilanteensa ja sosiaalitoimen tarjoaman avun kanssa. Apu oli toisaalta tarpeen, mutta osin vääränlaista. Toisaalta Mira kertoi myös mahdollisuuksista, joita hänelle tarjottiin ottaa apua vastaan myös siinä tilanteessa, kun lapsen sijoittamista jo suunniteltiin. Mira esitti yhteistyön sosiaalitoimen kanssa niin, ettei hänen toimijuuttaan uhattu, vaikka kyseessä oli tilanne, jossa hän joutui lopulta luopumaan asumisesta yhdessä lapsensa kanssa.

Kaisan tarina on toisenlainen. Kaisa kokee, ettei tarjottu apu tukenut hänen omaa toimijuuttaan äitinä, koska esimerkiksi annetut ohjeet olivat vaikeasti ymmärrettäviä. Berg (2009, 173) pohtii, millaiset ovat nykyajan lastensuojelun ammattilaisten asiakkailleen asettamat vaatimukset äitiydestä. Voivatko ne olla liiankin tiukat? Ja onko kriteerit erilaiset riippuen äidin sosiaaliekonomisesta asemasta yhteiskunnassa? Kaisan tapauksessa vaaditut kriteerit eivät ole tiedossa, mutta Bergin kysymykset olisivat selvittämisen arvoisia myös Kaisan tarinassa.

Yhteistä kaikille haastattelemilleni äideille on se, että yhteistyö sosiaalitoimen kanssa koetaan jollain tapaa arkiseksi toimeksi, joka kuuluu itsestään selvästi kaikkien perheiden elämään jollain tavalla. *Sossu tulee, auttaa, tekee ja tarkistaa*. Ehkä tämä kertoo siitä, että erityistä tukea tarvitsevat äidit ovat tottuneet yhteistyöhön sosiaalipalveluiden työntekijöiden kanssa jo aiemassa elämässään. Yhteiskunnan apu ja tuki ovat olleet jossain muodossa läsnä jo ennen vanhemmuutta. Äitiyden alkaessa tuen ja avun tarjoaminen sosiaalitoimen puolelta kuuluu asiaan ja se tuntuu luonnolliselta.

Lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset kuvattiin äitien tarinoissa asiantuntijoiksi, joita kunnioitettiin ja joilta otettiin mielellään oppia. Mira oli tyytyväinen neuvolan terveydenhoitajaan, joka kuunteli ja ymmärsi. Mira oli äideistä ainut, joka kertoi itse olleensa aktiivinen ammattilaisten suuntaan. En tunnistanut äitien puheesta itsensä velvoittamista yhä lisääntyvän kasvatuksen asiantuntijatiedon hyväksikäyttöön tai jopa asiantuntijatiedon haastamiseen (vrt. Berg 2009, 170). Erityisen äitiyden tarinoissa kasvatus- ja terveydenhuollon asiantuntijoita ei kyseenalaistettu eikä omia ”vaihtoehtoisia totuuksia” esitetty. Kasvatusta ja terveydenhuollon asiantuntijoiden lisäksi tämä koski tarinoissa myös sosiaalihuollon asiantuntijoita, joiden toimia ei kyseenalaistettu edes huostaanottotilanteissa.

Arjen sosiaaliseen ympäristön kuuluvat myös lasten päiväkodit, koulut ja neuvolat, ja yhteistyö näiden kanssa on äitien kertoman mukaan sujunut pääsääntöisesti hyvin. Äidit kokivat, että heihin on suhtauduttu äiteinä hyvin ja yhteistyö on ollut sujuvaa. Henna päätteli päiväkodin suhtautumisen häneen olevan myönteistä, koska mitään moitteitakaan ei ole tullut. Henna arvosti päiväkotia lapsen kehityksen kannalta tärkeänä paikkana, ja kertoi yllättyneensä myönteisesti, kun varhaiskasvatuskeskustelussa lapsen kerrottiin oppineen asioita, joista Henna ei ollut tiennyt. Kaisa kertoi myös huolesta, jota päiväkodista esitettiin liittyen lapsen hoitamiseen. Kaisan mukaan päivähoiton esittämät huolet olivat aiheellisia eivätkä siksi huonontaneet Kaisan ja päiväkodin yhteistyötä.

Muita arjen ympäristöjä erityisen äitiyden tarinoissa oli vähän. Sosiaaliset verkostot eivät yltäneet kovin kauas kotoa. Äitien lähiverkosto muodostui vain muutamasta läheisestä ihmisestä. Vertaistukea harva haki aktiivisesti esimerkiksi internetin keskustelupalstoilta tai blogeista. Hiekkalaatikkojen vanhempainverkostot mainitsi vain yksi äiti, ja hänkin kertoi tapaavansa siellä vain yhtä äitiä. Tästäkään tuttavasta saman hiekkalaatikon reunalla ei haastatellut äidin mielestä ollut äitikaveriksi, sen verran erilaiset ajatukset heillä äitiydestä on. Vain yksi äiti mainitsi, että omalta ystäväpiiriltä saa tukea omissa vanhemmuuden kysymyksissä.

Erityisen äitiyden tarinoiden arjen onni koostuu samoista asioista kuin, mistä Eeva Jokisen (1996, 162-175) ”väsyneet äidit” kirjoittavat. Onni arjessa on hyvä hetki lasten kanssa tai rauha, kun lapset on saatu vihdoin nukkumaan. Onni on piparkakkutalo tai kahvikuppi sekä ilo siitä, että voi touhuta lapsen kanssa. Arkinen onni on pieniä tapahtumia, *tavallisuutta*; joskus myös sitä, ettei ole sattunut mitään ikävääkään. Erityisen äitiyden tarinoissa äidit ovat tyytyväisiä tavalliseen arkeen, extreme-kokemuksia ei haikailla.

Yksi kiinnostava tutkimustulos tässä tutkielmassa onkin se, että nykyäitiyden kulttuuristen mallitarinoiden mukaiset paineet ja odotukset, joita esittelin luvussa kolme, eivät ulottuneet erityisten äitien tarinoihin. Haastattelemani äidit eivät painineet erilaisten odotusten ristipaineessa, mutta tarinoissa ei näkynyt myöskään odotusten ja paineiden tietoista vastustamista, vastapuhetta. Nykyäidin paineet suorastaan loistivat poissaolollaan.

Äitiyden kulttuurisia odotuksia luo nykypäivänä asiantuntijatiedon rinnalla vahvasti erilaiset mediat. Erityisesti sosiaalisen median välityksellä periaatteessa kuka tahansa voi kertoa äitiydestään kenelle tahansa. Yhä monimuotoisemmat äitikuvat voivat ainakin periaatteessa saada tilaa asiantuntijatiedon rinnalla, mutta toisaalta keskenään ristiriitaiset median esitykset, asiantuntijatieto ja vanha perinteinen ”maalaisjärki” voivat tehdä äitiydestä entistä kompleksisempää. (Lehto & Kaarakainen 2016, 87–88; Berg 2009 ja 2008.)

Vaikka sosiaalinen media periaatteessa on kaikkien saatavilla, eivät kaikki kuitenkaan välttämättä osallistu äitiyskeskusteluun verkon välityksellä. Erityisen äitiyden tarinoissa äidit eivät juurikaan olleet aktiivisia sosiaalisessa mediassa. Äideille ei ole tyypillistä etsiä vinkkejä lasten kasvatukseen googlaamalla tai osallistua netin keskustelupalstoilla vanhemmuuteen liittyviin keskusteluihin. Äidit eivät myöskään seuraa aktiivisesti esimerkiksi äitiysaiheisia blogeja. Vain yksi äiti mainitsi löytäneensä vinkin lapsen yskänlääkkeeseen keskustelupalstalta. Neuvoja ja vertaistukea haetaan mieluummin lähipiiristä ja kasvatusten keskustelemalla.

Berg (2008) mainitsee, että median tuottama kuva äitiydestä on usein myös ristiriidassa vanhemmuuden arkitodellisuuden kanssa. Kuka lopulta kertoo omasta äitiydestään blogeissa, vlogeissa tai vaikkapa Instagramissa? Vaikka median tuottama äitiyden kirjo on ehkä suurempi kuin aiemmin, puuttuvatko kuvista ja kirjoituksista kuitenkin se äitiyden osa-alue, jota ei haluta näyttää? Kertooko vaikkapa Huono äiti -sivusto (huonoaiti.fi) oikeasti *huonosta vanhemmuudesta* vai onko se vain yritys avautua juuri sopivan trendikkäästi niistä äitiyden osista, jotka hieman lipsuvat täydellisyydestä? Voiko verkossa aivan todella vieläkään kertoa omilla kasvoillaan äitiyden kaikista puolista ja vaiheista? Berg (2009, 172) toteaa, että nykyaikana äidillä on lupa ja jopa jonkinlainen velvollisuus ilmaista väsymystään. Onko tässä yksi ”trendi”, joka uskalletaan ilmaista, kun se on sopivassa mittasuhteessa, mutta läpitunkeva uupumus, joka ei ole enää äidin hallinnassa kerrotaan julki vasta kun sen on sankarina selättänyt?

Nähdäkseni äidin kamppailu selviytyjäksi erinäisten haasteiden jälkeen on tarina, jota mielellään myös kerrotaan. Tarina vaatii onnellisen lopun, vaikka matkalla olisi tapahtunut ikäviä asioita. Masentuneen äidin tarina ei ole valmis ennen kuin äiti on parantunut ja voi julistaa, että sairaus on tehnyt hänestä entistä paremman äidin. ”Keskeneneräisiä” tarinoita harvemmin jaetaan mediassa. Siksi Kaisan tarina ei rakennu kulttuurisen mallitarinan lukutavalla selviytymistarinaksi. Kaisa kertoo,

ettei ole päässyt yli syyllisyydestä ja epäonnistumisen tunteesta. Kaisa ei julistaudu ”entistä vahvemmaksi” koettujen vastoinkäymisten jälkeen. Kaisa ei edes tunnusta oppineensa tästä mitään tai jalostuneensa ihmisenä. Siksi Kaisan tarina kuulostaa jollain tapaa vieraalta tässä selviytymistarinoiden hegemoniassa. Ehkäpä Kaisan tarinoiden kaltaisten kertomusten tulisi päästä vahvemmin esille, sillä selviytymisen pakko ja eetos voi olla joskus liian raskas ja ylitsepääsemätön tavoite.

Toisaalta pohdin myös sitä, onko erityisen äitiyden tarinoiden äitien jonkinasteinen ”kupla” jopa suojaava tekijä äitien vanhemmuudessa. ”Kuplalla” tarkoitan äitiyden elämistä vailla yhteyttä median luomiin super- ja sankariäiteihin. Nämä äidit saavat tarvitsemaansa tietoa pääasiassa omalta lähipiiriltään, joka koostuu usein vain parista tai muutamasta ihmisestä. Erityisen äitiyden äidit keskittyvät omaan äitiyteensä eivätkä ota paineita verratessaan itseään jatkuvasti median luomiin kuviin (täydellisistä) äideistä. Olisiko hyvä, että tällainen perusasioihin keskittyvä äitiys saisi enemmän tilaa mediassa?

Lopuksi vielä muutama ajatus itse tutkielman tekemisestä. Tutkielman tekeminen oli minulle mieleinen ja kiinnostava projekti alusta loppuun. Se ei käynyt nopeasti, koska tein suurimman osan kirjoitustyöstä kokopäivätyöni ohella. Nautin kuitenkin etenkin haastatteluiden tekemisestä ja analyysin kirjoittamisesta. Koin, että aiempi kokemus gradun kirjoittamisesta toi varmuutta tekemiseen, ja luovuus oman analyysin rakentamisessa oli hyvää vaihtelua sosiaalityöntekijän arkiseen dokumentointiin ja sen kirjoittamisen sääntöihin. Tutkielmani ansioksi luen tarttumisen vain vähän tutkittuun aihepiiriin.

Pro gradu -tutkielman ensisijainen tarkoitus osoittaa valmiuksia tutkimuksen tekemiseen ohittaa tavoitteen tuoda esiin mullistavaa uutta tietoa. Uskon kuitenkin tutkielmani raottavan ovea sellaiseen aihepiiriin, jossa varmasti riittäisi tutkittavaa jatkossakin, ja jonka parissa olisin itsekin kiinnostunut jatkamaan. Viittasin jo aiemmin omaan aavistukseeni, jonka sain työskennellessäni sosiaalityöntekijänä lapsiperhepalveluissa, siitä, että erityistä tukea tarvitsevia vanhempia voi olla sosiaalipalveluiden piirissä paljonkin. Syy palvelutarpeen arvioon tai asiakkuuteen ei vain välttämättä ole vanhemman erityisen tuen tarve vaan jotain muuta, joka voi kuitenkin liittyä erityisen tuen tarpeeseen. Kansainvälisessä tutkimuksessa on nähtykin viitteitä tähän ilmiöön, josta olen kirjoittanut luvussa 2.3.2. Ehkäpä laajempi tutkimus aiheesta toisi apua lapsiperheiden kanssa

työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille tunnistaa näitä vanhempia, sekä äitejä että isejä, jolloin heille tarjottu tuki ja apu olisi entistä tarkoituksenmukaisempaa.

Lähteet

Alasuutari, P. (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. 4. painos. Tampere; Vastapaino.

Andrews, M. (2004) Opening to the original contributions. Counter-narratives and the power to oppose. Teoksessa Bamberg, M. & Andrews, M. (toim.) *Considering Counter-Narratives: Narrating, resisting, making sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–6.

Aro, T., Eklund, K., Eloranta, A-K., Närhi, V., Korhonen, E., & Ahonen, T. (2018). Associations between childhood learning disabilities and adult-age mental health, problems, lack of education, and unemployment. *Journal of Learning Disabilities*
<http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022219418775118>

Barnes, C. (1991) *Disabled people in Britain and discrimination*. London: Hurst and Co.

Bauman, Z. (1992) *Intimations of Postmodernity*. London and New York: Routledge.

Berg, K. (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48 /2008. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.

Berg, K. (2009) Kulttuuriset odotukset äitiyden rakentajina. *Janus* 17 (2), 170–175.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suom. ja toim. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Björkman, P., Henttonen, P. & Kantojärvi, A. (2009) *Enemmän otetta ja osallisuutta -projekti*. Loppuraportti. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Bruner, J. (1991) The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.

Bruner, J. (1996) *The Culture of education*. Cambridge: Harvard University Press.

Bruner, J. (2004) Life as Narrative. *Social research* 71 (3), 691–710.

Booth, T. & Booth, W. (1993) Parenting with Learning Difficulties: Lessons for Practitioners. *British Journal of Social Work* (23), 459–480.

Booth T. & Booth W. (1994) *Parenting under pressure. Mothers and fathers with learning difficulties*. Buckingham: Open University Press.

Booth T. & Booth W. (1997) *Making Connections: A narrative study of adult children of parents with learning difficulties*. Teoksessa Barnes, C. & Mercer, G. (toim.) *‘Doing Disability Research’*. Leeds: The Disability Press, 123–140

Booth, T. & Booth, W. (1998) *Advocacy for parents with learning difficulties*. Brighton: Pavilion.

Booth, T., Booth, W. & McConnell, D. (2004). Parents with learning disabilities, care proceedings and the family courts: threshold decisions and the moral matrix. *Child and Family Law Quarterly* 16 (4), 409-42.

Burr, V. (2003) *Social Constructionism*. 2nd edition. London: Routledge.

Böök, M-L. (2001) *Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa*. Jyväskylä, Finland: Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*, 182.

Cacciatore, R. & Janhunen, K. (2008) Täydelliset äidit – 11 myyttiä. Teoksessa Janhunen, K. & Oulasmaa, M. (toim.) *Äidin kielletyt tunteet*. Helsinki: Väestöliitto, 12–27.

Det viktiga är hur man är mot sitt barn. Intervjuer med föräldrar som har en utvecklingsstörning (2002) Socialstyrelsen.

<http://www.levolar.se/suf/Det%20viktiga%20ar%20hur%20man%20ar%20mot%20sitt%20barn.pdf> Viitattu 1.7.2019.

Espe-Sherwindt, M. & Crable, S. (1993) Parents with mental retardation: Moving beyond the myths. *Topics in Early Childhood Special Education* 13 (2), 154–174.

Feldman, M.A. & Walton-Allen, N. (1997) Effects of maternal mental retardation and poverty on intellectual, academic, and behavioural status of school-age children. *American Journal on Mental Retardation* 101 (4), 352–364.

Finkelstein, V. (1981). To deny or not to deny disability. Teoksessa Brechin et al. (toim.) *Handicap in a Social World*. Sevenoaks: Hodder and Stoughton, 34–36.

Finkelstein, V. (2001) *The Social model of Disability Repossessed*. Konferenssiesitelmä Manchester Coalition of Disabled People. 1st December 2001. Manchester, Great-Britain. <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/finkelstein-soc-mod-repossessed.pdf> Viitattu 1.7.2019.

Foucault, M. (1982) *The Subject and Power*. Afterword. Teoksessa H. L. Dreyfus & P. Rabinow: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. London: Harvester.

Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap? (2005) Socialstyrelsen.

https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2005-123-3_20051234.pdf Viitattu 1.7.2019.

Gergen, K. J. (1994) *Realities and Relationships*. Soundings in Social Construction. Cambridge: Harvard University Press.

Giele, J. & Elder, G.H. (1998) *Life course research: development of a field*. Teoksessa Giele, J., & Elder, G.H. (toim.) *Methods of life course research: qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks: Sage, 5–27.

- Gordon, T. (2005) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Meurman-Solin A. & Pyysiäinen, I. (toim.) Ihmistieteet tänään. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Grieve, A., McLaren, S., Lindsay, W. & Culling, E. (2009) Staff attitudes towards the sexuality of people with learning disabilities: a comparison of different professional groups and residential facilities. *British Journal of Learning Disabilities* 37 (1), 76–84.
- Hall, S. (1999) Identiteetti. Suom. Lehtonen, M. & Herkman, J. Tampere: Vastapaino.
- Hiltunen, T. (2016) Äitien kokemuksia lasten huostaanotoista. *Janus* 24 (3), 265–272
- Hintsala, S. (1994) Kehitysvammaisten kuvataidetoiminta. Kuvataidetoiminnan merkitysten tarkastelu. *Kehitysvammaliiton julkaisuja* 29/1994. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. (2005). Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Hänninen, V. (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ikonen, O. (2001) Kehitysvammaisuus. Teoksessa Jahnukainen, M. (toim.) Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa. Lastensuojelun keskusliitto: Helsinki, 298–308.
- Jokinen, A. (1999) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 37–53.
- Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E.: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jokinen, E. (1996) Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Tampere: Gaudeamus.
- Jokinen, E. (2004) Päiväkirjat tiedon lajina. Teoksessa Liljeström, M. (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 118–140.
- Juhila, K. (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus 20–32.
- Kantojärvi, A. (2009) Ajattelen että mennään eteenpäin... Vanhemmat ja kokemukset tuesta – Enemmän otetta ja osallisuutta -projektiin liittyvän tutkimuksen tuloksia. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Kantojärvi, A. (2011) Kuka kasvattaisi vanhempia? *Sosiaalitieto* 7-8 (15).

Kantojärvi, A. (2012) Kognitiiviset vaikeudet ja vanhemmuus. Lapsen kokemuksia palvelujärjestelmästä. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 134–160.

Kantojärvi, A. (2015) Ensikotien työ. Teoksessa Mölsä, P. (toim.) *Pysytään kärryillä! Perheet, joissa vanhemmalla tai vanhemmilla on kehitysvamma tai merkittävä oppimisvaikeus. Äiti ei pysy kärryillä -projektin 2010–2014 Näkökulmia, tietoa ja hyviä käytäntöjä. Kehitysvammaisten tukiliitto*. https://storage.googleapis.com/tukiliitto-production/2017/10/pysytaankarryilla_loppuraportti.pdf Viitattu 19.2.2018.

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. (2012) *Kehitysvammaisuus*. 5. uudistettu painos. Sanoma Pro Oy: Helsinki.

Katvala, Satu (2001) Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 186. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.

Keltner, B.R., Wise, L.A. & Taylor, G. (1999) Mothers with intellectual limitations and their 2-year-old children's developmental outcomes. *Journal of Intellectual and Developmental Disability* 24 (1), 45–57.

Killén, K. (2000) *Barndomen varar i generationer*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Kulmala, A. & Vanhala, A. (2004) Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 98–114.

Ladonlahti, T. (2004) Haasteita palvelujärjestelmälle. Kehitysvammaiseksi luokiteltu henkilö psykiatrisessa sairaalassa. *Jyväskylä studies in education psychology and social research* 255. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lappeteläinen, A., Sevón, E., & Vehkakoski, T. (2016) Forbidden option or planned decision? Physically disabled women's narratives on the choice of motherhood. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19 (2), 140–150.

Lehto, M. & Kaarakainen, S-S. (2016) Epäonnistunut sodanjulistus ja pullantuoksuiset äidit. Hyvä äitiys Äitien Sota -tv-sarjassa. *Kasvatus & Aika* 10(1), 87–99.

Leskelä, L. (2006) Yhteisymmärrystä rakentamassa. Tapaustutkimus epäsymmetrisestä keskustelusta. Teoksessa Teittinen, A. (toim.) *Vammaisuuden tutkimus*. Helsinki: Yliopistopaino, 46–85.

Llewellyn, G. (1995) Relationship and social support: Views of parents with mental retardation/intellectual disability. *Mental Retardation* 33 (6), 349–363.

- Llewellyn, G. & McConnell, D. (2010) Looking Back on Their Own Upbringing. Teoksessa Llewellyn, G., Traustadóttir, R., McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H.B. (toim.) Parents with Intellectual Disabilities: Past, Present and Futures. John Wiley & Sons, 33–47.
- Llewellyn, G., Traustadóttir, R., McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H. B. (2010) Introduction. Teoksessa Llewellyn, G., Traustadóttir, R., McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H. B. (toim.) Parents with intellectual disabilities. Past, present and future. Wiley-Blackwell: Chichester, 1–14.
- Mayes, R. & Sigurjónsdóttir, H.B. (2010) Becoming a Mother – Becoming a Father. Teoksessa Llewellyn, G., Traustadóttir, R., McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H.B. (toim.) Parents with Intellectual Disabilities: Past, Present and Futures. John Wiley & Sons, Chichester, 15–31.
- McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H.B. (2010) Caught in the Child Protection Net. Teoksessa Llewellyn, G., Traustadóttir, R., McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H. B. (toim.) Parents with intellectual disabilities. Past, present and future. Wiley-Blackwell: Chichester, 171–187.
- McConnell, D., Llewellyn, G., Traustadóttir, R. & Sigurjónsdóttir, H.B. (2010) Conclusion: Taking Stock and Looking to the Future. Teoksessa Llewellyn, G., Traustadóttir, R., McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H. B. (toim.) Parents with intellectual disabilities. Past, present and future. Wiley-Blackwell: Chichester, 241–262.
- McIntyre, G. & Stewart, A. (2012) For the record: the lived Experience of parents with a learning disability – a pilot study examining the Scottish perspective. British Journal of learning disabilities 40 (1), 5–14.
- Mickelson, P. (1947) The Feeble-minded Parent. A Study of 90 Family Cases. American Journal on Mental Deficiency 51, 644–653.
- Mørch W-T, Skår J. & Andersgård A.B. (1997) Mentally retarded persons as parents: prevalence and the situation of their children. Scandinavian Journal of Psychology (38), 343–348.
- Murray, K. (1989) The construction of identity in the narratives of romance and comedy. Teoksessa Shotter, J. & Gergen, K. (toim.) Texts of identity. London: Sage, 176–205.
- Murray, M. (2015) Narrative psychology. Teoksessa Smith, J.A. (toim.) Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods 3. painos. London: Sage, 85–107.
- Mölsä, P. (2015). Miten perheitä tuetaan Suomessa? Teoksessa Mölsä, P. (toim.) Pysytään kärryillä! Perheet, joissa vanhemmalla tai vanhemmilla on kehitysvamma tai merkittävä oppimisvaikeus. Äiti ei pysy kärryillä –projektin 2010-2014 Näkökulmia, tietoa ja hyviä käytäntöjä. Kehitysvammaisten tukiliitto. https://storage.googleapis.com/tukiliittoproduction/2017/10/iti_ei_pysy_karryilla_loppu_raportti.pdf Viitattu 1.7.2019.
- Nirje, B. (1980) The Normalization principle. Teoksessa R.J. Flynn & K.E. Nitsch (toim.) Normalization, social integration and community services. Baltimore: University Park Press, 31–50.

- Nousiainen, K. (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. SoPhi 89. Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen julkaisusarja 3.
- Nätkin, R. (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, H., & Nätkin, R. (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Oliver, M. (1990) *The Politics of Disablement*. London: MacMillan.
- Oliver, M. (1996) *Understanding disability: from theory to practice*. Basingstoke: Macmillan.
- Parents Labelled with Intellectual Disability. (2008) Position of the IASSID Special Interest Research Group on Parents and Parenting with Intellectual Disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 21 (4), 296–307.
- Ray, N., Rubenstein, H. & Russo, N.J. (1994) Understanding the parents who are mentally retarded. Guidelines for family preservation programs. *Child Welfare* (73), 725–743.
- Reinders, H. (2008) Persons with Disabilities as Parents: What is the Problem? *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 21 (1), 308–314.
- Romakkaniemi, M. (2011) *Masennus. Tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisesta*. Acta Universitatis Lapponiensis 209. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Sarkkinen, M. (2003) Masentunut äiti – tyydyttävän äitiydenkokemuksen ulkopuolella. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WSOY, 283–305.
- Sartre, J-P. (1964) *Nausea*. Lloyd. A. (engl.) New York: A New Directions Publishing.
- Searle, J.R. (1995) *The Construction of Social Reality*. London: Penguin.
- Seppälä, H., Leskelä-Ranta A-E., , Nikkanen, H. & Närhi, V (2014) Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. <http://verneri.net/yleis/laaja-alaiset-oppimisvaikeudet>. Vernerinet Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Viitattu 1.3.2018.
- Shakespeare, T. & Watson, N. (2002) The Social model of disability: an outdated ideology? *Research in Social Science and Disability* 2, 9–28.
- Shewan, L., McKenzie, K., Quayle, E. & Crawley, R. (2014) A qualitative exploration of the identities of parents with a learning disability. *British Journal of* 42 (1), 17–24.
- Sigurjónsdóttir, H.B. (2005) *Family support services and parents with learning difficulties*. Sheffield: University of Sheffield, Faculty of Social Science.
- Sigurjónsdóttir, H. B. & Traustadóttir, R. (2000) *Motherhood, Family and Community Life*. Teoksessa R. Traustadóttir & K. Johnson. (toim.) *Women with intellectual disabilities. Finding a place in the World*. London: Jessica Kingsley Publishers, 253–270.

- Sigurjónsdóttir, H.B. & Traustadóttir, R. (2010) Family Within a Family. Teoksessa Llewellyn, G., Traustadóttir, R., McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H.B. (toim.) Parents with Intellectual Disabilities: Past, Present and Futures. John Wiley & Sons, 49–62.
- Skodak, M. (1938). The Mental Development of Adopted Children whose True Mothers Are Feeble-Minded. *Child Development* 9 (3), 303–308.
- Steedman, C. (1986) *Landscape for a good woman : a story of two lives*. London: Virago.
- Suoranta J. & Eskola J. (2014) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 10. painos. Tampere: Vastapaino.
- Teittinen, A. (2008) Normaliteetin rajat ja rakenteet. Teoksessa J. Kivirauma (toim.) *Muuttuvat marginaalit: näkökulmia vammaistutkimukseen*, 126–148.
- Traustadóttir, R. & Sigurjónsdóttir, H.B. (2004) Tre generationer utvecklingsstörda mödrar och deras familjenätverk. Teoksessa K. Barron (toim.) *Genus och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur, 83–101.
- Traustadóttir, R. & Sigurjónsdóttir, H.B. (2010) Parenting and Resistance: Strategies in Dealing with Services and Professionals. Teoksessa Llewellyn, G., Traustadóttir, R., McConnell, D. & Sigurjónsdóttir, H.B. (toim.) *Parents with Intellectual Disabilities: Past, Present and Futures*. John Wiley & Sons, 107–118.
- Vehmas, S. (2005) *Vammaisuus. Johdatus historian, teoriaan ja etiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vesala H., Klem, S. & Ahlström M. (2015) Kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanne 2013 – 2014 <https://www.vates.fi/media/tutkimustietoa/muiden-tutkimukset/kehitysvammaisten-ihmisten-tyollisyystilanne.pdf> Kehitysvammaliiton selvityksiä 9. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. Viitattu 1.7.2019.
- Vilkko, A. (1997) *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ville, I., Ravaut, J-F., Diard, C. & Paicheler, H. (1994) Self-representations and physical impairment: A Social constructionist approach. *Sociology of Health & Illness* 16, 301–321.
- Virokannas, E. (2004) Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 144. Helsinki.
- Vuori, J. (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, H., & Nätkin, R. (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.

Muut lähteet:

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Vanhemmuuden roolikartta. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä.

<http://www.vslk.fi/index.php?id=19> Viitattu 28.5.2018.

Yle-uutiset 24.4.2018 Synnytys aamupäivällä, iltapäivällä korkkareissa kameroiden eteen – Herttuatar Catherinen nopea toipuminen hämmästyttää. <https://yle.fi/uutiset/3-10174428>
Viitattu 20.5.2018.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Suomen YK-liitto. http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf
Viitattu 1.7.2019

,

Liite 1 Tutkimuslupahakemus

Maija Arvaja

8.11.2018

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS Kehitysvammaisten tukiliitto ry:lle

Haen tutkimuslupaa sosiaalityön maisteriopintoihini sisältyvää pro gradu -tutkielmaa varten. Teen tutkielmaa Jyväskylän yliopistoon ja ohjaajani toimii yliopistonlehtori Maritta Itäpuisto. Tutkielmassani tarkastelen erityistä tukea tarvitsevien äitien vanhemmuutta käyttäen narratiivista tutkimusmenetelmää. Tarkoitukseni on haastatella 5-10 äitiä, joilla itsellään on erityisen tuen tarve. Tässä tutkimuksessa tarkoitan erityisen tuen tarpeella kehitysvammaa, kehityksen viivästymää tai laaja-alaisia oppimisen vaikeuksia. Tutkimuksen tuloksena esittelen erityistä tukea tarvitsevien äitien äitiyden tarinoita, joita peilaan kulttuurisiin mallitarinoihin äitiydestä. Aihe on tärkeä, eikä siitä juuri ole Suomessa aiemmin tehty tutkimusta, joten toivon pääseväni valottamaan aihetta ainakin tämän pro gradu -tutkielman verran.

Aihepiirini haastateltavia on haastava löytää. Olen aiemmin tutustunut Tukiliiton Äiti ei pysy kärryillä -projektiin ja nyt olen ollut alustavasti yhteydessä Vahvistu vanhempana -hankkeen Taija Humiston kanssa. Toiveeni olisi, että tätä kautta saisin yhteyden äiteihin, jotka haluaisivat kertoa oman tarinansa vanhemmuudestaan.

Etenen tutkielman tekemisessäni seuraavasti. Haastateltavien yhteystiedot saatuani kysyn haastateltavilta suullisesti luvan haastattelun tekemiseen ja kerron, että haastattelusta on lupa kieltäytyä tai keskeyttää se milloin tahansa. Olen haastattelijana haastateltavan puolella ja tarkoitukseni on antaa äideille mahdollisuus kertoa oma tarinansa vanhemmuudesta, koska erityistä tukea tarvitsevien äitien ääni ei ole juurikaan ollut kuuluvilla aiemmin puhuttaessa vanhemmuudesta.

Otan tutkijana vakavasti aihepiirin eettiset haasteet sekä vastuun siitä, että toteutan haastattelut hyvien eettisten periaatteiden mukaisesti. En kerää haastateltavistani henkilörekisteriä ja hävitän kaiken keräämäni materiaalin heti, kun en enää sitä tarvitse. Haastattelut äänitän ja litteroin, ja hävitän sekä ääninauhat että litteroidut tiedostot tutkielman tekemisen jälkeen. Itse tutkielmassa käsittelen aineistoa niin, ettei siitä voi päätellä haastateltavien henkilöllisyyttä. Ymmärrän, että kerättyä tietoa tulee käsitellä erityisellä huolellisuudella, koska kyseessä on haastateltavat, joilla on erityisen tuen tarve. Olen tehnyt v. 2009 sosiaalipolitiikan gradun Tampereen yliopistoon, ja myös tähän graduun

haastattelin erityistä tukea tarvitsevia kehitysvammaisia henkilöitä, joten minulla on kokemusta sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden haastattelemisesta että tutkielman tekemisestä.

Toteutan haastattelut mahdollisimman pian luvan saatuani ja haastateltavat löydettyäni, ja tarkoitus on, että tutkielmani valmistuu kevään 2019 aikana.

Liite 2 Haastattelurunko

1) Taustatiedot

- Ikä
- Lasten lukumäärä ja iät?

2) Äidiksi tulo

- Haaveilitko nuorena äidiksi tulemisesta? Mistä ajatus äitiydestä sinulle tuli?
- Oliko äidiksi tuleminen sinulle itsestään selvä asia?
- Miltä tuntui, kun sait tietää odottavasi vauvaa/tulevasi äidiksi?
- Kerro lapsesi/lastesi odotusajasta, miten se/ne sujuivat?
- Miten muut ihmiset suhtautuivat raskauteesi?
- Saitko tukea tai apua raskausaikana?
- Muistatko millaisia odotuksia sinulla oli äidiksi tulemisesta?

3) Äitiyden alku

- Miltä tuntui tulla äidiksi?
- Miten pärjäsit vauvan kanssa? Saitko apua keneltäkään?
- Millainen lähiverkosto sinulla oli?
- Oliko vauvan isä mukana arjessanne?
- Oliko äitiys sellaista kuin olit kuvitellut sen olevan?
- Millainen malli sinulla oli kotoa äitiydestä?
- Millaisena olet kokenut yhteistyön neuvolan kanssa?

4) Arkielämää lapsiperheenä

- Millaista on/oli arki lapsen kanssa?
- Oletko tarvinnut apua lasten kasvatuksessa/hoidossa? Millaista?
- Mikä on ollut äitiydessä parasta? Kerro jokin hyvä muisto liittyen äitiyteen.
- Mikä on ollut äitiydessä vaikeinta?
- Millainen on mielestäsi hyvä äiti?
- Millainen äiti itse olet?
- Kuinka tärkeä osa elämääsi äitiys on?
- Miten kuvailisit lastasi/lapsiasi?
- Ketä läheisiä ihmisiä sinun ja lapsesi/lastesi elämään kuului/kuuluu?

- Miten koet, että läheiset ihmisesi ovat suhtautuneet sinuun äitinä? Entäpä muut ihmiset?
- Millaisena olet kokenut yhteistyön esimerkiksi päiväkodin ja koulun kanssa?
- Miten erityisen tuen tarpeesi on mielestäsi vaikuttanut äitinä olemiseen?

5) Nykyhetki

- Millaista äitinä oleminen on tällä hetkellä?
- Millainen suhde sinulla on lapseesi/lapsiisi?

- Mitä muuta haluat vielä kertoa?
- Miltä tuntui vastata kysymyksiini äitiydestä?